IUVENAL

SATIRE

Clasicii Literaturii Universale

Coperta colecției *Vasile Socoliuc*

Edițiile de bază după care s-a făcut traducerea:
D. IUNII IUVENALIS, *Saturarum libri V.*
Mit erklärenden Anmerkungen von Ludwig Friedlaender,
Leipzig 1895

IUVENAL, *Satires*
par Pierre de La briolle et François Villeneuve,
deuxième edition revue et corrigée. Ed. Les Belles Lettres, 1941

D. IUNII IUVENALIS, *Saturae,*
Oxonii edidit., W. V. Clausen
1966 - 1968

Iuvenal

SATIRE

Prefață, traducere și note de G. GUȚU

București, 1986
Editura Univers

PREFAȚA

Despre viața lui Decimus Iunius Iuvenalis, marele poet satiric roman, avem puține date sigure. Ele provin fie din ceea ce autorul însuși ne comunică în Satirele sale - din păcate, aceasta se întâmplă foarte rar - fie dintr-o notiță biografică de pe un manuscris al operei de la finele secolului al IV-lea sau începutul celui de-al V-lea, săracă, mult discutată și încă discutabilă în privința valorii informațiilor, reluată de alte variante discordante între ele, fie din cele trei epigrame (VII, 91; VII, 2 și XII, 18), pe care i le trimite confratele lui mai vârstnic, poetul Marțial.

După notița biografică la care ne referim, Iuvenal a fost, nu se știe sigur, fiul unui libert bogat sau crescut de acesta, s-a ocupat până pe la mijlocul vieții cu declamația, mai mult de plăcere decât pregătindu-se pentru cariera de dascăl sau de orator în for; a scris o satiră în puține versuri contra lui Paris, pantomimul[1]. Totuși multă vreme n-a îndrăznit să dea la iveală nimic, nici chiar unui auditoriu restrâns. Apoi, apărând în public cu două-trei producții, s-a bucurat de un succes deosebit de mare... Ca urmare, poetul ajunsese să fie suspectat că sub aparența înfierării trecutului stigmatizează prezentul și de aceea a fost trimis, în bătaie de joc, deși avea vârsta de optzeci de ani, în prefectura unei cohorte din Egipt, unde a și murit repede „de chin și scârbă”. Aceste sărmane rânduri au fost interpretate în toate felurile, dând naștere la o întreagă literatură a

[1] Era favoritul lui Domițian, împăratul roman între anii 81-96 e.n.

chestiunii; informația privitoare la originea poetului ca fiu de libert sau, și mai mult, aceea a exilului în Egipt ca tribun militar la vârsta de optzeci de ani sunt cele mai discutabile.

Data nașterii lui Iuvenal, și ea mult discutată, ar fi probabil în jurul anului 60 e.n. Locul nașterii este Aquinum, un orășel din sud-estul Lațiului, în ținutul hernicilor. Umbricius, personajul care părăsește Capitala în care un om cinstit și sărac nu mai poate trăi, spune la finele Satirei a III-a, luându-și rămas bun de la prietenul său Iuvenal:

„Cu bine deci, nu mă uita! Și de câte ori, grăbit de-a te întrema, Roma te va reda dragului tău Aquinum, smulge-mă și pe mine de la Cumae către Ceres Helvina și Diana voastră. Voi veni în acest ținut răcoros ca auditor al Satirelor tale, dacă ele nu se rușinează de mine, încălțat în ciubote”. Acolo va fi fost casa părintească a poetului, provincial venit la Roma.

A făcut aici, desigur, studii de gramatică și retorică, după sistemul de învățământ al timpului. O vedem din Satira I, în care Iuvenal ne spune de ce s-a hotărât să scrie satire. „Și eu, vezi bine, mi-am tras mâna de sub nuiaua cu care eram bătut la palmă; și eu i-am dat lui Sulla sfatul ca, retras din viața, publică, să se pună zdravăn pe somn. (Aluzie la exercițiile practicate în școlile de retorică, dezbateri pe teme imaginare propuse elevilor, cum le vedem în opera lui Seneca Retorul - *„Controversiae et Suasoriae”*).

Iuvenal a început să scrie, mai bine zis să publice, relativ târziu satire, și anume după asasinarea lui Domițian (18 sept. 96 e.n.). Moartea acestuia a fost momentul descătușării spiritelor oprimate de o grea tiranie, cu consecințe asupra carierei literare a celor mai însemnați scriitori ai epocii: Tacit, Pliniu cel Tânăr, Iuvenal. După ani de tăcere, Tacit își reia ocupațiile de tinerețe și în anul 98 e.n., cu puțin timp după venirea împăratului Traian la conducerea supremă, publică *„Viața lui Iulius Agricola”*. Câteva rânduri din cunoscuta

introducere a acestei lucrări ne pot da o imagine a atmosferei: „Am dat, de bună seamă, o mare dovadă de răbdare; și precum vechea epocă a văzut extrema limită a libertății, noi am văzut-o pe cea a sclaviei, după ce ni s-a răpit prin iscoade chiar și putința de a vorbi între noi și de a auzi. Am fi pierdut chiar și memoria odată cu vorbirea, dacă ar fi fost în puterea noastră de a uita tot pe atâta cât ne-a fost de a tăcea. Acum, în sfârșit, sufletul renaște... Totuși, prin natura infirmității omului, leacurile acționează mai încet ca bolile. Și precum corpurile noastre cresc încetul cu încetul, dar repede se sting, tot așa mai ușor poți înăbuși talentele și studiile decât să le reînvii; căci se strecoară în sufletele noastre un fel de dulceață a inerției și delăsarea, la început urâtă, până la urmă place".

Dar Iuvenal era un nume cunoscut chiar înainte de a fi publicat satire, dacă Marțial, poet reputat (născut cam prin anul 40 e.n. și mort în anul 104 e.n., deci cu vreo douăzeci de ani mai vârstnic) îi adresează, pe la finele anului 92, când se fixează obișnuit cronologia cărții a VII-a a operei lui, trei epigrame, într-una (VII, 91), de patru versuri, care însoțesc, zice el, un mic dar de sărbătoarea Saturnalelor (niște nuci de pe mica lui proprietate, scuzându-se că nu-i poate trimite și alte poame, fiindcă dezmățatul Priap le-ar fi dăruit pe toate fetelor sprințare) i se adresează lui Iuvenal cu formula: *facunde Iuvenalis. Facundus* (în latină: „meșter în arta vorbirii, elocvent") este un epitet ce se aplică obișnuit unui orator, mai rar unui poet. Se va fi referit Marțial la succesul lui Iuvenal cu lecturile publice (*recitationes*), unde un scriitor își citea părți din opera lui și căuta succesul, o modă a timpului, la care erau invitați iubitorii de literatură, confrați, amici, rude, prieteni etc., sau mai degrabă la discursuri în for, în calitate de avocat, care-i procura de bine, de rău mijloacele de întreținere? În orice caz, aceste lecturi publice nu hrăneau pe nimeni, ci dimpotrivă dădeau numai bătaie de cap cu închiriatul sălii, al estradei și al băncilor, al oamenilor care să le care,

a celor angajați să aplaude (vezi exemplul lui propriu în Sat. VII v. 39-47). A doua epigramă (VII, 24), tot din anul 92, este adresată, zice Marțial, unui intrigant care ar fi vrut să-i strice prietenia lui cu Iuvenal. Amândouă se termină în notă licențioasă, către care ambii erau înclinați, ceea ce între bărbați era un semn de familiaritate.

Având în vedere talentul său oratoric *(facundia),* educația sa retorică, informațiile pe care ni le furnizează în câteva locuri din Satirele sale asupra condițiilor de viață ale avocatului fără avere sau strămoși de seamă, Iuvenal va fi practicat, cel puțin pentru o vreme, avocatură. În satira a VII-a, de exemplu, în care vorbește de viața strâmtorată, dacă nu mizeră și umilitoare, a omului de carte (poet, istoric, avocat, profesor de retorică și gramatic) din vremea lui, el spune: „Să ne punem nădejdea în arta oratorică? Nimeni nu i-ar da azi lui Cicero nici două sute de sesterți, dacă pe degetu-i n-ar scăpăra un inel deosebit de mare. Împricinatul ia seama mai întâi dacă ai opt sclavi și zece clienți, dacă în urma ta e-o lectică și la picioare cetățenii în togă. De aceea, când Paulus pleda, închiria un onix sardonian și de aceea pleda mai scump ca Gallus și ca Basilus. Elocință în haine ponosite e lucru foarte rar... Cată-ți refugiul în Galia, sau mai degrabă în Africa, ținut de hrană-dătător al avocaților, dacă vrei să fixezi tu răsplata cuvenită elocinței”. Cunoștințe juridice se văd la Iuvenal în satira a IX-a cu privire la dreptul de moștenire asupra „bunurilor caduce” (v. 88-89) sau în satira a XVI-a v. 51-54 privitor la „dreptul acordat militarilor de-a face testamente, când tatăl lor e-n viață”. Căci după lege, continuă Iuvenal, „averea dobândită de soldat, în vreme ce-i la oaste, nu-i socotită în corpul bunurilor de care părintele dispune în întregime”. Apoi, marea și variată sa experiență de viață, cunoașterea atâtor tipuri din cele mai deosebite straturi ale societății timpului, justețea cu care le descrie presupune un contact direct cu tot felul de oameni, material de observație pe care avocatura îl oferă din belșug.

Într-o a treia epigramă (XII, 18) pe care Marțial i-o trimitea lui Iuvenal pe la finele anului 101 e.n. sau la începutul lui 102 de la Bilbilis, locul lui natal (în Spania taraconeză), unde se retrăsese scârbit și el de-o viață de treizeci de ani la Roma, ducând acum o viață simplă și tihnită la țară (tablou idilic), acesta își reprezintă de la distanță prietenul și felul lui de viață în Capitală: „în vreme ce tu, Iuvenal, neliniștit, cutreieri Suburra zgomotoasă[2] sau bați colina stăpânei Diana[3], în vreme ce pe la pragurile mărimilor îți faci vânt cu toga leoarcă de sudoare și te snopești de oboseală cu cursele pe Caelius cel mare și cel mic[4].” Sunt curse în calitate de client[5] *(cliens)* al unor personaje, unor oameni bogați sau sus-puși *(potentes)*, patronii săi *(domini, reges)*, cum le spune uneori poetul.

Prima satiră a lui Iuvenal este scrisă, sau publicată, după anul 100 e.n. după cum rezultă din citarea în Satira I (v. 45-50) a lui Marius

---

[2] Lungă arteră comercială, foarte frecventată în Roma.

[3] Aventinul, colină în sudul Romei.

[4] Coline în sud-vestul Romei, departe de centru.

[5] Clientela era o veche instituție de drept familial. Ea consta din raporturi reciproce de fidelitate, sprijin și protecție între un patron de neam patrician și un client (omul său) de condiție mai modestă. Patronul datora ajutor clientului la diferitele nevoi ale vieții acestuia (susținerea lui la judecată, ajutor la completarea dotei fetei, sprijin acordat copiilor lui etc.). Clientul, la rândul lui, datora respect patronului, sprijin la alegeri, îl însoțea în for, îi făcea diferite servicii. Pentru aceasta se prezenta în fiecare dimineață la locuința patronului ca să-l salute (salutatio), stându-i la dispoziție. El primea într-un coșuleț (sportula) merinde sau o sumă mică de cheltuială. Cu timpul, mai ales în vremea imperiului, clientela deveni un mijloc umilitor de întreținere a celor săraci, care puteau avea mai mulți patroni, și era un mijloc de satisfacție a vanității celor bogați. Cu cât mai mulți clienți așteptau la ușa lor să le vină rândul dimineața, cu atât prestigiul lor social era mai mare. Condiția umilitoare a clientului era prea bine cunoscută lui Iuvenal, căci și el practicase clientela, ca atâți cetățeni (unii foști pretori, tribuni, alții bogați ei înșiși), cum vedem și din satirele poetului.

Priscus, proconsul al provinciei Africa în anii 98-99, personaj faimos prin abuzurile sale, acuzat de Pliniu cel Tânăr și condamnat cu exilul pentru stoarcere de bani. Data morții poetului, ca și a nașterii de-altminteri, nu ne este cunoscută; în orice caz ea este după anul 127, căci în satira a XV-a (v. 27-28) Iuvenal ne spune că „va înfățișa întâmplări uimitoare într-adevăr, dar petrecute de curând pe vremea consulului Iuncus *(miranda quidem, sed nuper consule Iunco gesta... referemus):* în anul 127 consulii erau L. Aemilius Iuncus și Sext. Iulius Severus. Producția sa literară, judecând după cele 16 satire pe care le avem (ultima incomplet) s-ar întinde pe o perioadă de aproximativ 30 de ani.

Dacă știrile sigure privitoare la viața lui Iuvenal sunt puține, opera lui este tabloul cel mai larg cuprinzător al societății epocii, privită firește de un poet satiric, ultimul mare poet roman căci secolul al II-lea, „secolul de aur al Antoninilor", este complet steril în ce privește poezia, semn grav - prevestitor al crizei ce mina rezistența forțelor morale ale imperiului, iar secolul al III-lea cu anarhia lui militară, cascada de împărați, luptele de apărare ale frontierelor, tulburările în interior și ruina economică, nu putea să creeze nimic de seamă. Spiritul creator roman în poezie sfârșește, fapt semnificativ, prin forme literare care ridiculizează sau stigmatizează societatea contemporană: epigrama și satira. Acestea își definesc de-abia acum caracteristicile lor particulare, așa cum le înțelegem azi. Nu este numai o chestiune de evoluție a genurilor și speciilor literare aici. Fenomenul este doar efect, nu cauză.

Oricât de greu este să dăm un titlu orientativ fiecărei satire, o vedere de ansamblu a temelor tratate este necesară. Am putea astfel intitula Satira I: „De ce scriu satire? Ticăloșia moravurilor la Roma"; satira a II-a: „Filosofii ipocriți, rafinații și invertiții"; satira a III-a: „În Roma nu mai e de trăit"; satira a IV-a: „Consiliul imperial convocat de Domițian spre a se hotărî cum să fie gătit calcanul uriaș"; satira a

V-a: „Condiția umilitoare a clientului”; satira a VI-a: „Vrei să te însori? Iată femeia!” sau „Contra femeilor”; satira a VII-a: „La Roma cultura nu are nici un preț”; satira a VIII-a: „Noblețea adevărată e meritul”; satira a IX-a: „Jalnica soartă a lui Naevolus”; satira a X-a: „Dorințele nesăbuite ale părinților pentru copiii lor”; satira a XI-a: „Setea ruinătoare de plăceri și plăcerea vieții cumpătate”; satira a XII-a: „Jertfă de mulțumire adusă zeilor pentru salvarea unui prieten dintr-un naufragiu; ce-ar face azi «prietenii», vânătorii de testamente?” ; satira a XIII-a: „Durerea pentru o pagubă suferită să nu fie mai arzătoare decât trebuie, căci vinovații își au pedeapsa lor”; satira a XIV-a: „Copiii moștenesc viciile părinților. Să respectăm copiii; satira a XV-a: „Fanatismul religios și nebunia războiului”; satira a XVI: „Nedreptele avantaje ale carierei militare”. Cele 16 satire formează cinci cărți: Cartea I-a cuprinde satirele I-a - V-a; cartea a II-a, satira a VI-a (cea mai lungă, 660 de hexametri); cartea a III-a, satirele a VII-a – IX-a; cartea a IV-a, satirele a X-a - XII-a; cartea a V-a, satirele a XIII-a - XVI-a. Un reputat filolog din secolul trecut, Otto Ribeck, declanșase o adevărată bătălie, susținând, într-un studiu care a făcut senzație: *Der echte und der unechte Iuvenal,* Berlin 1865, că numai satirele I-a - IX-a și a XI-a sunt autentice, pe când satirele XII-XVI și a X-a ar fi opera unui declamator vulgar, a unui impostor ce maschează printr-un torent de cuvinte lipsa de talent. După înfruntări crâncene, lucrurile s-au potolit. Azi, nimeni nu mai împărtășește această părere.

În cartea a X-a a operei sale „Formarea oratorului (*Institutio oratoria*) Marcus Fabius Quintilianus (cam 35-95 e.n.), renumitul profesor de elocință, punând în paralelă pe cei mai mari scriitori greci cu cei romani a căror studiere este indispensabilă educației oratorului, spune cu oarecare mândrie: *Satura quidem tota nostra est* (Satira însă este în întregime romană).

Câteva cuvinte despre nașterea și evoluția genului sunt, cred,

utile. Cuvântul însuși *(satura)* e latin: înseamnă un fel de fiertură de orz, amestecată cu stafide, migdale, sâmburi de rodie și altele, stropite cu vin și cu miere; În limbajul religios *satura lanx (lanx* însemnând tavă) era o ofrandă de diferite trufandale ale recoltei, adusă zeilor la anumite sacrificii; înțelesul în ambele cazuri cade pe ideea de „amestec", „talmeș-balmeș"; expresia *per saturam* (la Sallustius, *De bello Iugurthino* 29, 5) înseamnă, când e vorba de votarea unei propuneri, decizie „în bloc", nu articol de articol. Cel dintâi poet roman care a scris „*saturae*" sau „*poemata per saturam*", a fost Q. Ennius (a trăit între 239- 169 î.e.n.), poezii pe teme diferite și în metri diferiți (ideea de amestec), care nu cuprindeau atacuri la adresa moravurilor cuiva sau ale societății epocii. „Inventatorul" satirei însă, cum îi spune Horatius (Sat. I, 10, 48) este Caius Lucilius, născut cam pe la anul 180 și mort prin 102 î.e.n. la Suessa Aurunca în Latium. Acesta a publicat între anii 137-107 î.e.n. treizeci de cărți de *saturae.* Caracterul lor specific este libertatea de vorbire și vehemența atacurilor contra moravurilor vremii, a modelor timpului și chiar împotriva unor persoane ale epocii. Versul folosit în cele mai multe cărți este hexametrul, care de-atunci încolo a devenit metrul obișnuit al satirelor. Din păcate, dintr-această atât de bogată și interesantă operă nu ne-au rămas decât aproape o mie de versuri sau mici fragmente citate de autori târzii.

Mai târziu, în epoca de maximă înflorire a poeziei sub Augustus, Q. Horatius Flaccus a scris între 37-30 î.e.n. două cărți de satire. El afirmă (Sat. II, 1, 62) că Lucilius a fost primul care a îndrăznit să compună poezii satirice și care „a luat la refec fruntașii poporului și poporul trib după trib" (Sat. II, 1, 69). Deși recunoaște calitățile deosebite ale înaintașului său și se declară, din respect, firește, inferior aceluia (Sat. I, 10, 56: *inventore minor*), adăugând că „n-ar îndrăzni să smulgă de pe capul lui cununa cu glorie purtată", îi reproșează însă „lipsa de scrupul artistic, versurile aspre, neșlefuite

și grabă cu care compunea.” Acesta îi era păcatul: „adesea dicta pe ceas 200 de versuri, stând doar într-un picior; mare ispravă! Deoarece acestea curgeau ca un torent milos, era de șters cât vrei din ele; îi plăcea sporovăiala și era leneș a se înhăma la truda scrisului; că a scris mult, eu nu zic ba”. Și reluând reproșul (Sat. I, 10, 69): „Dacă (Lucilius) ar fi trăit în vremea aceasta a noastră, ar șterge singur multe, ar tăia tot ce se întinde peste ce s-a încheiat și, compunându-și versul, s-ar scărpina de multe ori în cap și și-ar roade unghiile până în carne vie”. Scrisul artistic era o lege a timpului și vechii scriitori nu mai puteau impune.

Pe lângă aceasta însă, între satirele lui Lucilius și ale lui Horatius deosebirea este mare. Satirele lui Horatius, *Sermones* (Conversații), cum le spune el, sunt observații morale și conversații asupra năravurilor oamenilor, ființe bizare, ilogice și urmărind cu pasiune himere. Pornind de la ideea că nimeni nu se naște fără vicii, el analizează tipuri sau descrie scene reprezentând o manie sau alta, de-altminteri obișnuită, și ne convinge cât de ciudat animal e omul și cât de nesăbuit. Păcatul cel mare al oamenilor, crede Horatius, este că nu reflectează asupra lor, că nu țin seama de experiența vieții, de ce le dictează simțul comun și nu văd că „este o măsură în lucruri”; pentru ei nimic nu e mult *(nil multum).* Spirit bonom și indulgent, interesat și distrat de spectacolul lumii din jur, el ne înfățișează tipuri și scene amuzante, în care de multe ori ne recunoaștem și zâmbim înșine de ceea ce descoperim la alții și la noi. Discuția e naturală, vioaie, inteligentă, ușor ironică, pe tonul bunei dispoziții, fără un plan riguros (sau mai degrabă unul subtil, pe care e o plăcere să-l descoperim) și cel care-o conduce nu se plasează nicicând în rolul cuiva care ne-ar da lecții sau ne-ar mustra. Scopul este să ne facă să ne înțelegem „scrântelile” și să le limităm efectele. Fără prejudecăți filosofice, folosind gluma care distrează fără să rănească, tonul amical al gânditorului ne face să privim în noi și la

semenii noștri și să tragem învățăminte asupra unei posibile „arte a vieții”.

În vremea lui Nero, unui alt poet satiric, Aulus Persius Flaccus (34-62 e.n.), i s-a publicat după moarte, la vârsta de 28 de ani, un volumaș cuprinzând șase satire. Prea tânăr, lipsit atât de experiența vieții cât și de un real talent poetic, stăpânit de ideile predicii morale stoice, dominantă în epocă, și pătruns mai mult de cât citise decât de cât trăise în cercul lui restrâns de rude și prieteni distinși. Persius nu avea suflul trebuitor care să susțină o creație valoroasă. Satirele lui, prin dificultatea exprimării, prin lipsa de claritate și cursivitate a succesiunii ideilor, prin forma lor chinuitor căutată, sunt pentru cititorul modern o probă de răbdare.

Aceasta era, pe scurt, moștenirea literară a genului satiric căruia i se dedica Iuvenal. S-a apucat târziu să scrie satire, cam pe la mijlocul vieții, se spune în nota biografică de care am pomenit; până atunci s-a ocupat cu declamații. Chiar la începutul Satirei I-a el ne înfățișează planul activității sale literare: reacțiune împotriva literaturii de prelucrare la nesfârșit, în lungi epopei și drame, a temelor mitologice banalizate cu zeii și eroii lor cu tot, povești de toată lumea cunoscute, și întoarcere spre realitatea din jurul lui prin biciuirea moravurilor ticăloșite ale contemporanilor. Această societate este atât de viciată, zice el, încât „este greu să nu scrii satire” (v. 30 *difficile est saturam non scribere);* își va alege același gen de poezie ca și Lucilius. Subiecte de inspirație sunt destule, căci „când a fost o mai mare abundență de vicii ca acum?” „Posteritatea nu va avea nimic de adăugat la stricăciunea moravurilor noastre; urmașii vor face ca și noi și vor avea aceleași pofte; orișice viciu și-a atins culmea. Ar trebui să fie cineva de fier ca să poată răbda acest oraș al nedreptății, stăpânindu-și mânia”. Când își reprezintă atâția ticăloși de toate felurile pe care-i „vede” și îi înșiruie, „furia îl arde și-l seacă la ficat”. „Crimelor lor le datorează aceștia, parcurile,

palatele, mesele, argintăria și pocalele. Cinstea e lăudată și tremură de frig" (v. 74 *Probitas laudatur et alget*). El se va așeza la răspântie și-și va umple tăblițele cu note despre tot ce vede trecând pe stradă; plastograful, ajuns bogat printr-o simplă iscălitură, otrăvitoarea soțului, socrul ce și-a sedus nora, logodnica depravată, jucătorul la jocuri de noroc, clienții stând la ușa patronului, așteptându-și la rând *sportula* din care se întrețin, convoiul de înmormântare al unui bogătaș, zgârcit, mort de indigestie etc. „Tot ce fac oamenii de la potop încoace," zice poetul, „dorințe, temeri, mânie, voluptate, bucurii, agitație, în fine tot acest amestec este materia cărții mele". „Dar de unde talentul?" se întreabă el. Ei bine, „dacă talentul din născare nu te-ajută îți face versul indignarea, așa cum poate ea, cum îl fac eu sau Cluvienus[6]" (poet necunoscut, desigur mediocru). Mărturisire, firește, de simulată modestie, dar într-un fel semnificativă. Iuvenal nu a scris decât satire. El este atât de marcat de ce a trăit în prima parte a vieții și mai ales sub Domițian, încât numai satire ar fi putut scrie. Către sfârșitul satirei I, Iuvenal introduce un interlocutor fictiv care mai potolește avântul înfierbântat al poetului ce declarase că nu va cruța pe nimeni. Interlocutorul îi propune atunci să-și ia drept „erou" pe Tigellinus, faimosul prefect al pretoriului sub Nero, unealta principală a crimelor acestuia; îi atrage însă atenția că va arde ca o torță și leșul lui va fi târât prin nisipul din arenă. Îl invită în același timp să observe că poezia pe teme mitologice acordă siguranță poetului, ferindu-l de primejdii: „Ahile, străpuns de moarte, n-a pricinuit nimănui vreun necaz". De altminteri, ticăloșiile fiind mereu aceleași, efectul biciuirilor va fi același: „Când Lucilius (modelul său ca poet satiric) freamătă, arzând de mânie de parcă și-ar fi scos sabia,

[6] v. 79-80 *Si natura negat, facit indignatio versum qualemcumque potest, quales ego vel Cluvienus...*

ascultătorul, căruia îi îngheață inima de câte crime a făcut, roșește și pieptul îi asudă de vina tăinuită". Poetul, convins de sfatul cuminte al povățuitorului, promite că va încerca să nu vorbească în satire decât de morții a căror cenușă odihnește sub pământ de-a lungul căilor Flaminia și Latina. Într-adevăr unele personaje ale satirelor lui aparțin epocii lui Domițian, dar cititorii vor înțelege, crede el, că biciul său lovește în contemporani, adică cei din epoca lui Traian și Hadrian. Preferă această soluție decât să scrie poeme mitologice.

Unii cercetători s-au mirat că el atacă moravurile romane într-o epocă de reînflorire a imperiului. În fapt, dacă administrația lui Traian, „optimus princeps", și tot astfel a lui Hadrian nu se pot compara cu tirania lui Domițian, procesul degenerării forțelor morale era un proces adânc, lung și complex, pe care nu-l putea opri o întâmplare fericită ca succesiunea la conducerea supremă a celor doi împărați. Iuvenal, spirit cultivat și talentat, un intelectual, am zice azi, mândru, și cinstit, revoltat de tot ce vede în jurul lui: parveniți ce-și etalează bogăția, răsplată a ticăloșiei lor, codoși și vânători de testamente, plastografi, delatori, nobili degenerați, orgolioși și risipitori, femei dezmățate, invertiți sexual de ambele sexe, depravare generală la bărbați, femei, copii, luxuria sub orice formă, străinii - grecii în special și orientalii - unelte ale desfrâului, sclavii obraznici ai stăpânilor etc., își descarcă furia și-și găsește un fel de satisfacție, scormonind și demascând aspectele, obscene uneori, ale desfrâului general al epocii. O indignare obsesivă a unui spirit nervos, continuu excitat, îl face să nu mai poată suferi o lume în care tot ce-i ales și nobil este disprețuit, apăsat și umilit.

De fapt acest sentiment al mersului spre prăpastie era de multă vreme împărtășit și exprimat de unii scriitori ce reflectaseră asupra procesului de decădere a moravurilor. Lăsând de-o parte scriitorii din timpul republicii (un Cato Maior, un Sallustius, un Cicero în momentele lui de amărăciune), Titus Livius își îndeamnă cititorul,

în introducerea la grandioasa lui operă asupra istoriei romane „De la întemeierea Romei” până în vremea sa „să-și încordeze atenția și să vadă care a fost modul de viață (al romanilor din trecut), prin ce bărbați și prin ce mijloace, atât în timp de pace cât și în război, a fost creat și sporit imperiul, apoi, disciplina morală destrămându-se puțin câte puțin, să urmărească cu mintea lui moravurile mai întâi clătinându-se oarecum, apoi cum au alunecat din ce în ce mai mult și după aceea s-au prăvălit cu totul, până ce s-a ajuns la aceste vremi, în care nu mai putem suporta nici viciile noastre, nici remediile lor”. Pagini de laudă a vechilor virtuți și de condamnare a moravurilor prezentului găsim la atâția scriitori din epoca principatului; aceștia le observă, le descriu, unii le combat în genul predicii morale stoice și al diatribei. Nemulțumirea este aproape generală. Tacit, cu atitudinea lui aristocratică, își exprimă prin câte o reflexie de adâncă pătrundere psihologică și printr-o formulare concentrată disprețul lui amar asupra ticăloșiei vremii. Marțial se distrează cu spectacolul viciilor contemporanilor și prin Epigramele sale își invită cititorii să râdă și ei de ele. Iuvenal clocotește de mânie și se complace în a-și descărca în valuri furia. Nu este atât de filosof ca să poată crede în fericirea înțeleptului ce se ridică deasupra nebuniei lumii, ca stoicii; se pare, de altminteri, că nu s-a ocupat prea mult cu filosofia și, dacă vorbește despre ea cu reverență, el crede că mai mult folosesc lecțiile din experiența proprie: „E mare într-adevăr filosofia (e vorba de filosofia morală - *sapientia),* zice el (Sat. XIII, 19), ce dă precepte în cărțile divine și soarta o învinge, dar eu socot că-s fericiți și-aceia ce-au învățat din ce-i învăța viața *(vita magistra)* să sufere necazurile vieții, să nu-i arunce jugul”. Și apoi, falșii filosofi, „stoicizii” cum le zice în ironie, „care pozează în Curii și-o țin în bachanale” (Sat. II, 31) îl revoltă. „Acum trăim o epocă și timpuri mai grele decât cele din epoca de fier, ticăloșiei cărora natura nu le-a găsit nici ea un nume” (Sat. XIII, 28). „Înțelege dar pe cei doi filosofi: Democrit, de

câte ori ieșea în lume se strica de râs, iar Heraclit plângea" (Sat. X, 34).

Credință în vechii zei, ca și majoritatea contemporanilor, poetul nu are și aproape totdeauna când îi invocă, îi citează în mod ireverențios și-i persiflează. Despre credința în infern și-n supraviețuirea sufletelor spune (Sat. II, 149-152): „Că există mani (suflete ale morților) și regate subpământene și vâsla lui Charon și broaștele negre din balta Styxului și că trec apa atâtea mii de suflete cu o singură luntre, nici copiii n-o cred, afară de cei ce nu plătesc când merg la baie" (cei mai mici de patru ani). Indignat, văzând că zeul Marte nu pornește înarmat contra ticăloșiilor și nici măcar nu se plânge lui Iupiter de ce vede la Roma, poetul îl somează să părăsească Câmpul lui Marte (Sat. II, 26-32). În satira a VI-a (v. 392-395) se adresează vechiului zeu, Ianus, care asistă nepăsător la tot ce vede: „Spune-mi tu, rogu-te, spune-mi tu, cel mai vechi dintre zei, răspunzi la toate astea, tată Ianus? Mult timp liber mai au zeii în cer! Nu este, precum văd, nu este de lucru pe la voi". Iar în altă parte (Sat. XIII, 38 și urm.), către un naiv care crede că în temple sălășluiește o putere divină ce pedepsește vinovații, spune: „Cu astfel de credințe trăiau odinioară băștinașii, mai înainte ca Saturn, fugind și părăsindu-și diadema, s-apuce secera țăranului, pe vremea când Iuno era fetiță (*virguncula*) șt Iupiter, copil ca orișicare, trăind în grota de pe Ida, când pe deasupra norilor nu se dădeau banchete de-ale zeilor..., când fiecare zeu mânca la el acasă și nu era atâta mulțime de zei ca azi, iar bolta înstelată a cerului, mulțumindu-se cu câteva divinități, era o mai mică povară pe umerii bietului Atlas, când nu trăsese nimeni la sorți domnia tristului regat al adâncului, nu se știa de fiorosul Pluto cu soția lui siciliană[7], de Furii, de stânca

[7] Proserpina.

sau de pedeapsa vulturului negru[8], iar în infern umbrele erau voioase fără regi”.

Ca și majoritatea contemporanilor însă, el respectă tradiția cultului religios roman și vorbește cu pietate despre ritualul familial al jertfelor aduse zeilor. În scenele de viață simplă, sobră, păstrătoare a obiceiurilor din strămoși ele își au locul cuvenit (vezi de ex. începutul satirei a XII-a); precum condamnă, din același motiv, ritualul orgiastic al cultelor orientale (al Cybelei, al Isidei) și preoții lor, șarlatani care speculează superstițiile celor naivi, de obicei femeile, și-și râd pe ascuns de ele și templele lor, localuri de întâlniri amoroase. Scenele de viață simplă, cumpătată sunt opuse prezentului, corupt de pofta de averi și de luxuria pe care banul nerușinat și funest *(obscaena pecunia, funesta pecunia)* o întreține. Acesta era un loc comun des folosit în poezie și-n declamațiile retorice. De asemenea, evocarea trecutului eroic roman, de obicei doar prin citarea marilor figuri din istoria Romei, (Curii, Decii, Fabii, Fabricii, Marcelli, Scipionii etc.) servește să pună în lumină, prin contrast, gradul de decădere morală a timpului său; refugiul în trecutul ideal era, de asemenea, un loc comun al declamațiilor și-al predicii morale stoice.

Ar fi vrut poate Iuvenal să trăiască în acele vremuri de viață primitivă? Nu se poate crede. Câteodată singur ironizează tabloul său idilic, folosit doar ca procedeu literar. Un exemplu, la începutul satirei a VI-a: „O peșteră răcoroasă adăpostea o mică locuință și cuprindea laolaltă în întunecimea ei și vatra, și zeul Lar, și pe stăpânii lor, pe vremea când nevasta, o munteancă, așternea patul făcut din lemn de la pădure, cu frunze, cu paie și cu pieile fiarelor de prin împrejurimi. Nu semăna nicicum cu tine Cynthia și nici cu

---

[8] Aluzie la Prometeu.

tine Lesbia[9], pe-ai cărei ochișori ți i-a înroșit plânsul de moartea vrăbiuței. Ea da copiilor ei dolofani să sugă țâțele ei mari, mai neîngrijită adesea ca soțul ce râgâia de ghinda ce-o mâncase".

Era Iuvenal un spirit republican, un adversar al sistemului politic al principatului instituit de Augustus? Fără îndoială, nu. Trecutul roman de glorie era ireversibil. Ceea ce ar fi dorit, ca și Seneca ori Tacitus, era o conducere înțeleaptă, o societate morală care respectă virtuțile și meritul, în care omul să nu fie oprimat de spectacolul atâtor crime și atâtor ticăloșii și nedreptăți. Deși ținta de predilecție a atacurilor poetului sunt nobilii decăzuți, parveniții ce îl disprețuiesc și bogătașii ce nu se mai satură de averi, nici mulțimea de rând nu e crutață. Înfățișând în satira a X-a prăbușirea marelui Seianus, prefectul pretoriului sub Tiberius și „cea de-a doua figură de pe întreg pământul", convorbitorul fictiv întrebând care e reacția poporului, poetul îi răspunde: „Se supune ca totdeauna soartei și hulește pe cei condamnați. Același popor, dacă bătrânețea tihnită a împăratului ar fi fost curmată prin înăbușire, l-ar proclama împărat pe Seianus". Și, ironic, continuă: „Încă demult, de când nu ne mai vindem voturile nimănui, poporul s-a descărcat de griji, căci el, care acorda odinioară putere, fasce, legiuni și totul, acuma se abține și două lucruri numai dorește îngrijorat: pâine și spectacole de circ *(panem et circenses)."*

De fapt, pe Iuvenal totul îl dezgustă. Viața la Roma, metropola lumii, este pentru omul cinstit și fără avere mare expusă tuturor primejdiilor și necazurilor (vezi faimoasa Satiră a III-a): „Îmi vine să fug", - zice la începutul Satirei a II-a - „dincolo de țara sarmaților și de Oceanul înghețat". Dar era Iuvenal un om atât de sărac? Cercetători migăloși ai satirelor găsesc că în privința stării materiale

---

[9] Iubitele cântate, prima de poetul Propențiu, a doua de poetul Catul.

poetul avea o situație de mijloc, căci inventariindu-i, după ceea ce el declară în versurile sale, bunurile, el poseda o casă părintească la Aquinum (v. Sat. III), o altă proprietate la Tibur (Sat. a XI-a), unde-l invită pe amicul său Persicus și-l ospătează „fără să dea un ban la piață” și, în plus, casa lui (proprie?) la Roma. Se conchide dintr-asta că nu avea motive să fie revoltat. Versurile scriitorului sunt înțelese ca și cum ar fi declarații de notariat. Aceste bunuri sunt considerate ca fiind posedate continuu viața întreagă. În fine, nu se ia seama că nu atât situația materială proprie îi dictează lui Iuvenal versurile, ci umilitoarea situație a omului nevoiaș, condamnat a fi un „nimeni” în societatea vremii. Despre mizeria morală a unor asemenea oameni e mai cu seamă vorba în satirele sale și despre nedreptatea socială a epocii. Când omul sărac și cinstit este propus ca martor la o judecată „prima întrebare - zice poetul - va fi despre averea lui și ultima, despre moralitatea lui. Câte iugăre de pământ are?... Câți bani are în ladă, atâta crezare are. Poți jura pe altarele samotracilor și pe-ale noastre, un sărac, își zic ei, disprețuiește fulgerele zeilor și chiar zeii nu-l iau în seamă pentru asta. Ce să mai zic că dacă mantaua îi e murdară și sfâșiată, dacă toga e cam pătată, dacă un pantof îi e spart, căci pielea i s-a rupt sau, după ce „rana” s-a cusut, un șir de „cicatrici” ți-arată firul gros și proaspăt al cârpelii, un asemenea om oferă subiect și prilej de glumă tuturor. Afurisita sărăcie prin nimic altceva n-apasă mai greu oamenii decât că-i face a fi de râsul lumii” (Satira III, v. 140 și urm.) Acest om aspru are cuvinte mișcătoare despre cei care se zbat cu nevoile vieții de toate zilele: în satira a VII-a, oamenii de litere, în satira a VIII-a popoarele „aliate”, supuse de romani, jefuite de ei și-aduse în stare de mizerie. De asemenea, este de remarcat simțirea lui delicată față de copii, ale căror suflete sunt corupte de viciile transmise de părinții lor (Sat. a XIV-a). Spirit mândru, spre deosebire de scriitori contemporani, ceea ce izbește la Iuvenal este că lipsesc din opera lui înjositoarele

adulații aduse împăratului sau puternicilor zilei, așa cum vedem la Marțial, la Statius și chiar la Quintilian. Introducerea la satira a VIII-a prin care se adresează Cezarului (mai probabil Hadrian decât Traian) este mai mult o invitație făcută acestuia de a ajuta talentele copleșite de nevoile vieții zilnice, amenințate să se piardă.

Iuvenal nu este pomenit de nici un scriitor din vremea lui, afară de Marțial, după cum am văzut. Pliniu cel Tânăr, care amintește de atâția în Epistulele sale, nu-l pomenește. Se pare că firea lui nu-l făcea să fie sociabil și că puține erau relațiile lui cu societatea cultivată și aleasă a vremii; probabil că disprețuia conveniențele sociale. Cu o mentalitate provincială, el seamănă într-un fel cu Cato Maior; aceeași asprime a firii, același limbaj direct și caustic, aceeași mândrie națională a italicului și aceeași pornire contra grecilor.

Era un xenofob? Răspunsul trebuie să fie nuanțat: ura pe greci, detesta pe egipteni, pe sirieni și pe orientali în genere, ironiza la evrei obiceiurile lor rituale, credințele și particularismul lor. Roma, devenită metropola lumii, era invadată de străinii veniți din orient. Poetul îi socotește unelte ale corupției moravurilor romane și de aceea îi detestă. Dar grecii sunt în primul rând cei care-l indignează. Umbricius, prietenul care părăsește scârbit Roma, spune (Sat. III.): „Neamul cu cea mai mare trecere la bogătașii noștri, cel de care eu fug îndeosebi, vreți să știți care-i? Vă voi spune pe dată, n-am să mă rușinez. Nu mai pot suferi, cetățeni o Romă grecizată... Mintea li-e ageră, îndrăzneala nebună, vorba ușoară și mai turuitoare ca a lui Iseu... El ne aduse aici pe maestrul în tot ce vrei: gramatic, retor, geometru, pictor, masor sau augur, dansator pe sârmă, medic sau vrăjitor; un grec flămând la toate se pricepe; la cer de-ai porunci să urce, se va duce... Nația lor întreagă e de comedianți. Tu râzi? Grecul se strică de râs, hohotind și mai și. Își vede amicul lăcrămând? El plânge de-a binelea, dar nu-i de loc îndurerat. Ceri să ți se facă pe vreme rece un pic de foc? El îmbracă un suman mițos.

Dacă tu zici „e cald”, pe el îl trec sudorile. Nu ne putem deci măsura cu ei.... Pe lângă această la ei nimic nu-i sfânt, nimica nu-i ferit de pofte desfrânate, nici stăpâna casei, nici fata ei fecioară, nici logodnicul imberb și nici băiatul mai înainte pudic”.

Iuvenal a scris doar satire. Dar genul este ingrat; indignarea care-l alimentează nu poate dura prea mult fără să cadă în monotonie; de aici deosebirea care s-a observat între primul grup de satire și cele din urmă. Autorul este același, dar tensiunea și vigoarea ultimelor satire este scăzută, iar tonul lor este didactic, mai mult moralizator. „Este greu să nu scrii satire”, declara Iuvenal. Dar, aș adăuga, este greu să scrii doar satire. Dacă prin conținutul scrierilor - viața din jurul lui, realismul tablourilor, păcatele morale ale timpului - el rupe cu poemele pe teme mitologice, mijloacele literare sunt însă cele ale declamației retorice, comune stilului epocii. Atâta timp cât exprimă încărcătura spiritului său arzător, ele dau scrisului vigoarea, forța de expresie unică ce-l caracterizează. Când această ardoare slăbește, ele servesc unor dezvoltări retorice care apar ca artificiale. Iuvenal nu e preocupat totdeauna de unitatea compoziției, uneori pare că și-a întrerupt scrisul și că, atunci când îl continuă, nu-și dă silința să lege natural părțile între ele. La această neglijență se adaugă abundența numelor mitologice, istorice, nume de țări, localități, popoare etc., o erudiție literară moștenită și ea din școala de retorică; se credea că aceasta sporea prestigiul scriitorului cultivat. (Satira a VIII-a este un exemplu elocvent; în ea găsim vreo 90 de nume proprii, pentru ca în 275 de versuri poetul să dezvolte tema, banalizată prin predica stoică mai ales: „singura noblețe este meritul”.

Altminteri însă, tonul excitat al discursului, verva, interogația retorică repetată și gradația ascendentă, apostrofa, vivacitatea dialogului, interlocutorul fictiv care, întrerupând sporește și alimentează cu idei, stimulând, ardoarea autorului, ironia, sarcasmul, parodierea limbajului epic solemn, anecdota, sentențiile

bătute în metal, ca o încheiere a vreunui pasaj (cele mai multe au devenit proverbe) etc., dar mai ales descrierile de scene, de persoane, tablouri de neuitat prin plasticitatea reprezentării lor te fac să simți pe dată forța poetică a marelui scriitor, cel mai mare poet satiric latin în înțelesul actual al cuvântului. Tablourile în serie din Satira a VI-a (împotriva femeilor), dar mai ales al Messalinei, tabloul reacțiilor mulțimii după condamnarea la moarte a lui Seianus (în Sat. a X-a), al masacrului iscat de cele două triburi de antropofagi egipteni (în Sat. a XV-a), al consulului Lateranus (în Sat. a VIII-a) și al tavernei syrofenicianului în care doarme printre declasații de orice gen ai Capitalei, portretele marilor personaje din jurul lui Domițian, chemate să-și dea părerea asupra modului de a găti calcanul uriaș (Sat. a IV-a), portretul lui Crispinus parvenitul, fost sclav și vânzător de pește în Canopul egiptean (în Sat. I-a și a IV-a) și atâtea altele nu au egal în literatura genului la romani. Indignarea și ura lui Iuvenal se descarcă în plăcerea răzbunătoare de a dezgoli și zugrăvi în culori tari pe condamnații satirelor sale. Pentru aceasta nu se dă înapoi de la nici un spectacol al viciului, oricât de obscen și respingător ar fi.

Boileau îl caracterizează fericit în *L'art poetique* (II):

Iuvénal, élevé dans les cris de l'école,
Poussa jusqu'à l'excès sa mordante hyperbole,
Ses ouvrages, tout pleins d'affreuses vérités,
Etincellent pourtant de sublimes beautés:
Soit que, sur un écrit arrivé de Caprée
Il brise de Séjan la statue adorée;
Soit qu'il fasse au conseil courir les sénateurs,
D'un tyran soupçonneux pâles adulateurs;
Ou que, poussant, à bout la luxure latine,
Aux portefaix de Rome il vende Messaline,

Ses écrits pleins de feu partout brillent aux yeux.

Dacă în timpul său pe Iuvenal, afară de Marțial, nimeni dintre contemporani nu-l amintește și tot astfel în sec. al II-lea și al III-lea e.n., poetul nostru este cunoscut și citat de o seamă de scriitori din secolul al IV-lea. Istoricul Ammianus Marcelinus (n. cca. 330 și mort după 391) ne spune într-o frază din opera sa „Istoria romană" (28, 4, 14): „Unii detestând toate învățăturile ca pe niște otrăvuri, citesc cu mai mult interes pe Iuvenal și pe Marius Maximus[10] și nu pun mâna, în lenea lor adâncă, pe nici un fel de cărți afară de acestea". Scriitori creștini îndeosebi, care găseau în operă lui o mină de exemple ale moravurilor corupte ale păgânilor și un sprijin în predicarea noii credințe, îl citeau: Lactantius îi citează într-o operă a sa *(Divinae institutiones)* ultimele două versuri din Satira a X-a; poeții Ausonius și Claudius Claudianus îl cunosc și îl imită; Sidonius Apollinaris face aluzie la pretinsul exil al lui Iuvenal și-l compară cu al lui Ovidius. În evul mediu, opera lui s-a bucurat de mare cinste, având un loc însemnat printre poeții studiați în școli. Manuscrisele operei lui sunt copiate cu zel; se cunosc mai mult de 100 de copii din epoca carolingiană.

În Renaștere, Dante ni-l citează în Purgatoriu, Petrarca îl admiră. „În versurile sale, zice el, vorbește experiența care nu obișnuiește să mintă, vorbește adevărul care nu poate să mintă... vorbește cel mai mare cunoscător al unor astfel de lucruri, Iuvenal, care cunoaște în cel mai profund mod moravurile oamenilor (Fam. 3, 15). De atunci el este un nume în literatura universală; Dryden, poetul satiric englez, Fr. Schiller, Byron, Victor Hugo și alți mari scriitori moderni îl admiră și-i omagiază talentul.

---

[10] Istoric a cărui operă s-a pierdut.

*
*   *

O explicație asupra acestei versiuni în proză a operei lui Iuvenal este, credem, necesară. Textul „Satirelor” lui a fost tradus la noi, fragmentar său integral, mai mult în versuri. Prima și singura traducere integrală în proză este cea a lui Anghel Marinescu, publicată în anul 1916 în editura „Casa Școalelor” și republicată apoi, traducere directă, se vede lămurit, dar greoaie, uneori neclară și mai ales lipsită de talent. Textul lui Iuvenal este un text greu: el cere o mare familiaritate cu textele latine în general, cunoașterea adâncită a limbii și stilului autorului, o mare strădanie de redare în românește și îndemânare în arta de a traduce. Și cu toate acestea, cine poate spune vreodată că a reușit îndeajuns? Traducerile în versuri moderne, deseori, pot fi mai degrabă prelucrări decât traduceri, îmbrăcate în forme de versificație, străine autorului latin, de dragul cărora se sacrifică prea mult din opera autorului și i se pune în seamă prea mult din ce este al traducătorului.

Horatius, înaintașul lui Iuvenal, spunea în satira prin care mulțumește lui Maecenas că-i împlinise dorința cea mai mare, dându-i o moșioară la țară, în ținutul sabin:

„Ce-aș putea cânta mai întâi în satirele mele și în versul lor pedestru?” [11] Și în alt loc: „Mai întâi eu mă voi scoate din rândul celor cărora le acord titlul de poet; căci n-ai putea să spui că-i de ajuns să încheie cineva măsura unui vers și nici să socotești că, dacă vreunul ar scrie ca și mine, mai aproape de felul obișnuit de a vorbi, acesta e poet.”[12]

---

[11] Hor. *Sat*. II, 6, v. 17: *Quid prius illustrem satiris Musaque pedestri*?

[12] Hor. *Sat*. I, 4, 39-42: Primum ego me illorum, dederim quibus esse poetis,/

Oricât aceste declarații sunt dictate de o modestie mai mult formală, nu-i mai puțin adevărat că ele exprimă o bună parte de adevăr: dintre toate formele de poezie satira este poate cea care se apropie mai mult de proză.

Revenind acum la Iuvenal, tonul predominant al indignării ce se revarsă în valuri, mai ales în prima parte a operei, tablourile de neuitat, portretele odioase sau grotești, ironia, sarcasmul, caricatura, parodierea stilului înalt etc., redată în stil emfatic deseori, cu mijloacele pe care i le punea la dispoziție arsenalul retoric al vremii, se împacă foarte greu, sau mai bine zis respinge constrângerile pe care versificația modernă le impune. Am crezut că o proză literară poate urmări mai de aproape, mult mai exact, discursul scriitorului și da o imagine mai veridică a originalului. Traducându-l pe Iuvenal în proză, puteam respecta mai bine recomandările lui Al. Odobescu de-acum mai bine de-o sută de ani, valabile și azi, făcute traducătorilor din autorii greci și latini, din care îmi permit să citez măcar un pasaj: „Mai întâi (trebuie) ca ei să se pătrunză bine de înțelesul autorului ce le stă în față, fără ca să nesocotească nici una din nuanțele, uneori foarte delicate, ale cuvintelor și frazelor. Apoi, ca ei să se silească a reprezenta pe românește, în mod clar și cu fidelitate, atât înțelesul general al frazelor și al cuvintelor, cât și toată acea minunată varietate de nuanțe care este podoaba cea mai admirabilă a frumoaselor și măiestritelor limbi antice, în fine ca ei să nu piarză și să nu risipească cu totul, în acea strămutare a materiei și a impresiunilor străine pe românește, caracterele care constituie însăși originalitatea limbii noastre”[13]. Condiții greu de atins, dar

---

Excerpam numero: neque enim concludere versum/ Dixeris esse satis; neque siqui scribat uti nos/ *Sermoni propiora*, putes hunc esse poetam.

[13] Al. Odobescu „Condițiunile unei bune traduceri din autori elini și latini”, *Opere complete* vol. II, ed. Minerva, 1908, pg. 384.

care trebuie să fie o țintă permanentă. Cât voi fi reușit să îndeplinesc din ele în această nouă „strămutare” a lui Iuvenal în românește, va judeca cititorul interesat de autorul nostru.

G. GUȚU

SATIRA I

Tot auditor am să fiu eu, într-una[14]? Niciodată oare n-am să i-o plătesc răgușitului Cordus, după ce m-a năucit de-atâtea ori cu Theseida lui[15]? Fără nici o pedeapsă îmi va fi recitat cutare togatele lui[16], cutare elegiile? Fără nici o pedeapsă îmi va fi mâncat ziua uriașul Telephus sau Oreste[17], scris până sus, ba și pe marginea volumului, pe față și pe dos și tot neterminat? Nu își cunoaște nimeni mai bine casa lui decât cunosc eu crângul lui Marte și

---

[14] Lecturile publice (*recitationes*) făcute de autorii înșiși ai operelor, în săli anume închiriate, cu invitați, cunoscuți și necunoscuți, devenise în această vreme o modă dăunătoare. Scriitori de toate genurile, in căutare de aplauze și de publicitate, exhibau o producție literară contrafăcută prin tratarea unor teme răsuflate, adesea mitologice, pe care căutau să le facă interesante prin artificii retorice. „Niciodată Roma n-a avut mai mulți poeți. În toată luna lui Aprilie (a anului 97 e.n.), aproape n-a fost zi în care să nu recite cineva” (Plin. Iun. I, 13), literatori căzuți mai toți în uitare.

[15] Cordus, poet necunoscut, autor al unei epopei având ca subiect isprăvile eroului mitic Theseu, un al doilea Hercule.

[16] Togatele (*fabulae togate*) sunt comedii cu subiect roman la care actorii purtau pe scenă toga.

[17] Telephus, rege legendar al Mysiei, ale cărui peripeții, asemănătoare cu cele ale lui Oedip, au alcătuit subiectul unei drame tratate de Eschil, Sofocle și Euripide la greci, prelucrată la romani de Ennius și Accius; Orestes, erou al Orestiei, subiect de asemenea deseori tratat.

peștera lui Vulcan, vecină cu hrubele lui Eol[18]. Ce fac vânturile în pornirea lor, ce umbre ale infernului muncește Eac[19], de unde-aduce un altul aurul pielcelii de furat[20], ce arbori mari aruncă în zbor Monychos[21] - iată despre ce-ți vuiesc într-una platanii lui Fronton[22], pereții de marmură zguduiți și columnele sparte de vocea lectorului ce nu mai contenește. Așteaptă-te la aceleași povești de la poetul cel mai mare și până la cel mai mic!

Și eu, vezi bine, mi-am tras mâna de sub nuiaua cu care eram bătut la palmă, și eu i-am dat lui Sulla sfatul[23] ca, retras din viața publică, să se pună zdravăn pe somn. Când dai pretutindeni peste atâți poeți, este-o prostie să-ți fie milă de hârtie și s-o cruți, sortită și așa să piară. De ce mi-ar plăcea totuși să mă avânt mai bine pe terenul pe care ilustra odraslă a Auruncăi[24] și-a mânat caii, de n-aveți altă treabă și-mi ascultați binevoitori motivele, vă voi spune.

Când un scopit firav își ia nevastă, iar Maevia, cu țâța goală și

---

[18] Subiecte de descrieri mitologice în epopei: crângul lui Marte se găsește, în legătură cu legenda Argonauților, și la poetul Valerius Flaccus din generația anterioară lui Iuvenal; atelierul lui Vulcan și hrubele lui Aeolus, zeul vânturilor, apar deseori, de ex. în Eneida lui Vergilius.

[19] Aeacus (Eac), fiu al lui Zeus, rege al Eginei, judecător în infern.

[20] Este vorba de Iason, conducătorul expediției Argonauților care, ucigând balaurul din poveste prin farmecele Medeei, îi răpi lâna de aur; subiect banal, de-aceea Iuvenal nu-i mai notează eroul.

[21] Centaur de care pomenesc și alți poeți (Ovidius, Lucanus).

[22] Poate T. Catius Fronto, consul în 96 e.n. sau altă persoană din aceeași familie, un fel de Mecena care puse la dispoziția poeților săraci un peristil cu pereți de marmură.

[23] Aluzie la viața de școlar și la compozițiile pe care le făceau elevii în școlile de retorică.

[24] E vorba de Caius Lucilius (aprox. 180-103 î.e.n.), născut la Suessa Aurunca, localitate în Campania, primul autor de satire la Roma.

ținând în mână țăruși de vânătoare, străpunge un mistreț etrusc[25], când pe patricienii toți îi întrece-n bogăție un ins care, răzându-mă, îmi hârșea în tinerețe barba aspră, când o odraslă-a plebei niliace, un sclav de-al Canopului[26], Crispinus[27], dându-și pe spate cu umărul ușoara mantie de purpură tiriană, își face vânt răcorindu-și aurul inelului de vară din degetele asudate, neputând suporta o nestemată mai mare-n greutate - e greu să nu scrii satire. Căci cine e-atât de răbduriu la nedreptățile orașului acestuia și-atât de fără de simțire, încât să-și țină firea, când apare lectica cea nouă a lui Matbo[28], plină de persoana lui, iar după el delatorul[29] unui amic ilustru, căruia îi va răpi în curând tot ce rămâne dintr-o nobleță ruinată, omul de „care se teme Massa[30], pe care-l atinge cu cadouri Garus[31] și căruia Latinus[32], tremurând de frică, i-o trimete în ascuns pe-a lui Thymele? Când te dau la o parte cei ce câștigă moșteniri

---

25 La spectacolele din circ apar acum în arenă și femei. Aci Maevia, în costum de amazoană, se luptă cu un mistreț, animal renumit prin mărime și violență.

26 Oraș la gurile Nilului, rău famat prin destrăbălarea locuitorilor lui.

27 Favorit al împăratului Domițian, probabil prefect al pretoriului pentru puțină vreme, fost vânzător de pește in Canop (Egipt), ajuns cavaler roman, având case și parcuri la Roma și ducând o viață de lux obraznic. Iuvenal îl amintește de mai multe ori cu dispreț In Satirele lui.

28 Avocat ce-și etala bogăția spre a-și spori clientela.

29 Delator neidentificat de pe timpul lui Domițian; se presupune că e vorba de M. Aquilius Regulus, despre care Pliniu cel Tânăr spune că era „cel mai ticălos dintre toți bipezii" (Ep. I, 5, 14).

30 Baebius Massa, unul din cei mai odioși delatori din vremea lui Domițian, procurator al Africei și apoi proconsul al Beticei (Spania), acuzat de Pliniu cel Tânăr și de Herennius Senecio și condamnat.

31 Alt delator vestit.

32 Actor, șef al unei trupe de pantomimă, favorit al lui Domițian; Thymele, colegă sau amantă a lui Latinus.

prin truda nopților și-i ridică la cer calea cea mai sigură azi a înaintării la marile onoruri, vulva unei babe bogate? Proculeius se alege cu o biată douăsprezecime, Gillo [33] în schimb cu unsprezece douăsprezecimi, moștenitor fiecare pe măsura bărbăției lui! Primească-și deci răsplata sângelui vărsat și îngălbenească-se ca cel ce calcă cu piciorul gol un șarpe, sau ca retorul ce are să vorbească în fața altarului de la Lugdunum[34].

Ce să mai spun ce furie mă arde și mă seacă la ficați, când jefuitorul ăsta al unui minor silit să se prostitueze îmbrâncește lumea cu droaia lui de clienți și, tot astfel, acest condamnat printr-o sentință neluată în seamă. În adevăr, ce mai înseamnă dezonoarea, când banii sunt salvați? Marius exilatul[35] se pune pe băut de la a opta oră din zi[36] și se bucură că zeii-s mâniați, iar tu provincie, ce-ai câștigat procesul, jelești. Și să nu cred c-aceste ticăloșii sunt vrednice de lampa venusină[37]? Să nu mă ating de ele? Dar despre ce ar fi mai bine să scriu? Despre Heracleide sau despre Diomedee[38], despre mugetul Labirintului, despre marea în care s-a prăvălit tânărul Icar

---

[33] Proculeius și Gillo - persoane necunoscute.

[34] Împăratul Caligula instituise concursuri de elocință greacă și romană la Lugdunum (azi Lyon). Cei învinși, ne spune Suetonius, erau obligați să compună elogii, ca premiu, în cinstea învingătorilor; cei care se prezentaseră mai rău erau siliți să șteargă cu buretele sau cu limba compoziția, iar uneori erau bătuți cu vergi sau aruncați în fluviu (Rhône).

[35] Marius Priscus, proconsul abuziv al provinciei Africa în 98-90 e.n.; acuzat de Pliniu cel Tânăr și de Tacitus de stoarcere de bani și condamnat (100 e.n.) cu exilul, o ducea într-o petrecere; cei jefuiți fuseseră despăgubiți doar de formă.

[36] Romanii numărau orele de la răsăritul soarelui; a opta oră este aproximativ pe la prânz.

[37] Aluzie la satirele poetului Horațiu născut la Venusia, și analogie cu lampa lui Diogene.

[38] Poeme epice ai căror eroi ar fi Herakles (Hercule) și Diomede.

și despre meșterul zburător[39], când codoșul de bărbat, dacă nevasta-i n-are drept de moștenire, primește darurile amantului, știind prea bine să privească-n bagdadie și să sforăie, treaz fiind, cu nasul într-un pahar? Când cel ce și-a tocat averea cu grajdurile de curse și nu mai are nimic de la părinți, crede că e îndreptățit să spere a căpăta comanda unei cohorte, de vreme ce - tânăr Autómedon[40] - străbate-n zbor cu carul Via Flaminia[41]? E drept, el însuși ținea hățurile, când se lăuda astfel iubitei de alături, bărbătește îmbrăcată.

Nu e mai bine oare să-ți umpli tăblițele larg cuprinzătoare, stând la mijlocul răspântiei când apare în văzul tuturor, purtat de șase sclavi pe umeri, într-o lectică aproape goală, de parcă ar fi un Mecena tolănit, plastograful unei semnături, ajuns bogat și fericit printr-o simplă iscălitură pe un act și prin aplicarea sigiliului său umezit? Iată acum că-ți iese în față o nobilă matroană: având să-i ofere bărbatului ei însetat o cupă de vin ușor de Cales[42], amestecă într-însa venin de broască-râioasă; întrecând pe Locusta[43], ea și-a învățat rudele nepricepute să-și ducă la groapă bărbații învinețiți, fără să ție seama de ce ar zice lumea. De vrei să fii ceva, îndrăznește ceva demn de mica Gyaros [44] sau de pușcărie! Cinstea e lăudată, dar tremură de frig. Crimelor lor le datorează aceștia parcurile, palatele, mesele, argintăria veche și pocalele cizelate cu țap în relief. Pe cine-l lasă să doarmă liniștit socrul ce își seduce nora lacomă de bani, logodnicele ticăloșite și adulterul în pretextă[45]? Dacă talentul

---

[39] Dedal.

[40] Vizitiul carului lui Ahile; aluzie mitologică.

[41] Drum de ieșire din Roma spre nord-est, oare pornea din centrul Romei și ducea până la Ariminum (Rimini).

[42] Localitate în Campania la nord-vest de Capua, renumită prin viile sale.

[43] Faimoasa otrăvitoare de profesie la curtea lui Nero.

[44] Una dintre insulele Ciclade, loc de deportare.

[45] Toga tivită cu purpură pe care o purtau copiii până pe la 15-16 ani.

din născare nu te-ajută, îți face versul indignarea, așa cum poate ea, cum îl fac eu sau Cluvienus[46]. Tot ce fac oamenii de când, ploile umflând apele mării, Deucalion s-a urcat cu luntrea pe muntele Parnas, a consultat oracolul și puțin câte puțin pietrele se încălziră muindu-se de suflul vieții, și de când Pyrrha puse în fața băieților fetele goale[47], dorințe, temeri, mânie, voluptate, bucurie, agitație, în fine tot acest amestec este materia cărții mele. De altminteri, când a fost o mai mare abundență de vicii ca acum? Când lăcomia și-a deschis mai larg sânul? Când mania jocului de noroc a fost mai furioasă? Lumea nu vine azi la masa de joc cu o pungă; miza este caseta de bani pusă jos. Ce bătălii grozave vezi acolo, când muniția o împrospătează casierul! Este vorba doar de-o simplă sminteală să pierzi o sută de mii de sesterți și să nu dai sclavului tău, care tremură de frig, o cămașă? Care dintre strămoși a înălțat atâtea vile? Care dintre ei cina de unul singur, servit cu șapte feluri de mâncare?

Acum o sportulă[48] amărâtă e pusă jos chiar la intrare, spre-a fi înșfăcată de gloata îmbrăcată-n togă. Patronul totuși ia mai întâi seama la fața fiecăruia, temându-se să nu vii cumva în locul altuia și să ceri sub nume fals. Dacă ești recunoscut, o vei primi. El poruncește pristavului să cheme chiar și urmași de-ai familiilor troiene[49], căci și aceștia tocesc pragul palatului împreună cu noi - „Dă-i pretorului, apoi tribunului”. Dar un libert[50] o ia înainte, „Eu sunt mai înainte, zice. De ce să mă tem sau să șovăiesc a-mi apăra

---

[46] Poet necunoscut.

[47] Aluzie la legenda creării, după potop, a noii generații de oameni prin singurii supraviețuitori: Deucalion și Pyrrha, soția lui; v. Ovidius, *Metamorfoze*, cartea I-a.

[48] Un paneraș cu de-ale gurii, pe care patronul i-l dădea clientului său care venea să-l salute dimineața; mai târziu, în paneraș se punea doar o mică sumă de bani.

[49] Descendenții însoțitorilor lui Eneas la venirea lui în Italia; la figurat, urmașii vechilor familii nobile romane.

[50] Libertul era un sclav liberat.

locul, chiar dacă sunt născut pe malurile Eufratului? Și chiar dacă aș tăgădui-o, m-ar da de gol găurile moi ale cerceilor la urechi[51]. Dar cele cinci prăvălii îmi aduc patru sute de mii de sesterți pe an. De ce-ar fi de dorit mai mult laticlava[52], dacă Gorvinus[53] paște pe simbrie oile altuia în ținutul Laurentului[54], pe când eu am mai multă avere decât Pallas[55] și decât Licinii[56]?" Aștepte dar tribunii! Mai presus de toate să fie bogăția! Cel venit în acest oraș cu picioarele albite de cretă[57] n-are de ce da rând onorurilor sacre, căci mai sacră decât orice la noi e maiestatea averii, chiar dacă Banul, funesta zeitate, nu-și are templul lui și nu am ridicat altare paralelor, așa cum venerăm Pacea și Cinstea, Victoria, Virtutea și Concordia, al cărei lăcaș răsună de clămpănitul berzei ce își salută cuibul[58].

Dar dacă la sfârșitul anului un înalt demnitar calculează cât îi aduce sportula și cât contribuie ea la bugetul lui, ce-or face atunci clienții, cărora dintr-asta le iese toga, dintr-asta încălțămintea, pâinea și lemnele să-și facă foc acasă? Un lung șir de lectici se înghesuie să ceară cei 25 de ași; câte-o soție bolnavă sau gravidă își urmează soțul, făcându-și rândul. Iată unul, care-și pricepe bine meseria, cere și pentru consoarta lui absentă, arătând în locul ei lectica goală și închisă: „E Galla, nevastă-mea, dă-mi mai repede! Stai la îndoială?... Scoate, Galla, capul!... N-o mai chinui, doarme!"

---

51 Orientalii purtau cercei în urechi.

52 Banda de purpură lată a togii senatorilor; la figurat, rangul de senator.

53 Urmaș din vestita familie a lui Valerius Messala Corvinus, acum sărăcit.

54 Străvechi oraș în Lațium, la sud-est de Ostia.

55 Puternicul și bogatul libert al împăratului Claudiu.

56 Licinius, fost sclav, libert al lui Iulius Caesar, apoi procurator în Gallia, vestit pentru bogăția lui.

57 Sclavilor expuși spre vânzare li se albeau picioarele cu cretă.

58 Erau mai multe temple ale Concordiei la Roma; pe unul își făcuse cuibul o barză.

Întreaga zi îți e împărțită printr-o minunată ordine a lucrurilor; sportula, apoi forul și Apollo, cunoscătorul într-ale dreptății[59], statuile triumfătorilor, printre care nu știu ce egiptean și pe de-asupra Arabarch[60] a cutezat să-și aibă inscripția; pe statuia lui poți nu numai să urinezi, dar și mai mult. Vechii clienți, obosiți, pleacă părăsind vestibulul și-și alungă speranțele, deși cea mai lungă speranță a bietului om este prânzul: nefericiții trebuie să-și cumpere legume și lemnele de foc.

În vremea asta patronul lor va înghiți bunătățile pădurilor și ale mării și pe sofaua goală va sta întins doar el. Căci dintr-atâtea frumoase și largi și atât de vechi platouri ăștia mănâncă la o singură masă averi întregi. - Foarte bine! Nu vor mai exista paraziți! - Da, dar cine ar putea suporta această calicenie a risipei dezmățate? Cât de mare e lăcomia bârdâhănosului care-și aduce la masă mistreți întregi, animal destinat de natură pentru ospețele între prieteni? Pedeapsa totuși vine pe loc, când tu, îmbuibat, îți lepezi veșmintele și duci cu tine în baie păunul nemistuit. Dintr-asta, morțile subite ale bătrânilor ce mor fără să-și facă testamentul, de-aici povestea nouă, dar nu tristă, ce face înconjurul banchetelor. Amicii furioși îl duc pe răposat într-un convoi funebru de-ți vine să aplauzi.

Posteritatea nu va avea nimic de adăugat la stricăciunea moravurilor noastre, urmașii vor face ca și noi și vor avea aceleași pofte; orice viciu și-a atins culmea. Pânzele sus! Desfă-le pe toate în bătaia vântului! Vei zice, poate: „De unde talentul pe măsura materiei? De unde acea sinceritate a înaintașilor noștri de a scrie cu

---

[59] Statuia de fildeș a lui Apollo din forul lui August, unde se țineau zilnic procesele; de aceea Apollo devenise „jurisconsult".

[60] Șeful impozitelor și vămilor la evrei; epitetul se referă probabil la Tib. Iulius Alexander, evreu renegat, fost procurator al Iudeei (prin 46 e.n.) și apoi prefect al Egiptului (până după 67 e.n.).

sufletul înfocat, despre tot ce le plăcea sau doreau?" - Există nume al vreunuia pe care eu nu îndrăznesc să-l spun? Ce-mi pasă dacă Mucius[61] îmi iartă versurile sau nu?" - „Scrie atunci despre Tigellinus[62]: vei străluci ca o torță vie în care ard în picioare cei care fumegă cu pieptul pironit la stâlp; apoi, cadavru târât prin mijlocul arenei, ai să lași brazdă lată în urma ta". - „Așadar unul care a dat otravă celor trei unchi ai lui să fie dus în lectică pe perne de puf una peste alta și să ne privească de-acolo cu dispreț?" - „Când te vei încrucișa cu el în drum, strânge-ți buzele cu degetul: de vei zice «ăsta e», ți l-ai făcut acuzator. Poți fără grijă să pui să lupte pe Enea cu vajnicul rutul[63]; Ahile, străpuns de moarte, nu-i o primejdie pentru nimeni și nici mult căutatul Hylas[64], dus după urna lui. De câte ori însă Lucilius[65] freamătă arzând de mânie, de parcă și-ar fi scos sabia, ascultătorul căruia îi îngheață inima de câte crime a făcut, roșește și pieptul îi asudă de vina tăinuită. De aicea, furie și lacrămi. De aceea, chibzuiește bine la ce ți-am spus, mai înainte de-a răsuna trompetele; după ce ți-ai pus coiful pe cap, te căiești prea târziu că ai pornit la luptă. „- Voi încerca atunci să spun ce este voie în contra celor a căror cenușă odihnește sub pământ pe căile Flaminia și Latina[66]".

---

[61] P. Mucius Scaevola, consul în 133 î.e.n. și adversar al Scipionilor.

[62] Sofonius Tigellinus, atotputernicul favorit al lui Nero și prefectul pretoriului, figură odioasă.

[63] Turnus, regele rutulilor, nefericitul adversar al lui Eneas în *Eneida*.

[64] Tânăr frumos, iubit de Hercule și răpit de nimfe, când se ducea să scoată apă cu o urnă.

[65] Citat ca reprezentant al satirei la romani.

[66] Despre Calea Flaminia vezi nota 28; Calea Latina (Via Latina), drum de ieșire din Roma care se desprindea din Via Appia spre sud-vest.

SATIRA A II-A

De câte ori cei care pozează în Curii[67] și-o țin în bacanale îndrăznesc să spună ceva despre moravurile de azi, îmi vine să fug de-aicea dincolo de țara sarmaților și de oceanul înghețat. Mai întâi, sunt niște ignoranți, deși în toate casele lor ai să găsești bustul în gips al lui Chrysippus[68]. Cel mai de seamă dintre ei e totuși cel care-și cumpără un chip de-al lui Aristotel sau de-al lui Pittacos[69] și ține ca etajera lui să aibă portrete originale - de-ale lui Cleanthes[70]. Nu trebuie să te iei după aparențe. Ce cartier nu-i plin de nerușinați cu mutre grave? „Tu, tu biciuiești ticăloșiile, când printre fătălăii socratici[71] ești cea mai cunoscută bortă? Membrele-ți păroase și țepoasele smocuri de pe brațe arată, e drept, un spirit sever nevoie-mare, dar la fundul tău depilat medicul îți operează negii mai mari decât smochina. Au vorba rară dumnealor și mare plăcere de-a tăcea, iar părul de pe cap le e mai scurt decât sprâncenele[72]. Peribonius[73] încaltea e mai cinstit și-o face mai pe față: prin chipul și

---

67 Familia Curiilor, exemplu de cinste, simplitate a vieții și severitate a moravurilor,

68 Filosof stoic (sec. III î.e.n.), autor a peste 700 de lucrări și discipol al lui Cleanthes.

69 Unul din cei șapte înțelepți ai Greciei.

70 Conducător, după Zenon, al școlii stoice.

71 Homosexuali ce-și luau aere de filosofi.

72 Stoicii purtau barbă mare și părul tuns scurt.

73 Șef al unui colegiu de preoți ai zeiței Cybele, care se castrau.

prin mersul lui, omul își mărturisește beteșugul și eu îl pun pe seama soartei; sinceritatea lor îți face milă, patima lor furioasă îi scuză. Mai păcătoși sunt însă cei ce se năpustesc asupra unor apucături de-acestea cu vorbele unui Hercule[74] și-ți vorbesc de virtute, fâțâindu-și dosul. „M-oi teme eu de tine, Sexte[75], un fâțâit ce-ți legeni coapsele?" zice ticălosul Varillus. - Cu cât sunt mai stricat ca tine?" De un picioare-strâmbe, bine! să râdă unul drept de tot, și de-un etiopian un alb. Dar cine ar răbda pe Gracchi plângându-se de răzmerițe? Cine ar mai deosebi cerul de pământ și marea de cer, dacă un hoț n-ar fi pe placul unui Verres[76], un ucigaș pe al lui Milo, dacă Clodius i-ar acuza pe muieratici și Catalina pe Cethegus[77], dacă cei trei discipoli[78] ar vorbi împotriva proscripțiilor lui Sulla? La fel fu mai deunăzi cu preacurvarul[79], mânjit de un incest ca-n piesele de teatru, care, când Iulia își slobozea fecunda-i vulvă cu-atâtea leacuri de avort și da afară golomoațe ce semănau cu unchiul ei, tocmai atunci reînvia legile dure pentru toți[80], de care-ar fi trebuit să se teamă chiar Venus și cu Marte[81]. Nu au tot

---

[74] Prototip al virtuții la stoici.

[75] Personaj necunoscut, ca și Varillus.

[76] Faimosul propretor al Siciliei, acuzat de Cicero și condamnat pentru abuzurile lui la conducerea provinciei.

[77] Titus Anius Milo, apăr:at de Cicero pentru uciderea demagogului Clodius: Cethegus, complice al lui Catalina.

[78] Antonius, Octavian și Lentulus, membri ai celui de-al doilea triumvirat și care, ca și Sulla, au practicat proscrierea adversarilor învinși.

[79] Aluzie la împăratul Domițian.

[80] Legea Iulia, dată de August împotriva adulterelor și desfrâului, a fost reînnoită și aplicată cu mare strictețe de către Domițian, deși el trăia în concubinaj cu nepoata lui, Iulia, fiica fratelui său, împăratul Titus, căreia îi va pricinui moartea, după ce o sili să ia leacuri anticoncepționale.

[81] Aventura comică a zeiței Venus, surprinsă în flagrant-delict cu Marte de soțul ei, Vulcan, e înfățișată de Homer în *Odiseea*, cartea a VIII-a.

dreptul, deci, chiar cei mai vicioși să disprețuiască Scaurii [82] prefăcuți și, biciuiți, să muște și ei la rândul lor?”

Laronia[83] n-a mai răbdat pe-un ins dintr-ăia care striga într-una: „Unde dormi, lege Iulia? și, surâzând, îi zise: „O, fericite timpuri ale noastre, care te scot în calea moravurilor stricate! Să-și aibă în fine Roma cinstea ei, căci ne-a căzut din cer al treilea Cato[84]. Dar totuși, de unde cumperi asta, pomada zic, ce-ți parfumează gâtul tău păros? Nu te sfii, indică-mi patronul prăvăliei. Iar dacă se trezesc legi și edicte, întâi de toate să se pună-n mișcare legea Scantinia[85]; privește mai întâi și cercetează bărbații care fac mai multe decât noi. Pe ei însă îi protejează numărul, falangele unite scut de scut[86]. E mare armonie între netrebnici! N-ai să găsești la sexul nostru exemplu atâta de urât. Media n-o linge pe Cluvia, nici Flora pe Catulla[87]; pe când Hispo se pune la bătaie tinerilor și se ofilește și de-o boală și de cealaltă. Pledăm noi în procese? Cunoaștem noi dreptul civil sau facem noi vreun zgomot în forurile voastre? Puține femei luptă-n arenă, puține mănâncă chiftelele de carne ale gladiatorilor[88]. Voi toarceți lână și la sfârșit aduceți înapoi în coșulețe gheme pe măsură; voi răsuciți mai bine decât Penelopa și

---

[82] Urmași ai unei vechi familii cu un trecut onorabil.

[83] O femeie de moravuri libere, care se plânge că legea Iulia se aplică doar femeilor, nu și bărbaților.

[84] După Cato Maior Censorul și Cato Uticensis din vremea republicii, vestiți prin austeritatea moravurilor.

[85] Lege împotriva homosexualității.

[86] Uniți între ei precum soldații din falangele macedonenilor, formațiuni strânse de luptă.

[87] Probabil nume de femei depravate.

[88] Mâncare preferată de gladiatori.

mai ușor decât Arachne[89] fusul umflat de firul cel subțire, așa precum îl face ibovnica stăpânului, sclavă acum în zdrențe, legată de-un butuc[90]. Se știe bine de ce Histro[91] și-a umplut testamentul doar cu numele libertului și de ce, cât trăia, i-a făcut tinerei lui neveste atât de multe daruri: una care doarme ca a treia într-un pat mare se va îmbogăți la sigur. „Tu, fată, mărită-te și taci; secretele dau femeii pietrele nestemate. Și după toate astea, noi suntem condamnatele? Cenzura voastră iartă corbii și prigonește porumbeii."

Fugiră care încotro ai Porticului fii[92] de gura celei ce grăia un adevăr știut de toată lumea. Căci ce era neadevărat în ce spunea Laronia? Și ce n-ar face alții, când tu, Cretice, te-îmbraci cu voaluri transparente[93] și, în timp ce lumea se minunează de-acest vestmânt, tu perorezi contra unora ca Procula și Polita? - „Fabulla e-o stricată; să fie condamnată!" - „Dacă vrei, tot așa și Corfinia. Condamnata n-ar îmbrăca o asemenea togă." - „Dar Iulie pârjolește și mă coc de căldură!" - „Pledează despuiat: nebunia ar fi mai puțin rușinoasă. Iată o ținută în care poporul, curând după victorie, cu rănile încă proaspete, și mulțimea de munteni, părăsindu-și plugurile, te-ar asculta propunând legi și edicte. Ce ai mai protesta, dacă ai vedea acest vestmânt pe trupul unui judecător! Întreb dacă voalurile stau bine unui martor. Te străvezi tot, Cretice, amarnic și neînduplecat

---

[89] Aluzie la personaje mitologic-literare: Penelopa, soția lui Ulise, își trecea timpul, în lipsa soțului ce nu mai venea de la Troia, torcând și țesând; Arachne, o tânără lidiană care, prin măiestria țesăturii ei, provoacă mânia zeiței Atena; aceasta o transformă în păianjen.

[90] O sclavă, fostă concubină a soțului; din răzbunare acesta o leagă de-un butuc și-o pune să toarcă.

[91] Necunoscut.

[92] Partizanii școlii stoice.

[93] Membru al unei familii nobile, acuzator în procese de moravuri ușoare.

predicator al libertății! Molipsirea a dus la această depravare și ea se va întinde la și mai mulți, precum la țară o turmă întreagă se prăpădește de râia sau de chelbea unui singur porc și precum un ciorchine se înnegrește văzând un alt ciorchine”.

Vei îndrăzni într-o zi un lucru și mai urât decât această îmbrăcăminte. Nimeni n-a ajuns ticălos la culme dintr-odată. Cu încetul, cei care acasă își leagă lungi panglici pe frunte, își umplu gâtul tot cu coliere și potolesc Buna Zeiță[94] cu-un uger de purcică și-un vas mare de vin, te vor primi în rândurile lor. După un obicei pe dos, alungată departe, femeia nu le poate trece pragul: altarul zeiței se descoperă numai bărbaților. „Plecați de-aici, profanelor, le strigă ei, aici nici o flautistă nu-și face flautul să geamă din cornetul lui.” Orgii de astea au practicat la lumina torței misterioase bapții[95], care-ajunseră s-o scârbească pe Cotyto din orașul lui Cecrops. Unul își lungește sprânceana cu-un ac îndoit muiat în negru de fum și-și machiază, ridicându-și, ochii care clipesc într-una; altul bea dintr-un priap[96] de sticlă și-și umple fileul aurit cu coama lui enormă, îmbrăcat într-o mătase azurie în carouri sau într-o țesătură ușoară, verde-pal; sclavul care-l slujește se jură pe Junona stăpânului[97]. Altul ține în mână o oglindă, arma famenului Otho[98], pradă răpită lui

---

[94] La sărbătorile Bunei Zeițe (Bona Dea), nu era permis să ia parte decât femeile; acum însă femeile sunt alungate de homosexualii pasivi.

[95] Cotyto, zeiță tracă a unui cult orgiastic; participanții la mistere se numeau bapți; acest cult s-a întins apoi și la Atena, cetatea întemeiată după legendă de Cecrops.

[96] În formă de falus.

[97] Geniul lui protector nu este un bărbat, ci o femeie; doar sclavele unei matroane jură pe Iunona.

[98] Favorit al lui Nero, uzurpator al împăratului Galba și timp de vreo trei luni împărat.

Actor Auruncul[99], în care acela se privea-înarmat, când poruncea să se ridice steagurile de luptă; lucru demn de amintit de noile anale și de istoria recentă: o oglindă între efecte la un război civil! Nu-i de mirare: e datoria unui mare comandant să-l ucidă pe Galba și să-și îngrijească pielea; e tărie de caracter a unui mare cetățean să aspire, pe câmpiile bedriace[100], a face din Palatin prada sa și a-și întinde pe față miez de pâine presată cu degetele, ceea ce n-au făcut nici faretrata Semiramidă[101] în imperiul ei asirian, nici trista Cleopatra[102] pe corabia de la Actium. Aici nici o rușine la vorbă, nici un respect al mesei rituale; aici, dezmățul cultului Cybelei, libertatea de a vorbi cu voce pițigăiată de scapet și un bătrân fanatic cu părul alb, mai marele misterelor, rară și memorabilă probă de mâncău, de să-l angajezi cu plată ca maestru. Ce mai așteaptă, totuși, acești oameni? Căci era doară timpul să-și taie, după obiceiul frigian[103], bucata de carne de prisos!

Patru sute de mii de sesterți i-a dat ca dotă Gracchus unui cornist, de nu cumva acesta era un trompetist; s-au semnat actele, li s-au urat mirilor „fiți fericiți”, numeroșii oaspeți șed la masă, iar noua „căsătorită” stă tolănită la sânul mirelui. O, iluștrilor, avem nevoie

---

[99] Erou troian pe care Turnus, regele rutulilor, îl ucisese în luptă, răpindu-i ca trofeu lancea: ecou al unui vers din Eneida (cartea XII, 91).

[100] Localitate între Cremona și Verona, unde trupele lui Otho au fost învinse de Vitellius, devenit și el împărat timp de câteva luni, până la victoria lui Vespasian, cu care se încheie acest an (69 e.n.), al celor trei împărați.

[101] Semiramida, reprezentată cu o tolbă de săgeți (pharetra) în spate, ca o amazoană.

[102] Regina Egiptului care l-a însoțit pe Antonius în lupta de la Actium, al cărei sfârșit îl prevedea și după care s-a sinucis.

[103] Preoții zeiței frigiene Cybele se castrau.

de censor sau de-un haruspice?[104]. Te-ai îngrozi poate mai mult și-ai socoti drept minunea cea mai mare, de-ar naște o femeie un vițel sau o vacă un miel? Un om care a asudat purtând ancilele, scuturile sfinte clătinându-se prinse-n cureaua lor magică[105], se gătește acum cu garnituri, cu lungi veștminte, cu vălul roșu de mireasă. O, părinte al Romei[106], de unde atâta ticăloșie la foștii păstori din Lațium, de unde, Gradive[107], această mâncărime ce-a dat peste nepoții tăi? Un bărbat vestit prin obârșie și avere se dă unui bărbat! Și tu nu-ți scuturi coiful, nu zgudui pământul izbind cu lancea ta și nu te plângi tatălui tău? Du-te atunci, renunță la iugărele câmpului de aspre exerciții[108], de care nu-ți mai pasă. „Mâine, de-ndată ce răsare soarele, am treabă în valea lui Quirinus, îmi spune unul - „Ce fel de treabă?" - „Vrei să știi? Se mărită un amic al meu; n-are mulți invitați*1. Numai să avem zile, astfel de nunți s-or face, fii sigur, în văzul tuturor și ăștia vor dori ca ele să fie înscrise în acte oficiale. Până atunci un mare necaz îi chinuie pe cei ce se mărită: nu pot face copii și, născând, să își păstreze soții. Dar e mai bine; natura nu lasă minților ăstora nici o putere asupra trupurilor lor: mor sterpi; Nu le e de nici un folos grăsana Lyde cu cutioara ei de leacuri[109] și nu

---

[104] Censorul ar pedepsi viciile, haruspicele care consultă măruntaiele păsărilor, ar indica cum trebuie să fie potolită mânia zeilor prin jertfe purificatoare.

[105] Aluzie la ceremoniile scuturilor (*ancilae*) căzute, zice-se, din cer în vremea regelui Numa; a fost creat un colegiu de preoți (Salii), aleși numai dintre patricieni; aceștia, odată pe an, în luna Martie, scoteau scuturile din lăcașul sfânt unde erau păstrate, la o sărbătoare însoțită de cântece și dansuri.

[106] Este invocat Romulus.

[107] Epitet al zeului Marte, al cărui tată era Iupiter.

[108] Câmpul lui Marte din Roma.

[109] Probabil o doftoroaie care prepara leacuri contra sterilității femeilor.

le-ajută la nimic să întindă palmele lupercului ce trece-n goană[110].

[Dar tridentul lui Gracchus în tunică a întrecut și minunea asta: gladiator, a străbătut în goană mijlocul arenei, el care e mai de neam decât Capitolinii și Marcellii, decât urmașii lui Catulus și ai lui Paulus, decât Fabii și decât toți spectatorii de la balustradă[111], chiar dacă-ai adăuga acestora pe cel ce dădea jocurile în ziua când Gracchus arunca plasa[112].]

Că există mani[113] și regate subpământene și vâsla lui Charon și broaștele negre din balta Styxului și că cu o singură luntre trec apa atâtea mii de suflete, nici copiii n-o cred, afară doar de cei ce nu plătesc când merg la baie[114]. Dar să presupunem că-i așa. Ce simte Curius și ambii Scipioni, ce zice Fabricius și ce zic manii lui Camillus[115], ce simte legiunea de la Cremera[116] și tinerimea ce-a pierit la Cannae și sufletele celor căzuți în atâtea războaie, atunci când vine la ei o astfel de umbră de pe-aici? Ar dori, cred, să se purifice printr-o slujbă, dacă ar avea pucioasă la îndemână și torțe și un sfeștoc de laur muiat în apă. Acolo noi, nenorociții, defilăm prin fața lor disprețuiți. Ne-am purtat, e drept, armele dincolo de țărmurile Ivernei[117], de Orcadele mai deunăzi cucerite[118] și de

---

110 La sărbătoarea Lupercaliilor (15 Februarie), preoții zeului Faunus, lupercii, străbăteau în goană străzile orașului; dacă o femeie întâlnită în cale era lovită cu cureaua lor din piele de țap, se zicea că va rămâne gravidă.

111 Pe un podium din jurul arenei din amfiteatru ședeau senatorii.

112 Aluzie la Nero.

113 Spirite ale morților.

114 Copiii mici nu plăteau taxă la baia publică.

115 Personaje istorice.

116 Localitate pe râul Cremera la nordul Romei, unde cei 306 luptători din familia Fabia, care-și asumaseră războiul cu cetatea Vei, fură încercuiți și uciși până la unul.

117 Numele vechi al Irlandei.

britanii care-au parte de cea mai scurtă noapte. Dar ce se face acum în capitala poporului învingător, nu fac aceia pe care i-am învins. Doar despre un armean, Zalaces, unul singur, cel mai păcătos dintre efebi, se zice că i-a făcut voia unui tribun înflăcărat. Iată la ce duc schimburile între neamuri; venise ca ostatec; aici ei devin oameni. Căci dacă acești copii au parte de-o mai lungă ședere la Roma, de multe ori le va lipsi iubitul[119]. Li s-or trimite-n dar nădragi, pumnale, frâie, biciuri și astfel duc cu ei la Artaxata[120] năravurile băiețandrilor noștri în pretextă[121].

---

[118] Insule din norul Britaniei.

[119] Sens : Roma a ajuns să întreacă în depravare chiar și pe tinerii orientali formați aici.

[120] Capitala Armeniei.

[121] Până la 17 ani tinerii romani purtau togă pretextă (tivită cu o bandă de purpură).

SATIRA A III-A

Deși sunt tulburat de plecarea vechiului meu prieten, îl felicit totuși că s-a decis să se stabilească la Cumae, pustie azi, și să-i aducă în dar Sibilei măcar un cetățean[122]. Localitatea este o poartă a Baiei[123], o coastă plăcută, de încântătoare viață mai retrasă. Cât despre mine prefer Suburrei[124] până și Prochyta[125]. Căci ce loc nenorocit și ce pustietate pe lume se poate compara cu groaza ce te-apucă văzând aici incendiile, desele prăbușiri de case și alte o mie de primejdii ale unui oraș hain, iar pe de-asupra poeții recitindu-și versurile în luna lui August?

Cum toată casa însă i se încărca într-o singură căruță, amicul meu se opri la bătrânele arcade ale Porții Capene, veșnic umede[126]. Aicea unde Numa dădea întâlnire noaptea prietenei sale, acuma crângul sacrului izvor și sanctuarele sunt închiriate evreilor; tot calabalâcul lor este un coș cu mâncare și fân, căci orice arbor a fost impus a plăti taxă Visteriei și această pădure, din care Camenele au fost gonite, acum cerșește[127]. Coborâm în valea Egeriei și-n peșterile ce nu

---

[122] Vechi oraș în Campania, la vest de Neapole, acum părăsit; acolo își avea un templu profeteasa lui Apollo, Sibylla.

[123] Vestită localitate balneară situată în golful Neapole.

[124] Cartier din Roma cu multe prăvălii și mare circulație.

[125] Insulă mică vulcanică pe coasta Campaniei.

[126] La ieșirea căii Appia din Roma, unde se afla un apeduct.

[127] În dumbrava din apropiere, Numa Pompilius, al doilea rege al Romei și organizatorul cultului roman, se întâlnea noaptea, zice legenda, cu nimfa Egeria,

seamănă cu cele naturale. Cât de mult nu ne-ar fi mai prezentă divinitatea acestei ape, dacă pajiștea de iarbă cu marginea ei verde i-ar zăgăzui undele și dacă lespezi de marmoră n-ar pângări piatra mâncată de vreme, naturală[128].

Atunci Umbricius zise către mine: „Fiindcă în Roma nu mai e loc pentru meseriile cinstite și truda muncii n-are nici un preț, fiindcă puținul ce-l ai azi e mai mic decât cel de ieri și ziua de mâine îți va mai știrbi ceva dintr-asta, m-am decis să mă duc unde și-a desprins Dedal aripile obosite[129]. Abia începui să încărunțesc câtă vreme bătrânețea mi-e în putere și trupul drept, câtă vreme Láchesis[130] mai are destul ce toarce și mă mișc pe picioarele mele, nesprijinindu-mi dreapta pe-un toiag, e timpul să părăsesc orașul meu natal. Trăiască-aici Artorius și Catulus[131], rămâie cei care fac din negru alb, cărora li-e ușor să ia în antrepriză repararea unui templu, taxele transportului pe fluvii și în porturi, secarea băltoacelor, căratul cadavrelor la ruguri și să ofere sclavi de vânzare la licitație. Corniști care altădată-și făceau veacul pe lângă vreo arenă municipală, buci de suflători cunoscute prin toate orașele, acum dau jocuri publice și, când mulțimea ordonă moartea aplecându-și degetul, ei ucid

---

sfătuitoarea lui; aici era și lăcașul Muzelor, cu numele lor latin Camenae. În locul lor acum erau evrei care cerșeau; în coșul lor acoperit cu paie se păstra mâncarea și apa, căci în ziua de sabat le era oprit să gătească; evreii plăteau un impozit special tezaurului public.

128 În valea Egeriei se construiseră bazine cu lespezi de marmoră.

129 Prietenul lui Iuvenal, Umbricius, se strămută la Cumae, acolo unde după legendă aterizase Dedal, primul aeronaut. Acesta, scăpând din Labirintul din Creta, unde îl închisese regele Minos, își făcu lui și fiului său Icar, aripi de șindrilă și zbură ajungând la Cumae.

130 Una dintre cele trei Parce („ursitoarele”) care torceau firul vieții muritorilor.

131 Parveniți de pe urma afacerilor de tot felul.

oameni ca să devină populari[132]. Plecând de-acolo, iau în antrepriză latrinele publice și, de ce nu?, când ei sunt dintr-aceia pe care Norocul, ori de câte ori vrea să glumească, îi ridică de jos în vârful piramidei?

Ce să fac la Roma? Să mint, nu știu. O carte, dacă-i rea, nu pot s-o laud, nici cere s-o citesc. Mișcările astrelor[133] nu le cunosc; să-i promit cuiva moartea tătâne-său, nu vreau și nici nu pot. Măruntaie de broaște n-am cercetat vreodată[134]. Să transmit unei femei măritate ce-i trimite ibovnicul și ce-i comunică, e treaba altora. Nu voi fi niciodată unealta unui hoț și de aceea nimeni nu mă ia pe lângă el ca însoțitor, ca și cum aș fi ciung sau damblagit de mâna dreaptă, un trunchi de nimica bun. Cine e curtat azi afară de complicele, căruia sufletul îi clocotește de câte-ascunde și de cât trebuie să tacă întruna? Cine te face părtașul unui secret cinstit, crede că nu-ți datorează nimic și niciodată n-o să-ți dea ceva. Unui Verres[135] îi va fi drag un om care ar putea acuza pe Verres în fiecare clipă. Nisipul tot al Tagului umbros și aurul pe care-l poartă el în mare să nu prețuiască în ochii tăi atâta cât să-ți pierzi liniștea somnului, să capeți întristat răsplata la care va trebui odată să renunți, să fii

---

[132] În luptele de gladiatori din Circ, la care adesea asista și împăratul, gladiatorul căzut la pământ, care putea fi ucis de adversar, ridica mâna și implora mila spectatorilor. Dacă aceștia, apreciind felul cum gladiatorul luptase, deși fără succes, ridicau degetul în sus, învinsul era iertat și ieșea viu din arenă. Adeseori însă împăratul și mulțimea însetată de sânge apleca degetul în jos și gladiatorul învins era ucis de învingător sub ochii și spre satisfacția spectatorilor.

[133] E vorba despre astrologi, care preziceau viitorul după steaua sub care omul se naște.

[134] Prezicerea viitorului după măruntaiele animalelor.

[135] Faimosul propretor, acuzat de Cicero pentru abuzurile de orice fel în conducerea provinciei, condamnat și exilat. Împotriva lui a rostit Cicero celebrele discursuri de acuzare numite „Verrine".

mereu temut de un amic puternic.

Neantul cu cea mai mare trecere la bogătașii noștri și cel de care eu fug îndeosebi, vreți să știți care-i? Vă voi spune pe dată, n-am să mă rușinez. Nu mai pot suferi, cetățeni, o Romă grecizată. Deși, la drept vorbind, a câta parte din drojdia asta este aheică?[136] E mult de când sirianul Ororite[137] s-a revărsat în Tibru și ne-a adus cu el și limbă, și moravuri, și, odată cu flautistul, coardele oblice ale țimbalei, tamburinele și „fetele” puse să vâneze clienți pe lângă circ. Dați fuga toți cei cărora vă plac târfele străine cu turban bălțat. O, Quirine[138], țăranul tău de-odinioară încalță acum săndăluțe grecești și pe gâtul lui uns cu pomezi poartă medalii de victorii atletice[139]. Părăsindu-și unul înalta Sicyonă, altul venind din Amydon, unul din Andros, și celălalt din Samos, altul din Tralles sau din Alabanda[140]... toți dau năvală asupra Esquilinului și a colinei ce și-a luat numele de la *vimen*[141], ca să devină sufletul și stăpânii de mâine ai marilor familii. Mintea li-e ageră, îndrăzneala nebună, vorba ușoară și mai turuitoare ca a lui Iseu[142]. Spune-mi ce crezi că este un asemenea ins? El ne-aduse aici pe maestrul în tot ce vrei: gramatic, retor, geometru, pictor, masor sau augur, dansator pe sârmă, medic sau vrăjitor; un grec flămând la toate se pricepe; la cer de-ai porunci

---

136 Proveniți din aheeni, vechii greci.

137 Cel mai mare fluviu al Siriei; aluzie la invazia orientalilor la Roma, considerați ca un factor de stricare a moravurilor.

138 Quirinus e numele lui Romulus, fondatorul Romei, apoteozat.

139 În locul medaliilor victoriilor în război din trecut, acum medalii de victorii la Circ.

140 Localități din Grecia, din insulele grecești și de pe coasta Asiei Mici.

141 Esquilin și Viminal, două din cele șapte coline ale Romei; *vimen* înseamnă în latinește „răchită”.

142 Retor celebru de origine siriană, cu mare talent de improvizație; a trăit pe vremea împăratului Traian.

să urce, se va duce. La urma urmei, cel care și-a pus aripi[143] nu era nici maur, nici sarmat, nici trac, ci se născuse în mijlocul Atenei.

Și să nu fug de vestmintele de purpură ale acestora? Să semneze mai înaintea mea și să se lungească pe sofa pe-un loc mai bun[144] unul adus la Roma de vântul ce ne-aduce aici prunele și smochinele?[145] Până într-atât să nu însemne nimic că în copilărie ne-am bucurat de cerul Aventinului[146] și ne-au hrănit măslinele sabine? Ce să mai spun că acest neam, foarte iscusit în arta lingușirii, laudă stilul unui incult, figura unui amic slut, compară gâtul lung al unui jigărit cu grumazul lui Hercule, ținând în brațe pe Anteu ridicat mult de la pământ[147], și admiră o voce slabă ca a găinii cârâind, când este ciocănită în cap de soțul ei. Există actor mai bun decât un grec, când joacă el pe Thais sau rolul de soție, sau pe Doris[148], fără umbră de vestmânt pe dânsa? Îți pare că vorbește chiar o femeie, nu actorul; ai zice că tot spațiul din josul pântecului e gol și neted, străbătut doar de o ușoară crăpătură. Și totuși n-ai de admirat acolo pe un Antiochus sau Stratocles sau pe Demetrius și pe lascivul Haemus[149]. Nația lor întreagă e de comedianți. Tu râzi? Grecul se strică de râs hohotind și mai și. Își vede amicul

---

143 Aluzie la Dedal.

144 La semnarea unui act sau la așezarea la masă exista o anumită ordine după rang.

145 Prunele de Damasc și smochinele mici siriene erau transportate la Roma pe mare prin Alexandria Egiptului.

146 O altă colină a Romei.

147 Anteu, unul dintre giganți, fiu al Geei (pământul) și al lui Poseidon (zeul mării). Era de neînvins cât timp se sprijinea cu picioarele pe pământ, de unde îi venea puterea; Hercule l-a ridicat în aer și l-a sugrumat.

148 Roluri în comedie; Thais e curtezană, iar Doris e sclavă.

149 Antiochus, actor necunoscut, Stratocles și Demetrius, actori celebri în vremea lui Domițian, ca și Haemus care juca în roluri de femeie.

lăcrămând? Plânge de-a binelea, dar nu-i de loc îndurerat. Ceri să ți se facă pe vreme rece un pic de foc? El îmbracă un suman mițos. Dacă tu zici „e cald”, pe el îl trec sudorile. Nu ne putem, deci, măsura cu ei. Cel care mereu, zi și noapte, poate să-și compună figura după fața altuia, care e gata să-și ridice mâinile, minunându-se, și să-și laude amicul dacă a râgâit bine, dacă a urinat cum trebuie și dacă auritul vas de noapte a răsunat, când clapa din fundul lui s-a închis la loc - îți e superior.

Pe lângă aceasta la ei nimic nu-i sfânt, nimica nu-i ferit de pofte desfrânate, nici stăpâna casei, nici fata ei fecioară, nici chiar logodnicul imberb și nici băiatul mai înainte pudic. În lipsa ăstora, răstoarnă cu fața-n sus bunica prietenului său: vor să afle tainele familiei și - astfel s-ajungă a fi temuți.

Și fiindcă tot fu vorba despre greci, treci peste gimnasiile tinerilor și ascultă isprava ticăloasă a unui mare filosof. Stoicul, devenit delator, om bătrân, crescut pe țărmul pe care a căzut o pană a calului Gorgonei[150], l-a ucis pe Barea[151], prietenul și discipolul lui. Nu mai e loc pentru-un roman aici unde domnește un Protógenes sau Diphilus sau Hermarchus[152] care, după-un nărav al neamului, niciodată nu-și împărțește cu altul amicul; îl ține numai pentru el. Căci de-îndată ce-a picurat într-o ureche lesne încrezătoare cât de puțin din veninul firii și nației lor, ești dat pe ușă-afară; anii de

---

150 Este vorba de P. Egnatius Celer, filosof stoic, fost client, prieten și profesor al lui Barea Soranus; se născuse la Tarsos, oraș pe malul râului Cydnus unde, după legendă, se prăbușise Bellerophon și calul său înaripat, Pegas, născut din capul unei Gorgone, monstru înfricoșător.

151 Barea Soranus, fost consul în anul 52 e.n. și mai târziu proconsul al provinciei Asia, victimă în anul 66 a lui Nero, în pornirea dementă a acestuia de suprimare a tuturor celor ce i-ar fi putut deveni adversari, pe baza unei mărturii false a lui Egnatius Celer, fostul profesor.

152 Nume obișnuite grecești.

lungă slugăreală nu mai contează; nicăieri alungarea unui client nu-i pagubă mai mică. Ce înseamnă aici - să nu ne amăgim! - bunele oficii, sau ce merit are un sărac dacă se străduie s-alerge de cu noapte, îmbrăcat în togă, când un pretor își zorește lictorul și-i dă poruncă să meargă fuga la văduvele lipsite de urmași, de mult treze, ca nu cumva colegul să salute mai înaintea lui pe-Albina și pe Módia?[153] Aici, un fiu de oameni liberi e un ins care încheie suita sclavului unui bogat. Un altul oferă Calvinei sau Catienii[154] cât primește ca soldă un tribun de legiune, ca să gâfâie odată sau de două ori deasupra ei; iar tu, de-ți place chipul unei „fete" îmbrăcate, stai locului și șovăi s-o faci pe Chione[155] să se coboare de pe jilțul ei înalt.

Adu ca martor la Roma un om tot pe atât de cinstit ca gazda zeității Idei[156], vie în fața judecătorilor Numa sau cel care-a salvat-o pe Minerva înfricoșată din templul în flăcări[157]: prima întrebare va fi despre averea lui și ultima despre moravurile lui! „Câți sclavi întreține? Câte iugăre de pământ are? Câte feluri de mâncare are la masă și cât de mari sunt porțiile? Câți bani are cineva în ladă, atâta

---

153 Femei bătrâne și bogate, fără urmași, curtate de vânătorii de moșteniri.

154 Nobile depravate.

155 Curtezană mai curățică, nu ca cele de bordel, care se expuneau goale.

156 În anul 204 î.e.n. la porunca oracolului de la Delfi, soli romani au adus la Roma, ca proteguitoare, piatra neagră de la Pesinunt (Frigia), care simboliza divinitatea de pe muntele Ida, zeița Cybele (*Magna Mater*). Oracolul poruncea ca ea să fie găzduită de omul cel mai cinstit al Romei; fu desemnat de senat P. Cornelius Scipio Nasica.

157 L. Caecilius Metellus, care în anul 241 î.e.n. era *pontifex maximus*, salvă paladiul Minervei din templul Vestei care luase foc, în care împrejurare și-a pierdut vederea.

crezare are. Poți jura tu pe-altarele samotracilor[158] și pe-ale noastre, un sărac, își zic ei, disprețuiește fulgerele zeilor și chiar zeii nu-l mai iau în seamă. Ce să mai zic că dacă mantaua îi e murdară sau sfâșiată, dacă toga e cam pătată, dacă un pantof îi e spart, căci pielea i s-a rupt sau, după ce „rana" s-a cusut, un șir de „cicatrici" ți-arată firul gros și proaspăt al cârpelii, un asemenea om oferă subiect și prilej de glumă tuturor. Afurisita sărăcie prin nimic altceva n-apasă mai greu oamenii decât că-i face a fi de râsul lumii. Afară cu el, de are un pic de rușine!, zice unul; să se scoale de pe banchetele rezervate cavalerilor cine n-are averea cerută de lege[159]" - „Prea bine, să șadă aici fiii codoșilor, născuți în vreun bordel; să aplaude aici băiatul pristavului spilcuit, printre feciorii fercheși ai gladiatorului, sau tinerii dresori de circ. Așa a vrut-o neghiobul de Otho, care ne-a repartizat pe clase deosebite. Ce ginere aici, cu o avere mai mică și mai puține boarfe decât fata, avut-a vreo cătare? Care sărac e-nscris moștenitor într-un testament și când e el consultat de edili? De mult quiriții[160] nevoiași trebuiau să plece-n masă de aici. Cu greu se ridică cei a căror stare modestă de acasă stă-n calea meritelor, dar la Roma o astfel de încercare e și mai grea.

O locuință păcătoasă costă; burțile sclavilor costă; un prânz frugal costă. Ți-e rușine să mănânci în vase de lut; n-ai zice că-i rușine, dacă-i fi transportat de-odată în țara marsilor sau la o masă sabină[161],

---

158 Samothrace este o insulă din Marea Egee pe coasta Traciei, în fața gurilor râului Hebrus (Marița) la vărsarea în mare. Acolo, se practica cultul Cabirilor, mistere cam de aceeași importanță ca misterele eleusine.

159 După legea tribunului L. Roscius Otho din anul 67 î.e.n., primele 14 rânduri de bănci la teatru erau rezervate cavalerilor, cetățeni romani care aveau o avere de cel puțin 400.000 de sesterți.

160 Quirites era denumirea solemnă și oficială a cetățenilor romani.

161 Marsii și sabinii, neamuri italice la estul și nord-estul Romei, care duceau o viață modestă.

mulțumindu-te acolo c-o glugă vineție de lână aspră. Într-o mare parte a Italiei, de e să spunem adevărul, nimeni nu poartă togă decât când este mort. Chiar atunci când se celebrează într-un teatru plin de iarbă o zi de mare sărbătoare și, la sfârșit, revine pe scenă o cunoscută farsă populară[162] - când pruncul țăranului de la sânul mamei se sperie de gura larg căscată a măștii - vei vedea acolo că îmbrăcămintea e la fel, aceeași în orchestră și la mulțimea spectatorilor; ca vestmânt de mare cinste înalții edili se mulțumesc doar cu tunici albe. Aici însă splendoarea veștmintelor depășește puterile, aici e o întrecere fără măsură în toate, iar uneori cumperi din caseta altuia. Păcatul este-al tuturor; așa trăim cu toții într-o fudulă sărăcie. Ce s-o mai lungesc? Totul la Roma e pe bani. Cât dai ca să-l saluți în fine pe Cossus sau ca Veiento[163] să-și arunce, cu buzele strânse, privirea lui spre tine? Își rade unul barba?[164] Sărbătorește altul tăierea buclelor iubitului? Casa e plină de plăcințele de vânzare: „poftim banii și păstrează aluatul ăsta pentru tine”[165]. Noi, clienții, suntem siliți să plătim tributul (ca să putem intra) și să sporim averea sclavilor spilcuiți.

Cine se teme sau s-a temut vreodată de prăbușirea casei sale în răcorosul Praeneste, sau la Volsinii cel așezat între coline

---

[162] Așa-numitele *fabulae Attelanae*, reprezentații populare mai ales la țară, într-un teatru de scânduri improvizat; în colonii sau municipii, edilii erau autoritățile locale cele mai înalte și aveau la aceste reprezentații locuri speciale care formau ceea ce Iuvenal numește orchestra.

[163] Nume ale unor membri ai unor familii de vază: senatorul Fabricius Veiento, amintit și altă dată de Iuvenal, avea mare trecere pe lângă împăratul Domițian.

[164] Prima tăiere a bărbii unui tânăr (*depositio*) se făcea cu o ceremonie anume, ca eveniment important într-o familie; prin analogie, la fel se sărbătorea, odată cu pervertirea moravurilor, și tăierea buclelor unui iubit.

[165] Este răspunsul clientului invitat, care trebuia să cumpere de la sclavii casei, ca preț al onoarei ce i se făcuse, plăcintele care prisoseau.

împădurite, sau în modestul Gabii, sau pe înălțimele Tibrului în pantă[166]? Noi trăim într-un oraș sprijinit în bună parte a lui pe niște bârne subțiri, căci așa ne ferește administratorul să nu ne prăvălim și, după ce-a acoperit spărtura vechii crăpături, ne spune să dormim fără de grijă, când clădirea e gata-gata să se năruie. Ar trebui, îmi zic, să trăim într-un loc unde nu sunt incendii, nu sunt temeri de noapte. Dar, iată, Ucalegon [167] strigă după apă, iată-l mutându-și calabalâcul; etajul al treilea e înecat de fum și tu nu știi nimic. Dacă toată lumea, pornind de la treptele de jos, e-n panică, ultimul, pe care-l apără de ploaie doar țiglele sub care blânzi hulubi își depun ouăle, va arde de-a binelea.

Codrus[168] avea un pat prea mic pentru Prócula lui, șase mici urcioare de podoabă pe un bufet, mai jos un mic pocal cu toarte și, culcat sub aceeași placă de marmoră, un Chiron.[169]; într-o lădiță veche ținea niște volumașe grecești: șoarecii, inculții, rodeau divinele poeme. Pe scurt, Codrus n-avea nimic; cine-ar tăgădui-o? Și totuși, nefericitul, a pierdut tot acel nimic. Iar culmea nenorocirii e că pe un om rămas gol și care cere câteva bucăți de pâine nimeni nu-l ajută cu mâncare, nimeni nu-l primește sub acoperișul casei lui. Dacă se prăbușește însă casa cea mare a lui Astúricus[170], matroanele își uită de găteală, mărimile-s în doliu, pretorul amână termenele de judecată. Atunci, da, ne plângem de prăbușirea clădirilor la Roma,

---

166 Localități liniștite în apropiere de Roma. Praeneste (azi Palestrina), orășel în Lațiu la sud-est de Roma; Volsinii, vechi orășel în Etruria; Gabii, la sud-est de Roma; Tibur, azi Tivoli.

167 Parodierea unui pasaj din Eneida (lib. II, v. 311): un biet chiriaș comparat cu Ucalegon, fruntaș al Troiei, pe-a cărui casă Eneas o vedea arzând de pe acoperișul casei lui, atunci când grecii incendiară Troia.

168 Numele unui profesor sau poet sărac; soția lui e Procula.

169 Centaurul și învățătorul lui Achile; aici, o statuetă care-l reprezintă.

170 Porecla vreunui bogătaș.

atuncea blestemăm incendiile. El arde și iată că și vine în goană cineva să îi dea marmora și să contribuie la cheltuieli; unul îi va da statuete, niște nuduri albe, altul vreo capodoperă de-a lui Eufránor și de-a lui Polyclet[171]; cutare, vechi podoabe din templele zeilor Asiei, cutare cărți și rafturi și o Minervă de pus la mijloc, cutare o baniță de bani. Încaltea Persicus, cel mai avut dintre bătrânii făr-de urmași, bănuit pe nedrept că și-a dat singur foc casei, capătă în loc lucruri mai valoroase și mai multe.

Dacă te-ai putea smulge jocurilor de circ, cu cât dai acum închiriind o chichineață întunecoasă, îți cumperi o casă foarte bună la Sora, la Fabrateria sau la Frusino[172]. Ai acolo o grădiniță și un puț mic - n-ai nevoie să-l tulburi cu frânghia - apa se răspândește ușor, sorbită de fragede legume. Trăiește îndrăgind hârlețul și fă-te cultivatorul unei grădini îngrijite, din care poți să ospătezi sărbătorește o sută de discipoli de-ai lui Pitagora[173]! În orice loc, în orice ungher retras, e mare lucru să fi devenit stăpânul fie și-al unei singure șopârle.

Cei mai mulți bolnavi mor aici de nesomn; dar sleirea puterilor o provoacă mai întâi mâncarea nemistuită ce zace în pântecele încins. Într-adevăr, ce odaie cu chirie cruță somnul cuiva? La Roma trebuie să ai mare avere ca să dormi. Dintr-asta ni se trage mai cu seamă boala. Trecerea căruțelor pe la cotiturile strâmte ale străzilor și ocările iscate de la o cireadă ce nu se mișcă din loc i-ar strica somnul

---

171 Pictor și sculptor, ambii celebri; copiile operelor lor erau foarte prețuite la Roma.

172 Orășele la sud-est de Roma, aproape de Aquinum, locul de naștere al lui Iuvenal.

173 Adepții lui Pitagora erau vegetarieni.

până și lui Drusus[174], sau chiar focilor. Bogatul, de-l cheamă vreo treabă, va fi dus pe sus: mulțimea e dată în lături și el va înainta în goană pe de-asupra capetelor noastre într-o mare lectică liburniană[175]; înăuntru, pe drum, el poate citi sau scrie sau dormi: o lectică cu ferestrele închise te trage într-adevăr la somn. Va sosi totuși înaintea ta. Nouă, când ne grăbim, ne stă în față valul celor dinainte, iar gloata mulțimii care vine din urmă ne stâlcește șalele; unul mă lovește cu cotul, altul tare cu o scândură, ăsta mă izbește-n cap cu o grindă și celălalt cu un chiup mare de ulei. Picioarele-mi sunt pline de lut gros, de-oriunde sunt călcat de-o talpă mare și un cui dintr-o ciubotă soldățească mi se înfige într-un deget.

Nu vezi ce-nghesuială și cât fum e în jurul sportulei[176] aceleia? O sută de invitați la împărțeală și fiecare cu bucătăria lui. Corbulo[177] cu greu ar fi putut duce atâtea blide mari și-atâtea hârburi puse pe capul lui; cu grumazul încordat, nefericitul sclav le poartă pe toate și, mergând fuga, întețește focul. Tunica, de curând cârpită ți-e sfâșiată; o droagă venind din potrivă hâltâcăne niște brazi lungi; alte căruțe cară pini care se clatină în aer și amenință lumea. Iar dacă se

---

174 E vorba de împăratul roman Claudiu (Tiberius Claudius Drusus), renumit pentru somnul lui adânc după masă: nu se trezea nici dacă comesenii aruncau în el cu sâmburi de măsline sau cu smochine.

175 Liburnia era un ținut în Iliria, între Istria și Dalmația; corăbiile liburnice erau nave ușoare de luptă; prin analogie, aici e vorba de o lectică ce seamănă cu o asemenea navă.

176 La propriu, *sportula* e coșulețul cu care clientul venea să-și salute patronul și în care-și primea porția de mâncare; apoi, ceea ce primea din partea patronului ca mâncare sau în bani; aici e vorba de o împărțeală la o sărbătoare a patronului la care clienții vin cu vase de bucătărie și cu un cuptor aprins, care să păstreze mâncările calde.

177 Cneius Domitius Corbulo, general vestit, comandant al armatei din Germania sub Claudiu și al celei din Armenia sub Nero; era de o statură înaltă, impunătoare.

rupe osia unei harabale ce cară blocuri de marmoră ligurică[178] și prăvălește peste gloata de oameni ditamai muntele care s-a răsturnat, ce mai rămâne din trupurile lor? Cine le mai găsește mâinile, picioarele și oasele? Strivit, cadavrul omului de rând piere ca o suflare. În vremea asta, cei de-acasă spală liniștit farfuriile, ațâță focul suflând într-însul, fac mare zgomot cu răzuitoarele unse; sticluța cu ulei e plină, ei întocmesc prosoapele de in[179]. Iată la ce zoresc sclavii, fiecare cu altceva, pe când mortul șade acum pe malul Stixului și, nou venit, tremură de frica fiorosului luntraș[180]: n-are speranță, nefericitul, să-l ia în barcă peste vâltoarea mâloasă a apei și nici sfertul de as, pe care să i-l întindă cu gura.

Ia seama acum la alte și felurite primejdii ale nopții: gândește ce distanță e de la acoperișurile înălțate în văzduh, de unde o țiglă te poate lovi-n cap, gândește de câte ori blide crăpate sau ciobite cad de la ferestre, cu câtă greutate izbesc și lasă urme, stricând piatra pavelii. Ai putea trece drept tembel și imprudent față de accidente, dacă te-ai duce la o cină fără să-ți fi făcut testamentul: ai tot atâtea șanse de-a muri câte ferestre luminate stau deschise, când treci pe lângă ele-n acea noapte. La urma urmei, ai putea să dorești și să-ți urezi - o jalnică dorință - ca acestea să se mulțumească a-ți vărsa în cap doar niște lighene cu lături. Un bețiv pus pe ceartă, care întâmplător n-a snopit încă pe nimeni, își ispășește această vină și îndură o noapte ca cea a lui Ahile Peleianul când își jelea prietenul[181]: acum e întins cu fața în jos, îndată apoi pe spate, altfel

---

[178] În Liguria erau vestite cariere de marmură, lângă Pisa și Luna (marmură de Carrara).

[179] Toate pregătirile pentru cină și baie.

[180] Legendarul luntraș, Charon, care trece peste Styx sufletele celor morți; aceștia trebuie să plătească luntrașului bănuțul pus de rude în urna funerară.

[181] Aluzie la Ahile, care nu-și putea găsi liniștea, jelind moartea lui Patrocle, prietenul său cel mai bun (*Iliada*, XXIV).

nu va putea dormi; unii n-au somn. Dar oricât de înfierbântat e ticălosul de anii lui cei tineri și de vin, el nu se leagă de trecătorul a cărui mantă în roșu-stacojiu, alaiul nesfârșit de însoțitori și numeroase torțe și lampioane îi spun să se ferească. De mine însă, pe care de-obicei mă duce acasă luna sau lumina slabă a unui lămpuș pe-a cărui feștilă o tot măresc și-o micșorez, nu are a se teme. Află acum preludiul nefericitei lupte, dacă se cheamă luptă, când el lovește într-una și eu doar încasez. Mi se oprește-n față și-mi ordonă să stau pe loc: trebuie să ascult, căci ce poți face, când te silește un nebun, care-i mai tare decât tine? „De unde vii?" îmi strigă. „Cu-a cui poșircă și cu-a cui linte ți-ai umflat burta? Ce cârpaci de cizmar a înfulecat cu tine arpagicul tocat și botul de berbece fiert? Nu-mi răspunzi nimic, hai? Vorbește sau... Na, un picior! Spune-mi unde te postezi în care sinagogă să te caut?"[182]

De-încerci să spui ceva, sau te retragi tăcut, tot una e; ăștia te bat la fel și, după aceea, furioși, te mai și dau în judecată. Scăparea omului sărac aceasta e: bătut se roagă și stâlcit în pumni imploră să i se îngăduie a se întoarce acasă măcar cu câțiva dinți.

Și nu numai de asta ai totuși a te teme. Căci te poți pomeni cu unul care să te jefuiască, după ce casele s-au încuiat și, obloanele trăgându-se iar crâșma zăvorându-se, e peste tot tăcere, ori apare și câte-un vagabond care mânuiește cuțitul. Când gărzile înarmate asigură pază în mlaștinile Pontine[183] sau în pădurea Gallinaria[184], tâlharii toți aleargă aici la Roma ca într-o rezervație. La ce cuptor de fierărie, pe ce nicovală nu vezi făurindu-se cătușe grele? Aproape

---

182 Prin preajma sinagogilor se aflau mulți cerșetori.

183 Ținut mlăștinos străbătut de calea Appia, unde hoții puteau jefui pe călători, găsind locuri bune de ascuns.

184 Pădure de pini la vărsarea Volturnului, aproape de Cumae, ascunzătoare a hoților.

tot fierul ni se duce pe lanțuri, încât mă tem că n-om mai avea pluguri, că ne-or lipsi cazmalele și hârlețele. Ferice de străbunii străbunilor noștri, ferice poți să zici de vremile acelea, care odinioară, sub regi și sub tribuni, au văzut Roma mulțumindu-se cu o singură închisoare.

La aceste motive de a pleca din Roma aș fi putut să înșirui și mai multe, dar catârii mă cheamă și soarele se lasă. Trebuie să pornim, căci iată, de multă vreme catârgiul îmi face semne, agitându-și biciușca. Cu bine deci; nu mă uita! Și de câte ori, grăbit de-a te întrema, Roma te va reda dragului tău Aquinum, smulge-mă și pe mine de la Cumae către Ceres Helvina și Diana voastră[185]. Voi veni în acest ținut răcoros ca auditor al Satirelor tale, dacă ele nu se rușinează de mine, încălțat în ciubote".

---

[185] În apropierea proprietății lui Iuvenal de la Aquinum era un templu închinat zeiței Ceres, numită Helvina, și Dianei.

SATIRA A IV-A

Iată-l din nou pe Crispinus[186], pe care va trebui de multe ori să-l iau la refec, dihania asta ce nu-și răscumpără păcatele cu nici un merit, nevolnicul afemeiat, viteaz numai în pofte desfrânate; doar pe văduve le disprețuiește adulterul[187]. Ce interesează deci prin ce mari portice își snopește de oboseală caii, la umbra deasă a căror păduri e purtat în lectică, câte iugăre și câte palate aproape de for și-a cumpărat? Nici un ticălos nu-i fericit și cu atât mai puțin acest corupător și pângăritor totodată, cu care mai deunăzi se culca preoteasa cu bentițe sfinte a Vestei[188], menită a fi îngropată apoi de vie[189].

Dar deocamdată, despre isprăvi mai mici. Și totuși, dacă un altul ar fi făcut la fel, ar fi fost târât la judecata Censorului moravurilor[190]. Căci tot ce pentru oamenii cumsecade, un Titus sau un Seius[191], ar fi fost de ocară, lui Crispinus îi ședea bine. Ce să faci, când persoana este grozavă și mai ticăloasă decât orice ticăloșie? A cumpărat un

---

186 Vezi sat. I, n. 14.

187 Ar fi o victorie prea ușoară.

188 Semn distinctiv al Vestalelor.

189 Este vorba de Marea Vestală Cornelia. Călcarea jurământului păstrării fecioriei era considerată ca incest; vinovata era îngropată de vie.

190 Aluzie la împăratul Domițian însuși, acuzat printre altele că trăise în concubinaj, după ce o divorțase de soțul ei, cu nepoata lui, Iulia, fiica fratelui și predecesorului lui la conducerea imperiului, Titus.

191 Nume folosite de juriști spre a indica un cetățean oarecare.

barbun cu șase mii de sesterți, câte o mie de sesterți exact o livră, precum spun cei care vorbesc de lucruri mari, făcându-le și mai mari încă. Aș lăuda planul pișicherului, dacă printr-un dar atât de mare ar fi reușit să fie înscris pe prima pagină a testamentului unui bătrân fără copii sau, alt motiv, de-ar fi trimes peștele unei prietene din lumea mare, plimbată într-o lectică închisă cu largi geamuri. Nu te-aștepta la așa ceva: și-a cumpărat barbunul pentru sine. Multe mai vedem astăzi pe care săracul și cumpătatul Apicius[192] nu le făcea! Și-una ca asta o faci tu, Crispine, care-altădată te încingeai c-un șorț de trestie în țara ta?[193] Niște șolzi, pe un preț ca ăsta? Ai fi putut probabil cumpăra mai ieftin pescarul decât peștele. Cu prețul ăsta se vând pământuri în provincie, iar în Apulia ele sunt chiar mai mari. Ce ospețe o fi înghițit Măria sa Împăratul, când un Crispinus, măscăriciul îmbrăcat în purpură al Marelui Palat, azi fruntea cavalerilor, el, care altădată striga cât îl ținea gura, vânzând cu bucata pește sărat în orașul lui, înfulecă acum atâtea mii de sesterți pentru o mică porție, luată pe marginea unei mese modeste?

Începe, o Caliope[194]. Putem să și ședem; n-avem de intonat un cântec epic; e vorba de o întâmplare-adevărată. Povestiți, copile Pieride![195] Să-mi fie cu noroc că v-am numit „copile"!

Pe când ultimul dintre Flavii[196] sfârteca imperiul pe jumătate mort și Roma era roaba Neronelui cel Chel, în fața templului Venerii, ridicat pe spatele doricei Ancone[197], a căzut în laț un ditamai

---

192 Un mare mâncău, amintit de Seneca, vestit pentru cheltuielile lui cu mesele.

193 Egipt.

194 Parodiere a unei formule de invocație în epopee; Calliope era zeița epopeei.

195 Alt nume al Muzelor, după numele muntelui Pieros in Beoția, unde se credea că locuiesc. Se continuă tonul parodiei.

196 Împărații din dinastia Flaviilor sunt: Vespasian, Titus și Domițian, acesta din urmă fiind numit de Iuvenal Nero cel Chel.

197 Oraș de pe coasta Mării Adriatice, colonie dorică.

calcanul, uimitor de mare, la fel cu cei pe care-i acoperă gheața Meotidei[198] și îi revarsă, ruptă în sfârșit de zilele cu soare, greoi de cât șezură și grași de cât zăcură o lungă iarnă, spre gurile Pontului[199] năvalnic. Mai marele luntrii și al năvodului rezervă acest monstru Pontifului Suprem[200]. Căci cine-ar îndrăzni să-l pună în vânzare sau să-l cumpere, când până și țărmurile sunt pline de-atâția delatori? Ai algelor inspectori[201], postați din loc în loc, i-ar găsi pricină luntrașului cel gol, neșovăind să spună că-i vorba de peștele fugar, hrănit mult timp în heleșteul Cezarului și că, scăpat de-acolo, el trebuie să se întoarcă la vechiul lui stăpân. De e să dăm crezare lui Palfurius sau lui Armillatus[202], orice e mai de seamă și mai frumos, oriunde-ar înota pe tot întinsul mării, e bun imperial. Spre a nu fi pierdut, calcanul va fi, deci, dăruit.

Toamna se retrăgea acum din fața zloatei, bolnavii sperau că vor mai apuca febra quartană[203], vântul nesuferit al iernii șuiera și păstra proaspătă captura. Totuși pescarul se grăbește, ca și cum l-ar mâna din spate Austrul[204]. Când lacurile-i fură la picioare, acolo unde, deși-n ruină, Alba păstrează focul de la Troia cinstind pe mica Vesta[205], mulțimea minunându-se l-a împiedicat o clipă la intrare.

---

[198] Azi Marea de Azov.

[199] Pontul Euxin e numele vechi al Mării Negre: gura lui către Marea de Marmara este strâmtoarea Bosforului.

[200] Începând cu Augustus, împăratul era și Pontif Suprem.

[201] Ironic, despre gardienii țărmului mării.

[202] Palfurius Sura, jurist și delator pe vremea lui Domițian; probabil că tot astfel și Armillatus.

[203] Febra din patru în patru zile (*quartana*) era socotită de medicii timpului ca semn de însănătoșire.

[204] Vânt cald și umed de sud-est (azi *sirocco*).

[205] Lacurile Alban și Noemi, în apropiere de Alba Longa, cetatea întemeiată de Ascanius, fiul lui Aeneas, și distrusă apoi de romani, unde se păstrase focul veșnic

Când ea se dădu în lături, canaturile ușilor se deschiseră larg în țâțânile lor ascultătoare. Senatorii, ținuți încă afară, privesc la peștele ospățului, admis să intre. Se merge, la Atride[206]. „Primește, zise atuncea picentinul[207], ceva prea mare pentru vatra unor oameni simpli. Ziua aceasta să fie sărbătoarea geniului tău; grăbește să-ți golești pântecele încărcat și consumă acest calcan hărăzit erei tale. El însuși a vroit să fie pescuit.” Ce lingușire mai pe față ca aceasta? Și totuși împăratul se umflă-n pene, ridicându-și creastă; nu-i lucru pe care să nu-l creadă despre dânsul, el - o putere cu a zeilor egală.

Dar peștele n-avea o tavă mare pe măsura lui. Sunt chemați, deci, la sfat fruntașii statului, pe care împăratul îi ura și pe-ale căror fețe stăruia paloarea fricii pe, care li-o pricinuia augusta și nefericita lor prietenie. Când liburnul[208] strigă: „Dați fuga, Cezarul a deschis acum ședința”, cel dintâi care-aleargă înhățându-și mantia era Pegasus, numit mai deunăzi vechilul Romei uimite[209]. Erau pe-atunci prefecții altceva? Dintre aceștia el era totuși cel mai de seamă cunoscător al legilor și cel mai cinstit, deși socotea că, în acele cumplite vremi, totul trebuie să fie tratat cu o justiție care nu supără pe nimeni. Iată-l și pe Crispus venind[210], bătrân plăcut și fire blândă,

---

adus de la Troia și unde era un templu al Vestei celei Mici, spre deosebire de cel mare de la Roma.

206 Agamemnon, fiul lui Atreu, comandantul suprem al grecilor în războiul troian. Nume dat în batjocură, spre a parodia stilul epopeei, lui Domițian, având în vedere orgoliul acestuia, asemănător cu al legendarului erou.

207 Ancona era în ținutul Picenum; pescarul era un picentin.

208 Liburnia, regiune din Iliria de unde, probabil, se alegeau slujitorii împăratului care introduceau pe invitații la consiliul imperial.

209 În batjocură, pentru a numi pe prefectul orașului Roma, numit de curând în funcție.

210 Vibius Crispus, fost proconsul al Africii sub Vespasian; în anul 83 e.n. era consul a treia oară împreună cu Fabricius Veiento; Tacit spune despre el: „prin

ale cărui moravuri erau ca și vorbirea. Pentr-un stăpân al mărilor, pământurilor, popoarelor, ce sfetnic mai folositor ca el, dacă ar fi putut, sub urgia și pacostea aceea, să condamne cruzimea, să dea un sfat cuminte? Dar ce era mai primejdios decât urechea unui tiran cu care, când cineva îi vorbea de ploi, de secetă, de primăvara noroasă[211], își punea în joc capul? Crispus, așadar, n-a întins niciodată brațele contra curentului; nu era cetățeanul care să poată spune liber ce-avea pe suflet, jertfindu-și viața de dragul adevărului. Astfel, a văzut multe ierni și optzeci de solstiții de vară: cu-aceste arme a fost la adăpost chiar și în acel palat. Venea zorind îndată după el Acilius[212], bătrân de aceeași vârstă, însoțit de un tânăr, pe care-l aștepta, fără de vină, o moarte atât de crudă și-atâta de grăbită de sabia stăpânului! De multă vreme însă, la cei din nobilime, bătrânețea este de-a dreptul o minune; iată de ce aș vrea mai bine să fiu frățiorul unui gigant[213]. Așadar, nu i-a folosit nimic nefericitului că, vânător fără armură, străpungea în lupta corp la corp urșii numidici în arena din Alba. Căci cine n-ar pricepe azi abilitățile patricienilor? Cine mai admiră, Brute, vechea ta istețime? Este ușor lucru să-nșeli un rege bărbos[214]. Fără a avea o față mai voioasă,

---

averea, puterea și inteligența lui trecea mai de grabă printre oamenii vestiți decât printre cei cumsecade” (*Hist*. 2, 10).

[211] Aluzie ironică la Domițian.

[212] M. Acilius Glabrio, tatăl și fiul, aparțineau unei vechi familii vestite. Fiul, fost consul în anul 91, sub Domițian, fu obligat să lupte în arenă cu fiarele; mai târziu, fu acuzat de înaltă trădare și condamnat la exil; în cele din urmă fu executat.

[213] După legendă, giganții, erau fiii Pământului. „A fi fiu al pământului” se zicea despre cineva care se trăgea dintr-un tată ce nu se făcuse cunoscut prin nimic deosebit.

[214] L. Iunius Brutus, primul consul al republicii romane și vărul lui Tarquinius Superbus, ultimul rege roman, s-a prefăcut că e nebun ca să nu fie bănuit de acesta că l-ar putea răsturna din domnie.

măcar că nu era de neam, venea după aceea Rubrius, acuzat altă dată de o jignire ce trebuia să fie tăinuită[215] și, totuși, un ticălos mai mare decât un pederast ce-ar scrie satire. Iată și pe pântecosul de Montanus[216], greoi la mers din cauza burții, și pe Crispinus[217], transpirând parfumul amomului cu care se dăduse dimineața, mirosind aproape cât două cadavre îmbălsămate, și pe Pompeius[218], mai crud decât Crispinus, când era vorba să le deschidă unora gâtlejul printr-o ușoară șoaptă, și pe Fuscus[219] care, antrenându-se la lupte în vila lui de marmură, își păstra măruntaiele drept hrană vulturilor din Dacia, și pe prudentul Veiento[220], împreună cu dătătorul-de-moarte Catullus[221], care ardea de dragoste după o fată pe care n-o văzuse niciodată, monstru groaznic și uimitor chiar în vremea noastră, adulator orb și cumplit, meritând să cerșească, însoțind de la pod căruțele ce urcă spre drumul Ariciei[222], și să facă

---

215 Rubrius Gallus, comandant militar, fost consul sub Nero; trimis de acesta să lupte împotriva lui Galba, trecu de partea lui Otho și, după eșecul acestuia, de partea lui Vespasian. Ar fi abuzat de fata împăratului Titus, Iulia, devenită apoi iubita unchiului său, împăratul Domițian: este secretul care trebuia să fie tăinuit.

216 Probabil T. Iunius Montanus, consul în anul 81.

217 Amintit și în sat. I (nota 14); amomul este o plantă odoriferantă din care se pregătea un parfum pătrunzător, folosit și la îmbălsămarea cadavrelor.

218 Poate Cn. Pompeius Ferox Licinianus: „șoapta ușoară“ este rostirea sentinței de condamnare la moarte a acuzatului.

219 Cornelius Fuscus, fost procurator în Panonia sub Galba și prefect al pretoriului sub Domițian; conduse a doua expediție împotriva dacilor, fiind învins și ucis în anul 88 e.n.

220 A. Fabricius Veiento, amintit și în Satira a III-a (nota 45), fost delator și consul sub Domițian.

221 L. Valerius Catullus Messalinus, fost consul și delator odios sub Domițian; își pierduse vederea; Iuvenal îl compară cu un milog orb.

222 Aricia era o localitate la sud-est de Roma, unde era un vestit templu al Dianei în jurul căruia erau mulți cerșetori.

apoi bezele de mulțumire celor ce coboară.

Nimeni nu s-a minunat mai tare de calcan. Întors spre stânga, el aducea cele mai multe laude, pe când peștoiul zăcea în dreapta lui. Tot astfel lăuda el luptele Cilicianului[223], loviturile lui, mașinile de ridicat și scoborât decorurile la teatru și pe copiii azvârliți de ele până la copertină[224]. Veiento nu se lasă mai prejos ci, ca un apucat lovit de delirul inspirat de tine, o, Bellona[225], prevestește: „Iată, zice, un straşnic semn al unui mare și strălucit triumf! Vei captura un rege sau Arviragus[226] va cădea din carul lui breton. Peștele vine de departe. Îi vezi solzii ridicați pe spate? Nu mai lipsea decât ca Fabricius[227] să spună locul de naștere al calcanului și vârsta. „Deci, ce crezi? Îl tăiem?" - „Departe de el ocara asta", zise Montanus. „Să se pregătească un vas adânc de lut și mărginit, cât e de mare, jur împrejurul lui de un perete mic. Pentru tavaua asta e nevoie s-avem pe dată un mare Prometeu[228]. Grăbiți cu lutul și cu roata; chiar din acest moment o, Cezar, olarii să însoțească al tău cantonament". Propunerea aceasta, demnă de-un astfel de bărbat, a biruit. El cunoscuse vechiul desfrâu imperial, petrecerile lui Nero până la miezul nopții și pofta reînnoită de mâncare a oaspeților, când Falernul[229] le încingea plămânii. Nimeni, pe vremea mea, nu a știut mai bine să mănânce. Din prima mușcătură putea să își dea seama

---

[223] Gladiator originar din Cilicia, provincie a Asiei-Mici.

[224] Vara, amfiteatrul era acoperit cu o pânză (*velarium*), care apăra de soare pe spectatori.

[225] Zeiță a unui cult orgiastic oriental; în stare de exaltare preoții și preotesele zeiței făceau profeții.

[226] Șef britan necunoscut; britanii luptau și din care de luptă.

[227] E vorba de personajul citat mai sus (nota 35).

[228] Un olar tot atât de meșter ca Prometeu, care a făcut omul din lut și a furat focul din cer.

[229] Cel mai renumit vin italian și cel mai des pomenit de poeți.

dacă stridiile provin de la Circei, de pe stâncile Lucrinului, sau din ținutul rutupin[230] și dintr-o ochire îți spunea țărmul de unde vine ariciul de mare.

Toți se ridică și, consiliul sfârșindu-se, fruntașii pe care Marele Comandant îi adusese spăimântați, siliți să se grăbească în citadela lui din Alba, de parc-ar fi avut să le spună ceva de catti și de sicambrii fioroși[231], sau parc-ar fi sosit din capătul celălalt al lumii vreo depeșă de rău prevestitoare și neliniștitoare, sunt invitați să se retragă.

Ce bine ar fi fost dacă el și-ar fi cheltuit mai mult cu aceste fleacuri tot acel timp de sălbatică cruzime, în care a răpit Romei oameni de seamă și iluștri, fără vreo frică de pedeapsă și fără ca cineva să îi răzbune. El n-a pierit însă decât după ce începuse să fie de temut cârpacilor. Asta-i veni de hac celui stropit de sângele unor Lamii[232].

---

[230] Circei, oraș pe un promontoriu din sudul Lațiului; Lucrinum, golf între Cumae și Neapollis; Rutupiae, localitate și port în sud-estul Britaniei.

[231] Popoare germanice pe Rin, contra cărora Domițian comandase expediții.

[232] Familie nobilă romană, din care unii membri au fost victime ale lui Domițian. Măscărici ai lui August și ai lui Maecenas.

SATIRA A V-A

Dacă zici că nu ți-e încă rușine de hotărârea ta și stărui în ideea că binele suprem e să mănânci din pâinea altuia, dacă poți suferi jignirile pe care nici Sarmentus, nici fleacul cel de Gabba[233] nu le-ar fi îndurat la mesele umilitoare ale lui August, nu-mi vine să te cred, chiar dac-ai declara-o sub jurământ. Să zicem însă că tu n-ai nici măcar atâta cât e destul să-ți umpli burta goală. Nu-i nici un loc liber pe chei? Nu-i nicăieri un pod[234] și-un capăt de rogojină, mai mic de-o jumătate? Atât de mult prețuiești tu o cină plină de jigniri? Ți-e foamea atâta de cumplită, când ar fi mai frumos să tremuri acolo și să muști dintr-o mizerie de pâine de dat la câini?

Mai întâi, vâră-ți în cap că, atunci când ești poftit la masă, tu capeți răsplata întreagă a vechilor servicii. Folosul unei „mari prietenii" este mâncarea; pe-aceasta patronul ți-o pune-n socoteală, și oricât de rar se-întâmplă, totuși ți-o pune-n socoteală. Astfel, dacă după două luni îi vine gust să-și invite clientul dat uitării, pentru că a treia pernă de pe sofaua care mai are un loc liber să-și aibă și ea rost[235], „Să fim împreună" îți zice el. Ți se împlinește dorința cea mai mare. Ce mai vrei?" Are acum de ce să-și strice somnul Trebius;

---

[233] Măscărici ai lui August și ai lui Maecenas.

[234] Locuri unde cineva putea cerși.

[235] Romanii cu stare ședeau culcați la masă câte trei pe o sofa și cu cotul sprijinit pe o pernă. În cazul de față un loc era liber, fiindcă un invitat lipsea; de aceea fusese chemat clientul Trebius, căruia îi este adresată această satiră.

să-și lase nelegate șireturile-încălțărilor, îngrijorat ca gloata întreagă de salutatori să nu-și fi sfârșit rondul, la vremea când stelele încep să scapete, sau carul friguros al leneșului Bootes [236] mai face ocolul lui pe cer.

Ce fel de masă, totuși! Un vin pe care lina soioasă a oilor nu l-ar putea răbda [237]; în loc de oaspeți, vezi niște Corybanți[238]. Preludiul îl fac ocările; îndată după asta arunci cu paharele și, rănit, îți ștergi rănile cu fața de masă înroșită de sânge, ori de câte ori între voi, clienții, și cohorta liberților se încinge bătaie la toartă cu ulcele de Sagunt[239]. Patronul însă bea vin tras în amforă pe timpul vreunui consul pletos[240] și-și păstrează pentru el rodul strugurilor călcați pe vremea războiului cu aliații [241], dar nu va-ntinde nicicând un păhărel prietenului bolnav de stomac. Mâine va bea o probă din cel de pe colinele albane sau setine [242], pe a cărui obârșie și etichetă i-a șters-o stratul gros de mâzga depusă pe vechea carafă - un vin de cel pe care-l beau altădată, încununați cu ghirlande, Thrasea și Helvidius la aniversarea zilelor de naștere a Brutiilor și a lui

---

236 Carul-Mare, care apune după celelalte stele.

237 Lâna îmbibată de sudoare și murdărie a oilor de curând tunse se spăla cu vin oțetit.

238 Corybanții erau preoții zeiței Cybele; la serbările orgiastice ale zeiței, străbăteau beți străzile jucând în sunete de țimbale, parcă cuprinși de furii.

239 Luptă între rivali: clienții invitați și oamenii casei, sclavii și liberții; armele sunt vasele de lut pentru oaspeții de rând; Saguntul, oraș pe coasta estică a Spaniei, la nord de Valencia.

240 Romanii notau anul prin numele consulilor din acel an. In vremile vechi aceștia purtau părul mare.

241 Războiul cu aliații italici (socii), cărora nu li se recunoscuse dreptul de cetățenie romană, avu loc între anii 91-88 î.e.n.

242 Alba și Setia, localități în Lațiu, producătoare de vinuri alese.

Cassius[243]. Virro ține în mână cupe mari de chihlimbar, lacrămile Heliadelor[244], încrustate cu smaragde; ție nu ți se pune înainte nimic de aur sau, dacă ți se servește vreodată, un paznic pus să-i numere pietrele scumpe și să-ți pândească unghiile ascuțite nu se mișcă de lângă tine. Iartă-l: splendidul matostat e admirat de toată lumea. Căci Virro [245], ca mulți alții, își mută acum din degete pe cupe nestematele pe care tânărul războinic, preferat gelosului Iarbas [246], și le încrusta de obicei pe mânerul săbiei.

Tu vei goli o ceașcă cu patru ciocuri, din cele ce-și trag numele de la cizmarul din Benevent[247], crăpată și având nevoie de o reparație cu pucioasă pentru sticla ei spartă.

Dacă stăpânul are arsuri la stomac de-atâta vin și de-atâta mâncare, i se aduce apă fiartă înainte, mai rece decât zăpezile getice. Mă plângeam adineauri că nu vi se servesc aceleași vinuri; dar și apa pe care-o beți nu e la fel. Ție îți va întinde paharul vreun curier

---

243 Paetus Thrasea, senator, adept al filosofiei stoice și admirator al lui Brutus și Cassius, autorii conspirației împotriva dictaturii lui Caesar, s-a sinucis după ce fusese condamnat la moarte de Nero care-i îngăduise să-și aleagă felul morții; Helvidius Priscus, ginerele lui Thrasea, exilat de Nero și condamnat la moarte de Vespasian.

244 Fiicele lui Helios (Soarele) și surorile lui Phaeton, metamorfozate în plopi, care lăcrămează, plângând moartea fratelui lor; - după legendă, lacrămile lor au dat naștere chihlimbarului.

245 Virro, patronul care-l invitase la masă pe Trebius, despre care e vorba și în Sat. IX.

246 Nestematele care altădată ornau mânerul săbiilor vitejilor, ca cea a lui Eneas, alesul Didonei, regina Carthaginei, în locul lui Iarbas, regele Numidiei, serveau unui bădăran îmbogățit ca Virro la ornatul cupelor și ca podoabă degetelor.

247 Aluzie la Vatinius din Benevent, crescut în dugheana unui cârpaci, fabricant de pahare și apoi favoritul lui Nero și delator odios. Un fel de cupe de rând se numeau *Vatinii*.

getul[248], sau mâna osoasă a vreunui maur tuciuriu; n-ai dori să-l întâlnești pe la miezul nopții, când te întorci acasă pe lângă mormintele de pe povârnita Via Latină [249]. Înaintea lui Virro stă un sclav tânăr, floarea Asiei, cumpărat cu o sumă mai mare decât averea războinicului Tullus și a lui Ancus [250] și - ce s-o mai lungesc - mai scump decât toate nimicurile regilor romani. Fiindcă așa stau lucrurile, când ți-o fi sete întoarce-ți, te rog, ochii la Ganimedele getul [251]. Cumpărat cu atâtea mii, băiatul ăsta nu știe să le potrivească unor săraci băutura[252]; mândrețea chipului și tinerețea lui, în schimb, sunt demne de aerele ce-și dă. Când mai ajunge el la tine? Când vine la chemarea ta, el, paharnicul de apă caldă și apă rece? Este jignit, vezi bine, că trebuie să servească pe-un vechi client, că-i ceri ceva, că șezi culcat, pe când el stă-n picioare. Toate casele mari sunt pline de sclavi înfumurați.

Iată un altul! Cu câte bombăneli îți mai întinde pâinea pe care cu greu a frânt-o, bucăți mucegăite de făină împietrită, în care-ți rupi molarii și tot nu-o poți mușca! Pâinea cea proaspătă și albă, făcută din făina cea mai fină e rezervată doar stăpânului. Ia seama și ține-ți mâna acasă; fii respectuos cu jimbla coaptă-n tavă. Fă-te totuși că ești puțin mai al naibii; se va găsi acolo cine să te silească s-o pui la loc. „Nu vrei, oaspete nerușinat, să-ți umpli burta din coșulețele

---

248 Getulii, neam din Africa in nord-estul Libiei, la sud de mauri și numizi: exemple de oameni de culoare.

249 Via Latina se despărțea, înainte de ieșirea spre sud din Roma, de Via Appia, străbătea Lațiul întreg și se unea iar cu via Appia puțin mai înainte de Capua.

250 Tullus Hostilius și Ancus Martius, al treilea și al patrulea din cei șapte regi ai Romei.

251 Ganimede, tânăr foarte frumos și de aceea răpit de Zeus și făcut paharnicul zeilor.

252 Romanii nu beau obișnuit vinul curat, ci-l amestecau cu apă caldă și rece, potrivindu-l după gust.

obișnuite și să cunoști odată culoarea pâinii tale?” - Va să zică pentru asta urcam eu în goană, plecând adesea de lângă nevastă, colină-n pantă, rece a Esquilinului[253], când primăvara Iupiter îi trăgea o răpăială de grindină grozavă și măntăluța-mi șiroia de ploaie?

Privește cu ce piept mare langusta onorează tava ce se-aduce stăpânului, cu ce sparanghel încinsă împrejur disprețuiește coada-i comesenii, când apare ea purtată pe sus de mâinile unui sclav măreț! Ție însă ți se pune înainte pe o farfurioară un rac zgârcit și-o jumătate de ou, ca o pomană de înmormântare. Virro își scaldă peștele în ulei de Venafru[254], pe când varza asta veștedă ce ți se aduce ție, nefericitule, miroase a opaiț în sosierele voastre se pune uleiul pe care-l aduce vreo luntre de trestie cu prora ascuțită de-a urmașilor lui Micipsa [255]; tocmai de aceea la Roma nimeni nu se îmbăiază împreună cu Boccar [256]; uleiul lui te ferește chiar și de mușcătura de șerpi negri. Stăpânul va avea un barbun pe care ni-l trimete Corsica sau stâncile Taorminei, fiindcă întreaga mare a noastră [257] a fost dată gata și nu mai are nimic, de când bântuie nebună lăcomia; piața îi face pe pescari să vânture neîncetat cu năvoadele apele din apropiere și pește tirenian nu mai lăsăm să crească. Provincia, deci, ne dă ce să punem la foc; de-acolo vine peștele pe care are să-l cumpere Laenas, vânătorul de testamente, și

---

[253] Cartier nobil.

[254] Venafrum, vechi oraș al samniților în Campania, vestit prin uleiul de măsline.

[255] Micipsa, rege al Numidiei între anii 148-118 î.e.n. și aliat cu romanii după distrugerea Cartaginei; urmașii lui Micipsa, zice Iuvenal, sunt numizii; uleiul lor, adus pe mare la Roma, era de foarte proastă calitate.

[256] Probabil, numele unui prinț numid care trăia în mizerie la Roma.

[257] Romanii numeau Marea Mediterană și „marea noastră” (*mare nostrum*) sau „marea interioară" (*mare internum*).

are să-l vândă Aurelia [258].

Lui Virro i se dă barbunul cel mai mare ce vine din strâmtoarea Siciliei; căci câtă vreme austrul e potolit, cât timp el șade locului, uscându-și penele umede în peștera lui Eol, plasele îndrăznețe înfruntă Charybda până la jumătate[259]. Pe voi v-așteaptă un țipar, rudă cu năpârca cea lungă sau tiberinul, peștele pătat de gheață, biet indigen născut sub malul râului, îngrășat din scursorile în valuri ale cloacei și pătrunzând adesea în canalul subteran din mijlocul Suburrei [260].

Acestui Virro, aș vrea să-i spun câteva vorbe, dacă ar voi să-și plece urechea către mine. „Nimeni nu-ți cere darurile pe care Seneca, pe care bunul Piso, pe care Cotta [261] le trimiteau prietenilor cu o stare mai modestă; căci altă dată fala dărniciei era mai prețuită ca titlurile strămoșilor și rangurile puterii. Un singur lucru-ți cerem: când ne inviți la masă, puțină politețe. Fă asta și fii, ca mulți astăzi, fii zic, bogat doar pentru tine, sărac pentru prieteni!”

Înaintea stăpânului, iată aburește un ficat mare de gâscă, o găină cât un gâscan de mare și un mistreț demn de săgeata blondului

---

[258] Popilius Laenas, un vânător de testamente (*captator*), care curta prin daruri pe văduva Aurelia, ca să fie trecut în testamentul ei. Aceasta primea însă atât de mult pește de calitate atât de la Laenas cât și de la alții, încât vindea ce-i prisosea.

[259] Sens: cit nu bate austrul, vântul cald și umed de sud. Iuvenal, ca de multe ori, parodiază stilul epopeei. Aici e vorba de peștera în care Eol, regele vânturilor, le ține închise și le dă drumul numai la ordin. Scylla și Charybda sunt cele două stânci mari din strâmtoarea Messinei, reprezentate prin doi monștri.

[260] Peștele tiberin, numit astfel după numele râului Tibru; Suburra cartier în Roma, aproape de For, cu multe prăvălii și mare circulație.

[261] E vorba probabil de Seneca filosoful; C. Calpurnius Piso este capul conspirației din anul 65 e.n. împotriva lui Nero și a fost silit să se sinucidă; Cotta, probabil Aurelius Cotta, fiul lui M. Valerius Messala Corvinus, om bogat care și-a risipit o frumoasă avere moștenită.

Meleagru[262]. Au să vină apoi trufele, dacă a dat în primăvară și dacă tunetele ploilor dorite au făcut masă mai bogată. „Păstrează-ți pentru tine grâul Libie”[263], zice Alledius[264]; „dejugă boii, numai trimete-ne trufe”! În vremea asta, pentru ca nici un motiv de indignare să nu-ți lipsească, privește la sufragiul mesei cu mișcări de dansator, jonglând cu cuțitul mânuit artistic, până când împlinește tot ritualul învățat de la maestrul lui, căci nu e deloc mică deosebirea între gestul cu care se taie iepurele sau gâsca. Dacă vei încerca cumva să scoți și tu o vorbă, ca unul ce ai trei nume [265], vei fi tras de picioare și vei fi scos afară, întocmai ca și Cacus izbit de Hercule [266]. Când oare Virro dă „noroc” cu tine și când soarbe dintr-un pahar atins de buzele tale? Care din voi e atât de nesocotit și cine e atâta de nerușinat să-i zică stăpânului său „bea”?[267] Sunt foarte multe lucrurile pe care omul cu haina ruptă nu îndrăznește să le spună. Hei, dacă vreun zeu sau vreun muritor asemenea cu zeii, mai bun decât a fost cu tine soarta, ți-ar da 400.000 de sesterți[268], ce mare, din nimic, ce mare prieten al lui Virro ai ajunge! „Dă-i lui Trebius, servește-l pe Trebius. Vrei, frate-meu, o bucățică de fudulii

---

262 Meleagru, fiul unui rege din Calidon, capitala Etoliei, ucise un mistreț uriaș, trimes ca pedeapsă locuitorilor de zeița Diana, ca să le pustiască ogoarele.

263 Provincia Africa alimenta în bună parte nevoile de grâu ale Romei.

264 Poate Alledius Severus, un cavaler roman de pe vremea lui Claudius.

265 Sens: ești om liber, cetățean romani Cetățeanul roman avea trei nume: cel de familie (*nomen*, precedat de cel personal (*praenomen*) și urmat de supranume sau poreclă (*cognomen*).

266 Iarăși aluzie la personaje mitologice din epopee: monstrul Cactis, care îngrozise lumea prin cruzimea lui, furase boii lui Hercules și-i ascunsese într-o peșteră. Hercules le descoperi urmele, dărâmă peștera și ucise pe răufăcător, târându-l de picioare afară.

267 Semne de prietenie între băutori.

268 Averea estimată a unui membru al clasei cavalerilor.

pe cinste?" - Oh, banilor, vouă vă face el această cinste; voi sunteți frații lui. Dacă vrei totuși să devii pe dată stăpân, ba chiar patron stăpânului, să n-ai nici un micuț Eneas jucându-se în casa ta [269] și nici vreo fetiță mai dulce încă decât el; o nevastă stearpă ți-l face pe prieten plăcut și scump. În schimb, amanta ta Mygale să-ți nască și să-i verse în poală tatălui și trei copii deodată: Virro va fi încântat de cuibul cela gureș, va porunci să li se aducă pieptăraș verde și alune și bănuții de care l-au rugat, atunci când pruncii parazitului îi vin la masă [270].

Amicilor de rând li se pun înainte ciuperci suspecte, stăpânului însă mânătărci dintr-acelea pe care le mânca Claudiu mai înainte de a fi fost gătite de soția lui și după care n-a mai mâncat nimic[271]. Virro va porunci să i se aducă lui și celorlalți Virroni, mere - doar de mirosul lor ai parte - cum producea eterna toamnă a feacilor[272]; le-ai putea crede că-s șterpelite de la surorile africane[273]. Tu ai parte de-o scârbă de măr, ca cel pe care-l roade, pe vechiul zid al Romei[274],

---

[269] Parodierea unui vers din Eneida lui Vergilius (IV, 328): Didona, părăsită de Aeneas, regretă că n-a avut măcar un copil cu acesta, care să semene cu tatăl lui și să-i mai aline durerea.

[270] Mygale nefiind soție legitimă și copiii rezultați din această însoțire neavând drept de moștenire, dreptul de moștenire al patronului asupra bunurilor clientului său fără copii, aci Trebius, nu era în nici un fel primejduit.

[271] Împăratul Claudiu a fost otrăvit de soția sa, Agrippina, cu ciuperci.

[272] Aluzie epic-mitologică la celebra descriere din Odiseea: Feacii locuiau în insula Corcyra, aproape de coasta Epirului; acolo poposise, după grele peripeții, Ulise și fusese primit și cinstit cu cea mai aleasă ospeție de regele Alkinoos.

[273] Altă aluzie mitologică: „surorile africane" sunt Hesperidele care păzeau grădina tatălui lor, Hesperos, fiul lui Atlas, într-un ținut luxuriant de la capătul pământului, de unde, Hercule, învingând pe Atlas și omorând balaurul ce le păzea, furase merele de aur care creșteau acolo.

[274] Vechiul zid al cetății, înălțat de regele Servius Tullius, se stricase și devenise chiar din vremea lui August loc de plimbare și de distracții populare; aici, un

maimuța care, echipată cu platoșă și coif, temându-se de bici, învață să arunce la țintă lancea de pe o capră zbârlită.

Oi crede, poate, că Virro își cruță punga. Aș! El face asta, ca să te vadă suferind. Căci ce comedie, ce mim mai bun decât al unui lacom care plânge? Totul se face, de vrei s-o știi, spre a te sili să îți faci fiere plângând și să scrâșnești din dinți, de mult ce strângi din ei. Te crezi om liber și invitatul unui „rege” [275]; el te consideră robul aromelor bucătăriei lui. Și socoteală lui nu-i rea. Căci ce om i-atâta de pârlit, dacă-n copilărie avut-a parte de-o bulă de aur etrusc sau măcar de-o curea înnodată la gât și de-o capsulă de piele[276], ca să-l poată suporta de două ori? Speranța unei mese bune vă momește. „Ne va da acum, să vedeți, un iepure mâncat doar jumătate, un rest de pulpă de mistreț și vine îndată și o găină ceva mai mică”. După asta, cu pâinea pregătită, neatinsă și gata de atac, tăceți cu toții. Are dreptate cel care se poartă astfel cu ține. Dacă poți suporta totul, înseamnă că o meriți. Într-o bună zi, cu creștetul ras[277], îți vei întinde capul, ca să fii pălmuit, și nu te vei da în lături să înduri usturătoarele lovituri de bici, demn de acest ospăț și de un așa prieten.

---

spectacol improvizat: o maimuță costumată militar și cocoțată pe o capră face trageri la țintă cu lancea.

[275] Nume dat patronului de către client: „stăpân” sau „rege“.

[276] Copiii de nobili sau de cetățeni liberi avuți purtau la gât o bulă de aur; cei de liberți sau de plebei, o bulă de piele.

[277] Actorul care într-o pantomimă juca rolul prostului sau parazitului apărea pe scenă ras în creştetul capului.

SATIRA A VI-A

Cred că Rușinea[278] rămase pe pământ cât rege a fost Saturn [279] și multă vreme ea s-a mai văzut, cât timp vreo peșteră răcoroasă adăpostea o mică locuință și cuprindea laolaltă în întunecimea ei și vatra, și zeul Lar [280], și oile și pe stăpânii lor, pe vremea când soția, o munteancă, așternea patul făcut din lemn de la pădure, cu frunze, cu paie și cu pieile fiarelor de prin împrejurimi; nu semăna nicicum cu tine, Cynthia[281]. și nici cu tine, Lesbia[282], pe ai cărei ochișori ți i-a înroșit plânsul de moartea vrăbiuței; ea da copiilor ei dolofani să sugă țâțele ei mari, mai neîngrijită adeseori ca soțul ei ce râgâia de ghinda ce mâncase.

Într-adevăr, pe-atunci pe când pământul era nou și cerul încă proaspăt, oamenii trăiau altfel: născuți din stejarii despicați sau plămădiți din lut[283], ei n-avuseseră părinți. Multe urme ale Rușinii

---

[278] Zeița Pudicitia.

[279] Vechiul zeu italic al semănăturilor, identificat mai târziu cu zeul Cronos al grecilor, și prin aceasta tată a lui Iupiter; sensul: în vremurile primitive, considerate, idilic, drept epoca de, aur.

[280] Zeul ocrotitor al căminului.

[281] Iubita cântată sub acest nume de poetul Propertius: numele ei adevărat era Hostia.

[282] Iubită a poetului Catullus, pe numele ei adevărat Clodia; aluzia se face la o poezie a acestuia. Lesbia plânge îndurerată moartea unei vrăbiuțe, dragostea ei; poetul încearcă s-o facă a înceta cu plânsul, ca să nu-și înroșească ochișorii.

[283] Legende asupra originii omului, ironizate de Iuvenal.

de-altă dată, sau poate doar vreunele, or mai fi rămas și sub Iupiter, dar pe vremea când Iupiter nu avea încă barbă [284], când grecii nu erau gata să jure pe capul semenului lor, când omul nu-și temea legumele și poamele de hoți și trăia fără a-și îngrădi grădina. După aceea, încet-încet Astreea[285] s-a retras la zeii cerului și, Rușinea însoțind-o, cele două surori fugiră împreună.

E de demult și vechi năravul, Postume[286], să hâțâni patul altuia și să batjocorești sfințenia unui cămin neprihănit. După aceasta, vârsta de fier aduse orice alt fel de crime; dar primii adulteri se iviră din vârsta de argint. Și totuși, în vremea noastră tu pregătești vederea, învoiala și logodna, te piepteni la cel mai bun frizer și poate i-ai și pus fetei în deget inelul ca zălog. Te știam în toate mințile. Îți iei nevastă, Postume? Spune-mi ce Tisiphone[287] te-urmărește, ce vipere te muncesc? Poți oare să te bagi la stăpân, când ai la îndemână atâtea frânghii, când atâtea înalte și amețitoare ferestre îți sunt larg deschise, când podul Emilius [288] din vecinătate îți stă la dispoziție? Și dacă dintr-atâtea feluri de-a sfârși nici unul nu te-atrage, nu crezi că e mai bine că doarme acum cu tine un pici? Piciul nu se ceartă noaptea cu tine, nu-ți cere, culcat acolo lângă tine, mici cadouri, nu se plânge că îți cruți șalele și nici nu îți ordonă cât să gâfâi.

---

[284] În epoca de argint, când domnea Iupiter, și anume la începutul ei, când Iupiter era doar un copil; urmează apoi, după legendă, vârsta de aramă și cea de fier, din ce în ce mai imorale.

[285] Fiica lui Iupiter și zeița Dreptății.

[286] Persoană cărei Iuvenal imaginează că i se adresează In această satiră.

[287] Furiile (Eriniile), în număr de trei (Megera, Alecto și Tisifone), divinități înfricoșătoare ale Infernului, având șerpi în păr și arme în mină, răzbunau marile crime luând mințile vinovatului, ca în legenda lui Oreste, înnebunit de Tisifone, fiindcă-și ucisese mama.

[288] Pod de piatră peste Tibru în apropierea Forului roman, construit de M. Aemilius Scaurus.

„Ei, dar lui Ursidius [289] îi place legea Iulia. El se gândește să-și facă un moștenitor drăguț și-i hotărât să se lipsească-n viitor de turturele mari, de creste de barbuni, de toate bunătățile din piață cu care e momit.”

Ce să mai zici că nu se poate-n lume, dacă-o femeie se mărită cu Ursidius? Dacă cel mai vestit cândva dintre adulteri își întinde botul lui cel prost căpăstrului însurătoarei, el care a fost scăpat de-atâtea ori de lada lui Latinus [290], ajuns la un pas de moarte? Ce să mai spun că-și căuta-o femeie ca cele de pe vremuri? Deschideți-i, voi doctori, vâna mediană[291]! Ce caraghios! Dacă vei avea parte de-o femeie cinstită, închină-te la pragul templului lui Iupiter Capitolinul și jertfește-i Iunonei o juncă cu coarnele aurite. Atâta de puține sunt vrednice să atingă bentițele Cererii[292] și de-ale căror sărutări să nu se teamă tatăl lor! Du-te dar, împodobește ușile cu cununi și presară pe pragul casei buchetele de flori! [293] Îi e de-ajuns Hiberinei[294] un singur bărbat? Mai iute-ai face-o să se mulțumească cu-un singur ochi - Totuși multă lume vorbește de bine de cutare care trăiește la țară la tatăl ei. - De-o trăi ea la Gabii, de-o trăi la

[289] Nume al unui celibatar convins, curtat până atunci, neavând copii, de vânătorii de testamente prin diferite daruri și convertit subit la ideea căsătoriei. Legea Iulia din anul 13 e.n., dată de August pentru combaterea scăderii numărului nașterilor, prevedea anumite avantaje pentru cei însurați.

[290] Actor care în pantomime juca rolul amantului surprins de soț și scăpa de la moarte ascunzându-se într-un cufăr.

[291] Spre a-i lua sânge.

[292] La procesiunea anuală în cinstea zeiței Ceres, când chipul ei, împodobit cu panglici, era purtat în cortegiu, numai femeile cinstite puteau să participe și să atingă bentițele zeiței.

[293] Obiceiuri tradiționale la nuntă

[294] Nume al unei femei faimoase prin numărul amanților.

Fidenae [295], așa cum a trăit la țară, sunt gata să renunț la bucata de pământ ce mi-a rămas de la părinți. Cine totuși te-asigură că nu s-a întâmplat nimic prin munții și prin peșterile acelea? Îmbătrânit-au oare până într-atâta Iupiter și Marte [296]? Ți se ivește prin porticele noastre [297] vreo femeie demnă de ce îți dorești tu? De-ai lua la rând toate șirurile de bănci la teatru, vezi oare vreo ființă pe care s-o iubești fără de grijă și apoi s-o poți alege de nevastă? Când langurosul Bathylus dansează-n rolul Ledei cu gesturile lui lascive [298], Tuccia nu-și mai ține beșica, Apula geme ca sub o îmbrățișare și Thymele [299] - de mirare! - privește lung; chiar Thymele, simțindu-se novice, atunci învață. Altele însă, întristate, când cortinele puse la păstrare se odihnesc, când, teatrul fiind gol și închis, doar forurile huiesc, iar de la jocurile plebeiene e mult până la Megalesiene [300], se mângâie cu masca de actor, cu tirsul și chilotul lui Accius [301]. Urbicus, imitând gesturile Autonoei, stârnește râsul în farsa atelană de încheiere[302]. Aelia, fiind săracă, pe-acesta îl iubește. Trebuie bani

---

[295] Orășele în Lațiu.

[296] Zeități luate în derâdere de Iuvenal pentru isprăvile lor amoroase din tinerețe.

[297] Locuri de plimbare.

[298] Bathylus din Alexandria (actor de pantomimă pe vremea lui August și favorit al lui Mecena) juca rolul Ledei, soția regelui spartan Tyndareus, sedusă de Iupiter ce luase înfățișarea unei lebede; același nume îl purta și un alt actor pe vremea lui Domițian.

[299] Tuccia și Apula, necunoscute; Thymele însă este o celebră dansatoare în mimi.

[300] Jocurile plebeiene durau de la 4 până la 17 noiembrie, iar cele Megalesiene, de la 3 până la 23 aprilie. Iarna nu se dădeau jocuri, iar vara și toamna alte jocuri se succedau la intervale destul de scurte.

[301] Numele unui actor jucând de obicei roluri de bacantă; în absența lui, adoratoarele se mulțumeau cu tot ce-aveau de la el.

[302] O farsă atelană, piesă populară, putea încheia la Roma un spectacol serios. Aici Urbicus, parodiind pe Autonoe, fiica regelui Kadmos și sora Agavei; ambele în delir bahic sfâșie pe Penteu.

ca un comediant să-și desfacă fibula pentru ele. Altele-i interzic lui Chrysogonus să cânte, Hispulla se fericește cu un actor de tragedie. Te-ai aștepta să-l iubească poate pe Quintilian [303]? Îți iei nevastă pe una cu care citaristul Echion sau Glaphyrus și Ambrosius flautistul ar putea deveni tată. Să ridicăm deci lungi estrade pe străzile înguste, să împodobim ușile și intrarea cu ramuri mari de lauri, ca sub rețeaua leagănului încrustat cu fildeș nobilul tău prunc, Lentule, să semene leit cu Euryalus rețiarul sau cu un mirmilon [304].

Eppia[305], soție de senator, a însoțit o trupă de gladiatori până la Pharos[306], până la Nil și până la faimoasele ziduri ale lui Lagos[307]; chiar și Canopul[308] condamna scandaloasele moravuri ale Romei. Uitându-și de casă, de bărbat și de sora ei, n-a mai ținut seama de patrie, și-a lăsat, ticăloasa, copiii plângând și, ca să te minunezi mai mult, a părăsit spectacolele publice și pe actorul Paris[309]. Deși, crescută într-o casă cu multă avere, dormise când era micuță într-un leagăn de puf împodobit cu panglici de purpură și aur, ea înfruntă acum marea; înfruntase de mult și bunul nume, a cărei pierdere e

---

303 Chrysogonus, citarist renumit și profesor de citeră, scump plătit; se credea că abuzurile amoroase slăbesc capacitatea artistului. M. Fabius Quintilianus, faimosul profesor de retorică și orator, autor al lucrării în 12 cărți -„Formarea oratorului” (*Institutio oratoria*).

304 Lentulus, membru al unei familii nobile vestite; rețiarul era un gladiator ușor înarmat, prevăzut cu o plasă cu care încerca să prindă pe adversar, ca apoi să-l omoare; mirmilonul era gladiatorul prevăzut cu toată armătura: sabie, platoșă, coif, scut.

305 Poate soția lui Fabricius Veiento.

306 Pharos, mică insulă aproape de coasta Alexandriei din Egipt, legată printr-un dig de port; acolo se afla celebrul turn. de semnalizare pentru navigatori, de unde și numele de far.

307 Faraonul Ptolemeu Lagos făcu din Alexandria Egiptului capitala sa.

308 Canop, oraș la gurile Nilului, faimos prin libertinajul locuitorilor lui.

309 Numele unui pantomim vestit sub Domițian.

pentru jețurile capitonate o nimica toată. A suportat, așadar, cu inimă neînfricată talazurile tireniene și valurile ionice huind până departe, deși avea să schimbe marea de-atâtea ori. Când femeile au motiv îndreptățit și onorabil de-a se primejdui, se tem, le îngheață inima de frică și, tremurând, nu se pot ține pe picioare; curajul și-l arată doar când vor să se ticăloșească. I-e tare greu să urce într-o corabie, dacă i-o cere soțul: atunci apa murdară de pe fundul navei îi face greață, atuncea tot cerul se învârte cu dânsa. Dacă-și urmează amantul, are stomacul tare. În primul caz își spurcă bărbatul, vomând pe el; în celălalt prânzește printre mateloți, aleargă-n toate părțile pe pupă și-i fericită că pune mâna, trăgând la funiile grele ale vasului. Totuși, de ce mândrețe de bărbat s-a aprins Eppia? Ce tinerețe-a cucerit-o? Ce a văzut la el, de-a suportat a fi numită „gladiatoarea”? Căci Sergiulică[310] al ei începuse deja să-și radă barba[311] și, cu brațul mutilat, să spere a se retrage din arenă. Pe lângă asta avea o față sluțită tare, o cocoașă mare pe mijlocul nasului, roasă de coif, și un beteșug afurisit la un ochișor ce lăcrăma într-una. Ei, dar era gladiator și asta-i face pe aceia ca niște Hiacinți [312]. Asta a preferat ea copiilor și patriei, surorii și bărbatului. Fierul săbiei îl iubesc ele. Același Sergius, de-ar fi primit bastonul de retragere [313], ar fi început să-i pară un Veiento [314].

---

[310] Sergius este numele gladiatorului pe care Eppia îl însoțea, mângâiat cu un diminutiv (Sergiolus) de Eppia.

[311] Până pe la 40 de ani romanii doar își tundeau barba; după aceea o rădeau. Sergius împlinise deci această vârstă.

[312] Hyacinthos, fiul unui rege spartan, tânăr foarte frumos și iubit de Apollo; acesta îl ucise din greșeală la o întrecere cu discul; din sângele lui se născu o frumoasă floare, Hyacinthus orientalis, *rom*. zambilă.

[313] Gladiatorii scoși din serviciu primeau ca semn al sfârșirii carierii un baston de lemn.

[314] Poate urâciosul delator și consilier al lui Domițian, Fabricius Veiento.

Ești curios să știi ce-au făcut cei ai casei, niște particulari, și ce a făcut Eppia? Privește la rivalii zeilor și-ascultă ce-a pățit Claudiu[315]. Îndată ce nevasta îl simțea că doarme, Augusta prostituată[316], îndrăznind să-și pună pe ea o pelerină cu glugă și să prefere patului de pe Palatin o rogojină, își părăsea bărbatul, însoțită numai de-o slujnică. Ascunzându-și părul ei negru cu o perucă blondă, intra în lupanarul înăbușitor, cu draperii uzate, și-n cămăruța liberă, numai a ei: apoi goală, cu sfârcul sânilor într-o rețea de fire aurite, se punea la dispoziție sub numele de Lycisca, dezgolindu-și pântecele care te-a zămislit pe tine, nobile Britannicus[317]; primea ademenitoare pe cei care intrau și le cerea banii. Apoi, când patronul își trimetea acasă „fetele", pleca tristă, închizându-și totuși ultima - e tot ce putea face - cămăruța; arzând încă de mâncărimea vulvei rigide, obosită de bărbați, dar nesătulă, se retrăgea; urâțită, cu obrajii pământiii, mânjită de fumul lămpii, aducea în patul imperial duhoarea lupanarului. Să mai vorbesc de hipoman[318], de descântece, de-otrava pregătită și dată fiului ei vitreg? Fac ele blestemății mai mari, mânate de pornirea dominatoare a sexului; desfrânarea le este păcatul cel mai mic.

De ce atunci Cesenia, cum spune chiar bărbatul său, e o soție minunată? - I-a dat ca zestre un milion. La așa preț el spune că-i cinstită. Nu tolba cu săgeți a Venerei îl face slab și nu din cauza făcliei lui Cupidon se aprinde, prăpădindu-se. Săgețile provin din dotă și tot dintr-asta ard și torțele. Libertatea femeii se cumpără. Poate atunci să facă pe față semne amantului sau să-i răspundă la

---

315 Împăratul roman (41-54 e.n.).

316 E vorba de Valeria Messalina, a treia soție a împăratului Claudiu.

317 Fiul lui Claudiu și al Messalinei, otrăvit mai târziu de Nero care vedea în acesta o piedică.

318 Excrescență pe fruntea unui mânz, din care se pregăteau otrăvuri.

scrisori: soția bogată ce se mărită cu-un lacom de avere e liberă ca o vădană.

De ce Sertorius e îndrăgostit foc de Bibula? - De vrei să afli adevărul, el iubește chipul frumos al ei, și nu soția. Apără-i numai trei zbârcituri pe față și pielea uscată înceapă a se încreți, înnegrească-i-se puțin dinții și ochii să i se micească: „Fă-ți bocceluța, îi va zice libertul, și pleacă. Nu te mai suferim și prea-ți ștergi mereu nasul. Pleacă mai repede și șterge-o: vine o alta căreia nu-i curge nasul". Până atunci sita e nouă, ea e stăpâna, cere bărbatului păstori și oi de Ganusium[319], vii cu viță de Falern[320] - nimica toată, nu-i așa? - numai sclavi tineri și ergastule[321] întregi; ce n-are ea acasă, dar are vreun vecin, trebuie să i se cumpere. Chiar și în luna decembrie, când Iason[322], devenit negustor, stă închis în casă, iar bojdeucile înzăpezite țin locului corăbierii lui gata de treabă, ei i se-aduc cristaluri, cele mai mari murine[323] și, până la urmă, vestitul diamant, devenit și mai prețios în degetul Berenicei[324]; e cel pe care un barbar [325] l-a dăruit altdată unei incestuoase, cel dăruit de Agrippa soră-sii,

---

319 Ținut în Apulia, bogat în pășuni.

320 Localitate în Campania cu vii vestite.

321 Ergastul e un atelier în care sclavii erau ținuți închiși și păziți, spre a lucra pentru stăpânul lor.

322 Un negustor de pietre prețioase comparat, pentru îndrăzneala lui în căutarea nestematelor, cu legendarul Iason, fiul lui Aeson, regele Tesaliei, care a pornit pe mare pe corabia Argo cu tovarășii săi, argonauții, ca să aducă pielea berbecului cu lâna de aur, și a înfruntat o mulțime de primejdii.

323 Probabil vase de jad.

324 Berenice, fiica lui Agrippa, rege al Iudeei, măritată întâi cu unchiul ei Herodes, după moartea căruia deveni soția fratelui ei, Herodes Agrippa, și apoi amanta împăratului roman Titus.

325 Pentru romani, barbar este cel care nu e nici grec, nici roman; aici e vorba despre regele Iudeei, Herodes Agrippa.

în țara unde regii țin sărbătorile sabatului [326] în picioarele goale și mila lor străveche lasă porcii să moară de bătrânețe [327].

Nici una dintr-atâtea cârduri de femei nu-ți pare potrivită? - Fie ea frumoasă, atrăgătoare, bogată, puioasă, etaleze prin portice vechi chipuri de strămoși, fie ea mai cinstită decât sabinele [328] care-alergară cu părul despletit și-au despărțit pe cei încăierați în luptă - pasăre rară pe pământ, asemeni unei lebede negre de-ar fi - cine-ar putea să sufere o soție desăvârșită-n toate? Vreau mai degrabă, vreau, zic, o femeie din Venusia[329] decât pe tine Cornelio[330], mama Gracchilor, dacă pe lângă marile tale virtuți, îmi vii cu figura ta înțepată și-mi socotești la dotă triumfurile strămoșilor. Slăbește-mă, te rog, cu Hanibal, cu Sifax învins în al său lagăr, și du-te cu întreaga Cartagină cu tot. „Cruță-i, te rog, Peane și tu, zeiță, lasă săgețile! Copiii nu sunt vinovați, pe mama lor străpungeți-o”, strigă Amfion. Dar Pean își încordează arcul. Astfel Niobe și-a îngropat tot cârdul de copii cu tatăl lor cu tot, fiindcă se credea mai nobilă decât neamul Latonei[331] și fusese mai puioasă decât scroafa

---

I udeea.

[327] Aluzie la unele prohibiții de ritual la evrei în acea vreme, între care interzicerea de a intra încălțat în templu și abținerea de la carnea de porc.

[328] Aluzie la răpirea sabinelor, luate ca soții de către romani pe vremea lui Romulus: spre a împiedica războiul dintre părinți și soți, femeile sabine aleargă și despart pe luptători.

[329] Orăşel în Apulia, locul de naştere al lui Horațiu; ca şi alte dăți la Iuvenal, o amintire literară.

[330] Fiica lui P. Cornelius Scipio Africanus, învingătorul lui Hannibal la Zama și al lui Syphax, regele Mauretaniei.

[331] Pean, alt nume al lui Apollo. Aluzie la legenda Niobei, soția lui Amphion, regele Thebei, și mama a șapte băieți și șapte fete. Mândră de originea ei - se trăgea din Iupiter, bunicul ei e Atlas și tatăl ei Tantal - de frumusețea și de copiii ei, se considera mai demnă de venerat decât Latona, mama lui Apollo și a Dianei, și încercă să abată pe cei care veneau să se închine la altarul rivalei. Jignită, Latona

cea albă din legendă[332]. Ce virtute și ce frumusețe merită atâta, ca să ți se scoată într-una ochii cu ele? Farmecul rar și fără preț al calităților acestora dispare, când, stricat de trufie, aduce mai multă fiere decât miere. Cine-i atâta de robit unei femei, încât să nu se scârbească și să nu blesteme câte șapte ore din zi pe aceea pe care o ridică în slavă, lăudând-o?

Alte păcate sunt mai mici, într-adevăr, dar de nesuferit pentru bărbați. Căci ce este mai dezgustător decât aceea că nici una nu se crede distinsă, dacă nu s-a făcut din toscană grecoaică și din sulmoneză [333] curat ateniană? Totul, doar pe grecește; deși rușinea și mai mare e c-ale noastre nu mai știu latinește. În grecește își exprimă temerile, în limba asta mânia, bucuriile și grijile, în limba asta își descarcă toate tainele inimii. Ce să mai zic? În pat... tot pe grecește. Ai trece totuși peste asta la niște femei tinere. Dar și tu, căreia îți bate la ușă al optzecișișaselea an, tot pe grecește...? Unei babe această limbă nu-i stă bine. O tot ții într-una cu vorba ceea ațâțătoare: zoé kai psihé [334]. Se poate oare să folosești în lume cuvinte lăsate adineaurea sub plapumă? Într-adevăr, pe cine nu-l excită vorba asta zgândăritoare și păcătoasă? Parcă are degete, nu

---

se plânge copiilor ei și cere răzbunare: Apollo ucide, săgetându-i, pe cei șapte băieți și Diana pe cele șapte fete. Amphion, soțul ei, se sinucide de durere. Supraviețuiește doar Niobe, ca să-și plângă păcatul. În sfârșit, zeii o transformă într-o stană de piatră din care curge de-a pururi un izvor: lacrămile căinții.

332 Aluzie la altă legendă și amintire literară (Verg. Aen. 3, 294 și urm.). În rătăcirile sale în căutarea Italiei, Eneas ajunge la Buthrotum, insulă aproape de coasta Epirului. Acolo domnea Helenus, fiul lui Priam, care se căsătorise cu Andromaca, fosta soție a lui Hector. Helenus, întrebând oracolul, vestește lui Eneas că va ajunge la țărmul Italiei și că va întemeia un oraș (Alba Longa) pe locul unde el va găsi o scroafă albă cu treizeci de purcei.

333 Din Sulmona, orășel în Țara sabină, locul de naștere al lui Ovidiu.

334 „Viața și sufletul meu“ !

altceva. Dar cum se mai pleoștește îndată tot avântul! Poți s-o rostești mai voluptuos ca Haemus și Carpophorus [335], fața ta ține socoteala anilor.

Dacă nu-ți vei iubi nevasta cu care te-ai înțeles și te-ai legat cu acte în regulă, n-ai de ce te însura, nici de ce pierde banii cu masa de nuntă și cu dulciurile în must, pe care va trebui să le oferi la finele ceremoniei invitaților ghiftuiți și tot ce se dă în dar de prima noapte, când pe tava încărcată strălucește chipul imprimat în aur al lui Dacicus și al lui Germanicus [336].

Dacă însă ești un simplu soț legat la ochi și sufletul ți l-ai robit unui singur stăpân, apleacă capul și suportă jugul, întinzând singur gâtul. N-ai să găsești nici una care să-și cruțe bărbatul ce-o iubește. Oricât s-ar prăpădi de dragoste, îi place să-și chinuie iubitul și să îl jefuiască. Prin urmare, dacă-i om bun și cumsecade, cu atât mai mult nu are nevoie de nevastă. Nu poți dărui nimic cuiva fără voia soției, nu poți vinde nimic, dacă ea se opune, nimic nu ai să cumperi, dacă ea nu vrea. Ea îți va impune și prieteniile: bătrânul tău prieten, pe care ușa ta-l vedea pe când avea tuleie-n barbă, trebuie să nu-ți mai calce-n casă. Patronii de bordeluri și maeștrii gladiatorilor sunt liberi să lase averea moștenire oricui vor și același drept îl au și luptătorii din arenă: ție nevasta-ți va dicta ca moștenitori o droaie de rivali de-ai tăi. - „Pe sclavul ăsta răstignește-l!” „Ce crimă-a făcut sclavul să merite tortura? Ce martor e de față? Cine l-a denunțat? Ascultă-mă. Când e vorba de moartea unui om, nici o așteptare nu-i

---

[335] Actori, jucând roluri de femei.

[336] Obiceiuri la ospățul de nuntă: la finele mesei erau oferite invitaților niște prăjituri fierte în must; noii căsătoriți primeau cadouri și bani de aur; un „dacic" este o monedă de aur cu efigia lui Traian, bătută în amintirea victoriei lui asupra dacilor, un „germanic" este, probabil, una cu efigia lui Domițian, dacă nu amândouă poartă chipul lui Domițian pentru pretinsele victorii ale acestuia asupra germanilor și dacilor.

prea lungă". - „O, nebunule! Dar sclavul este om? Să zicem că n-a făcut nimic. Așa vreau eu și așa ordon. Drept explicație ajungă-ți hotărârea mea". Ea-i este, deci, stăpâna bărbatului. Dar repede își părăsește regatul, își schimbă casa și-și calcă în picioare vălul de nuntă, apoi își ia și de acolo zborul și se întoarce spre patul disprețuit; dar părăsește ușile împodobite puțin timp mai înainte vălurile atârnând prin toată casa și ramurile verzi încă de pe prag. Iac-așa crește numărul bărbaților, așa se fac opt soți în răstimp de cinci toamne, lucru demn de a fi înscris pe epitaful ei.

Dacă-ți trăiește soacra, ia-ți orișice nădejde de înțelegere în casă. Ea-și sfătuiește fata să se bucure de jefuirea soțului rămas fără avere, ea o învață să răspundă gentil și cu abilitate la bilețelele amantului, ea înșeală păzitorii sau i-mblânzește cu bacșișuri. Atunci, deși fiică-sa e sănătoasă, cheamă pe doctorul Archigenes[337] și-aruncă la o parte cearșafurile apăsătoare. În vremea asta amantul, ascuns de ea, stă pitulat și, nemaiputându-se ține de-atâta așteptare, nu scoate o vorbă și-și face treaba singur. Te aștepți oare ca mamă-sa să îi transmită fetei moravuri cinstite, altele decât ale ei? Unei babe ticăloase până la urmă îi folosește să-și facă fata o stricată.

Aproape că nu este proces în care litigiul să nu-l fi provocat femeia. Dacă Manilia nu e pârâtă, acuză ea. Ele singure își adună actele și-și întocmesc dosarele, gata să-i dicteze lui Celsus [338] introducerea și punctele principale.

Cine nu cunoaște halatele lor tiriene[339] și pomada de atlet pentru

---

[337] Archigenes din Apameea (în Siria), medic vestit pe vremea lui Traian; numele lui deveni sinonim cu „doctor mare".

[338] Aluzia se referă la P. Iuventius Celsus, jurist renumit sub Domițian, sau la A. Cornelius Celsus, autor al unei vaste enciclopedii, în care intra și un tratat ide retorică.

[339] Tir, oraș maritim din Fenicia, vestit prin purpura ce se producea acolo.

femei? Sau cine n-a văzut „rănile” stâlpului pe care-l bortelește cu dese împunsături de spadă, îl lovește cu scutul și execută toate regulile exercițiului, ea, matroana cea mai vrednică a participa la jocurile Florale[340] în sunete de trâmbiță, dacă nu plănuiește ceva mai mult în mintea ei și nu se pregătește pentru-o arenă veritabilă? Ce rușine mai poate-avea femeia cu coif pe cap, care s-a îndepărtat de sexul ei? Adoră forța; și totuși ea n-ar vrea să fie bărbat, căci cât de mult ține la noi plăcerea? Câta onoare pe tine, dacă s-ar face o licitație cu lucrurile nevestei: o leduncă, manșetele de scrimă, egretele și-o jambieră mică de la piciorul stâng; sau ce fericire pentru tine, dacă, trecând la alte feluri de luptă, tânăra ta soție și-ar vinde singură pulparele! Altminteri, ele sunt acelea care asudă sub o cămașă ușoară, și o ștofuliță de mătase le arde pielea delicată. Uite-o cu ce răcnet aplică adversarului loviturile învățate, sub ce coif greu se îndoaie, cum se lasă pe vine, ce fașă de scoarță tare-i încinge gleznele și râzi când, punându-și jos armele, înhață repede țucalul. Spuneți voi, nepoate ale lui Lepidus sau ale orbului Metellus, ale lui Gurgeis sau ale lui Fabius[341], ce nevastă de gladiator a mai apărut cu-o astfel de ținută și când oare femeia lui Asylus[342] icnește, sforțându-se în fața stâlpului?

Patul conjugal este tot timpul loc de certuri și de ocări de amândouă părțile; foarte puțin poate dormi omul într-însul. Atunci e amarnică cu soțul, atunci e ea mai rea decât tigroaica despărțită de puii ei, când, știindu-se vinovată de vreo faptă ascunsă, se preface că geme sau se înfurie pe copii sau, născocindu-ți vreo amantă,

---

[340] Jocuri în cinstea zeiței Flora (*Floralia*), care aveau loc între 28 aprilie și 3 mai, la care participau doar femeile; în vremea lui Iuvenal aceste jocuri degeneraseră în spectacole deșănțate; la reprezentațiile scenice apăreau și femei goale.

[341] Nume de familii ilustre din trecutul Romei.

[342] Numele unui gladiator.

plânge vărsând șiroaie de lacrămi, totdeauna gata la comandă, așteptând doar să le ordone cum să curgă. Tu crezi atunci că e din dragoste, ești încântat de tine, nătărăule, și-i sorbi cu buzele plânsoarea. Ce scrisori și câte bilețele ai mai citi, de ți-ar deschide cineva caseta geloasei adultere! În schimb, ea se culcă atât cu sclavii cât și cu cavalerii. „- Arată-i, arată-i, rogu-te, Quintiliane[343], vreun fel de motivare în apărare." - „Sunt tare încurcat. Să vorbească ea singură". „- Odinioară, zice ea, noi convenisem ca tu să faci ce vrei și eu asemenea să îmi pot face gusturile. Poți să țipi și să amesteci marea cu cerul, sunt și eu om". Nu există mai mare îndrăzneală ca a femeilor prinse asupra faptului: furia și curajul li-l dă vinovăția.

De unde vin aceste ticăloșii, mă întrebi, și care li-e izvorul? Traiul modest al lor le făcea altădată pe femeile latine a fi cinstite. Muncă, somnul puțin și mâinile crăpate, bătătorite de lâna etruscă, Hanibal, ajuns la porțile orașului și bărbații, făcând de strajă-n turnul Porții Coline [344], nu îngăduiau viciilor să le întineze micile lor cămine. Acum noi îndurăm bolile unei lungi ere de pace; dezmățul, mai rău decât războiul, s-a abătut asupra noastră și răzbună pământu-întreg pe care-l învinsesem. De când sărăcia romană a dispărut, nu ducem lipsă de nici o crimă, de nici o ticăloșie a desfrâului. De-atunci și-au revărsat scursorile peste colinele acestea ale noastre Sybaris, Rhodos, Miletul, Tarentul încunumat și dezmățat și înecat în vin. Banul făr-de-rușine ne-aduse mai întâi moravurile străine; averile moleșitoare și luxul depravat ne-au distrus truda veacurilor.

De ce mai ține seama amorul la beție? Femeia care chiar și la miezul nopții mușcă din stridiile mari, când parfumurile vărsate spumegă în vinul de Falern[345], când lumea toată bea din scoici[346],

---

[343] Numele unui gladiator.

[344] La nord-estul Romei, de unde Hannibal amenința să intre în Roma.

[345] Se vărsau în vin nu numai aromate, ci și uleiuri scumpe, ca cel de nard.

când i se pare că tavanul se învârte și masa că se înalță cu lumânări dublate, nu mai e-n stare să distingă între sex și cap. Haide acum, mai îndoiește-te de ce mutră grețoasă face Tullia [347], când soarbe aerul, de ce îi spune Maura, sora de lapte a faimoasei Maura, când trece pe lângă vechiul altar al Pudiciției[348]. Aici în nopțile lor își pun jos lecticele, aici urinează și inundă statuia zeiței cu o nesfârșită șuruială, se călăresc una pe alta, își fac poftele în văzul Lunii și se întorc apoi acasă; la revărsatul zorilor, când pleci să îți saluți „marii prieteni", [349] tu calci prin udul soației tale.

Sunt cunoscute misterele „Bunei Zeițe" [350], când flautul le-ațâță șalele, când duse de sunetul cornului și tot pe-atât de vin, cuprinse de delir își rotesc pletele și urlă, menade ale lui Priap[351]. Ce dor atunci de împreunare în acele minți, ce chiote când pofta se dezlănțuie, ce valuri de vin vechi le scaldă-atunci picioarele! Saufeia [352], punând jos o coroană,[353], provoacă la întrecere fetele de bordel și dobândește premiul. La rândul ei adoră ondulația ritmică a șoldurilor Medullinei. Victoria se împarte între cele două matroane: măiestria le e egală cu noblețea nașterii. Nimic nu e acolo imitație în joacă; tot ce se face e-atât de-adevărat, că s-ar putea aprinde chiar Priam cu simțurile înghețate de anii bătrâneții și Nestor cu hernia

---

346 Cupe mari în formă de scoică.

347 O nobilă.

348 Zeița pudoarei feminine la romani.

349 Patronii pe care clientul (aici Postumus căruia îi este adresată satira), era obligat să-i viziteze și să-i salute în fiecare dimineață.

350 Misterele Bunei Zeițe (*Bona Dea*), la care participau altădată numai femeile caste din clasa nobililor, se sărbătoreau în casa consulului, pretorului sau marelui pontif; acestea degeneraseră acum și deveniseră prilej de orgii.

351 Bacante ale lui Priap, zeul fecundației vegetalelor și al copulației.

352 Soția unui fost consul.

353 Ca premiu, oferit învingătoarei la întrecere.

lui cu tot[354]. Atuncea ațâțarea nu se mai poate ține, atuncea îți apare femela adevărată. Din toată bolta, același strigăt de toate repetat: „Acuma e permis. Las-să intre bărbații!” Dacă amantul doarme, ea poruncește ca junele să-și pună o pelerină pe el și să grăbească. Dacă nu se găsește niciunul, se pornește în grabă după sclavi. Dacă nici de sclavi nu-i nădejde, „să vie un sacagiu, tocmit pe bani”, va zice; iar dacă acesta e căutat degeaba, în lipsă de bărbați, nu șovăie o clipă să-și pună fundul sub un măgar, urcat de-asupra ei.

Și dacă datinile din trecut și măcar sfintele ceremonii publice ar rămâne nepângărite de-asemenea ticăloșii! Dar maurii toți și indienii[355] știu de așa zisa flautistă[356] care-a intrat, cu un penis mai mare ca cele două suluri ale Anticatonilor[357] lui Cezar, acolo de unde și-un șoarece, știindu-se bărbat, o ia la fugă, și unde orice tablou care imită vreun chip de-al sexului opus e-acoperit cu pânză. Care dintre oamenii de-atunci ar fi disprețuit divinitatea? Cine-ar fi îndrăznit să râdă de ceașca și de strachina cea neagră a lui Numa[358] sau de farfuriile de pământ din lutul de pe Vatican?[359] Iar azi, la

---

[354] Exemplu de bătrâni venerabili din epopeile homerice: Priam, fiul lui Laomedon, regele Troiei și Nestor, regele înțelept și sfătos, care s-a bucurat de o lungă viață.

[355] Popoare depărtate din răsărit și din apus.

[356] Aluzie la scandalul din vremea lui Cicero (în anul 60 î.e.n.): tribunul P. Clodius Pulcher, travestit în flautistă, pătrunsese în casa lui C. Iulius Caesar, pe atunci mare pontif, pe când se țineau serbările Bunei Zeițe; descoperit, i se făcu un proces de profanare a misterelor; Clodius fu achitat, dar Caesar își repudie soția, pe Pomponia, bănuită de incorectitudine.

[357] Cicero scrisese, după ce Cato s-a sinucis la Utica, un elogiu al eroismului moral al acestui adversar neînduplecat al lui Caesar. La aceasta Caesar răspunse prin două lucrări polemice, *Anticatones*, care nu ni s-au păstrat.

[358] Numa Pompilius, al doilea rege al Romei și organizatorul cultului religios roman.

[359] Colină în afara Romei.

care-altar nu vezi un Clodius?

Aud sfatul ce-mi dați de multă vreme, vechi prieteni: „Pune zăvorul și oprește-o să iasă!” Dar păzitorii cine-i va păzi? Muierea e precaută, cu ei face începutul.

Azi, desfrânarea e la fel și la cele de sus și la cele de jos: pe a care tocește cu piciorul pavajul negru nu-i mai cinstită decât cea purtată în lectică pe umerii unor lungani de sirieni.

Ca să privească jocurile la teatru, Ogulnia [360] închiriază o haină și își plătește însoțitoarele, jețul, pernița, prietenele, doica și fata blondă care să-i stea la dispoziție. Aceasta, totuși, dăruiește atleților pomădați ce-a mai rămas din argintăria părintească până la ultimele vase; multe însă o duc greu acasă, dar nici una nu se rușinează de sărăcie și nu ia-n seamă limita pe care aceasta le-a permis-o și le-a fixat-o. Bărbații, e drept, mai văd câteodată ce este de folos și până la urmă unii, luând pildă furnica, se sperie de frigul și foamea ce-i așteaptă; femeia risipitoare nu simte cum se duce averea. Ca și cum banul ar face mereu pui în lada lor golită și ele ar lua tot timpul din grămada întreagă, nu se gândesc o clipă cât le costă plăcerile.

Sunt unele cărora le plac grozav castrații gingași, sărutările lor moi ce nu le-nțeapă: nu au teamă de barbă și nici de avort nu au nevoie. Plăcerea lor e totuși deplină, fiindcă pe mâna doctorilor se dă o bărbăție în lege, încinsă de focul tinereții și-umbrită de păr negru. Așadar Heliodor[361] taie, și asta doar spre paguba frizerului, niște testicule ce și-au făcut mai înainte proba și-au fost lăsate să crească în voie, până ce au ajuns de două livre[362] în greutate. Atrăgând privirile tuturora și tuturora cunoscut, cel pe care stăpâna sa și l-a făcut eunuc intră în baie și fără îndoială ar putea desfide pe

---

[360] O nobilă risipitoare.

[361] Un chirurg.

[362] O livră cântărea cam 350 grame.

Priap, paznicul viei și-al grădinii. Culce-se dară cu stăpâna lui! Dar tu, Postume, nu-i încredința acestui eunuc pe Bromius [363] al tău ce nu mai e copil și căruia vă trebui în curând să îi tai buclele.

Dacă femeii îi place cântul, fibula nici unui ins ce-și vinde pretorilor vocea nu rezistă [364]. În mâinile ei mereu doar instrumente muzicale; pe toată lira scânteiază șiruri de nestemate; vibrează în tact coardele de plectrul tremurător cu care gingașul Hedymeles [365] își execută piesele; pe-acesta-l ține-n mână, cu el se consolează și lui, plectrului drag, îi dedică ea sărutările. Una din neamul Lamiilor[366], care purta și numele lui Appius, aducând ofrande de făină și de vin, consulta zeul Ianus și pe Vesta, dacă Pollio [367] putea să spere și să promită citarei lui cununa de stejar la întrecerile capitoline [368]. Ce-ar fi făcut mai mult dacă bărbatul i-ar fi fost bolnav, sau dacă doctorii ar fi fost îngrijați de soarta băiețelului? A stat în fața altarului și n-a socotit că-i rușinos să-și pună văl pe cap pentru-o citară, ci a rostit formulele dictate, cum este obiceiul, și a pălit la spintecarea mioarei. Spune-mi acum, rogu-te, spune-mi tu, cel mai vechi dintre zei, răspunzi la toate acestea, tată Ianus? Mult timp liber mai au zeii în cer! Nu este, precum văd, nu este de lucru pe la voi. Una te consultă despre comedianți, alta vrea să-ți recomande-un actor de tragedie:

---

[363] Un efeb.

[364] Pretorii, în sarcina cărora era pregătirea jocurilor publice, se îngrijeau de angajarea actorilor și cântăreților.

[365] Citarist căruia patronul i-a pus acest nume grecesc („cântec dulce").

[366] Familie dintre cele mai nobile și care purta numele de Appia, al cărei strămoș fusese Appius Claudius Caecus, de care se leagă și numele Căii Appia.

[367] Renumit citarist și profesor de citară.

[368] Concursuri pe Capitoliu, la care învingătorul primea o cunună din frunză de stejar; fuseseră instituite de Domițian și se țineau din patru în patru ani.

haruspicele va face, la sigur, varice la picioare [369].

Dar mai bine să cânte decât să vânture întreg orașul, să se vâre fără sfială în vorbă cu bărbații și să discute în prezența soțului, cu capul sus și fără ca sânii să-i transpire, cu generalii în ținută de campanie. Ea știe ce se întâmplă pe tot pământul, ce fac serii[370] și tracii, ce legături tainice are cutare mamă vitregă cu fiul ei, știe cine e amorezat, ce amant i se fură alteia, îți poate spune cine a lăsat-o însărcinată pe cutare văduvă și în a câtea lună e, cu ce giugiuleli se culcă fiecare cu bărbatul ei și în câte feluri. Ea vede cea dintâi cometa ce amenință pe regele armenilor sau parților, ea prinde chiar la porțile orașului veștile și zvonurile proaspete; pe unele le scornește singură: Nifate [371], povestește ea la orișice răspântie și-orcui îi iese-n cale, s-a revărsat peste popoare întregi, toate ogoarele sunt acoperite acolo de un potop grozav, orașele se clatină, pământul se scufundă.

Și totuși acest cusur nu e atât de nesuferit ca al femeii care-și înhață vecinii, oameni nevoiași și, fără îndurare, îi snopește cu biciul în bătaie. Căci dacă e trezită din somnul ei adânc de niște lătrături: „Aduceți-mi mai iute vergile”, strigă ea (vai de cine-i stă-n cale: e groaznică la față) și poruncește sclavilor să bată mai întâi stăpânul câinelui și după aceea câinele.

La baie ea se duce noaptea; noaptea ordonă ea să se mobilizeze flacoanele cu ulei și tot dichisul; în zarva asta mare îi place să asude; când brațele îi cad obosite de grelele haltere, masorul o apasă cu degetul la locul cu pricina și face să-i trosnească stăpânei sale șalele.

---

369 Este vorba de haruspicele care prezicea viitorul după măruntaiele animalului; fiind atât de solicitat, putea să facă varice de mult ce stătea în picioare, ocupat fiind cu operațiile rituale și cu tălmăcirea semnelor ce se arătau.

370 Popor îndepărtat în răsărit (chinezii sau tibetanii).

371 Numele unui râu din sudul Armeniei.

Nefericiții oaspeți se luptă în vremea asta cu somnul și cu foamea. În sfârșit, iat-o că vine, cam roșie la față și atât de însetată de-ar înghiți și amfora adusă la picioare - e plină ochi c-o urnă[372] de vin - din care trage înainte de masă și-al doilea sextar, ca să-i facă o poftă turbată de mâncare; vomează apoi stropind pământul, și-și spală astfel stomacul. Pe marmura mesei șiroiesc râuri-râuri, ligheanul aurit miroase a Falern, căci, ca un șarpe lung ce-ar fi căzut într-un butoi adânc, ea bea și varsă. Soțului i se face greață și, cu ochii închiși, își ține cu greu fierea.

Dar și mai nesuferită este totuși femeia care, cum începe a se așeza la masă, laudă pe Vergiliu, o iartă pe Didona ce s-a decis să moară, pune în paralelă poeții și-i compară, atârnă în balanță pe Maro[373] într-o parte și-n cealaltă pe Homer. Gramaticii se dau bătuți, retorii depun armele și toată lumea tace; nici avocatul, nici crainicul și nici altă femeie nu mai vorbește: atât potop de vorbe îi ies din gură, de-ai zice că-i un tam-tam de lighene pocnite și de zurgălăi. Să nu se mai obosească nimeni cu trompetele și nimeni cu alămurile: ea singură va putea veni în ajutor Lunii în suferință [374]. Omul înțelept pune măsură, chiar lucrurilor frumoase. De fapt, femeia care prea dorește să pară învățată și elocventă ar trebui atuncea să-și sumeață tunica până la mijlocul piciorului, să înjunghie porcul în cinstea lui Silvan și să se îmbăieze pe un sfert de as[375]. Soția care doarme

---

372 O urnă = cam 13 litri; 1 sextar = cam jumătate de litru.

373 Același P. Vergilius Maro.

374 Exista superstiția că vrăjitoarele prin farmecele și descântecele lor pot face luna să coboare de pe cer. Astfel se explicau popular eclipsele. Spre a o ajuta în această „suferință", oamenii băteau din alămuri și lighene, ca luna să nu mai poată auzi chemările vrăjitorești și astfel să-și revină.

375 Sensul: femeile ar trebui atunci să se îmbrace ca bărbații și să facă aceleași munci ca ei; ele purtau tunica până la glezne, nu tăiau animale de jertfă de ex.

alăturea de tine nu trebuie să aibă ce se numește „stil” sau să-ți arunce un entimem[376], artistic întocmit, și nici să știe toate istoriile din lume; ba unele lucruri din cărți ar putea chiar să nu le înțeleagă. Urăsc femeia care reia și cercetează întruna „Metoda lui Palaemon”[377], respectând mereu logica și regulile vorbirii; care, versată în vechii autori, îmi citează versuri necunoscute mie și care reproșează prietenei inculte greșeli de exprimare chiar de neluat în seamă de către un bărbat. Să-i fie permis soțului să facă un solecism[378].

Nu-i lucru pe care să nu și-l îngăduie femeia, nimic nu-i de rușine pentru ea când își pune la gât un colier de smaralde și-și atârnă în urechile alungite perle mari: nimic nu-i mai nesuferit ca femeia bogată. Urâtă la vedere și ridiculă, fața îi e umflată de stratul gros de pâine sau exhală mirosul pomezii Popeiene[379]: într-astea se năclăiesc buzele nefericitului soț. În fața amantului vin cu fața spălată. Când oare vrea femeia să arate frumoasă acasă la ea? Uleiul de nard e doar pentru amanți, pentru ei cumperi tu parfumurile ce ne trimiteți voi aici, zvelți indieni. În fine își șterge fața, înlătură prima tencuială și-ncepi s-o recunoști; se oblojește apoi cu acel lapte pentru care, de-ar fi trimisă în exil la polul hiperborean, și-ar lua cu ea, ca însoțitoare, măgărițele. Dar oare ce spoiește ea cu mereu alte dresuri? Tot ce-oblojește ea cu cataplasme de făină fină, coaptă și

---

porcul în cinstea zeului Silvan, protector al câmpurilor și al pădurilor, și, cele bogate nu se duceau la baie publică plătind o mică taxă, zice· Iuvenal.

376 Un anumit fel de silogism.

377 Q. Remmius Palaemon, gramatic şi retor vestit , în timpul lui Tiberius şi al lui Claudius, profesorul lui Quintilian. Opera, lui s-a pierdut.

378 Greșeală de gramatică.

379 Poppaea Sabina, a doua soție a lui Nero, ale cărei oblojeli și pomezi erau atât de vestite, încât îi purtau numele. Despre ea se spune că se îmbăia în lapte de măgăriță, ca să-și păstreze frăgezimea pielii.

bine umezită, poți zice că e față sau buboi?

Merită să-ți dai silința și să cunoști mai bine ce fac, cu ce se-ocupă ele toată ziua. Dacă noaptea soțul a dormit cu spatele la ea, apoi îngrijitoarea s-a dus pe copcă, garderobierele își lasă jos tunicele [380], liburnul[381] e învinuit c-a întârziat și trebuie să plătească pentru somnul stăpânului; pe spatele unui sclav se rup nuielele, altul are pielea înroșită de harapnic și ăstălalt de bice. Sunt unele stăpâne care-angajează schingiuitori cu anul „Bate-l”, zice, și-n vremea asta își spoiește fața, ascultă ce-i spun prietenele sau examinează tivul lat cu fir de aur al unei stole brodate: „trage-i”, zice, și revede totalurile unei lungi liste de socoteli din acea zi și iar „Trage-i”, până ce schingiuitorii obosind, „ieși”, urlă îngrozitor. S-a terminat ancheta.

Conducerea acestei case nu e mai blândă ca a palatului tiranilor Siciliei[382]. Dacă și-a fixat o întâlnire și dorește să se gătească mai frumos ca de obicei, dacă-i grăbită și este așteptată în vreun parc sau mai degrabă în capela Isidiei, zeița codoșlîcurilor[383], nefericita Psecas, cu părul smuls, cu umerii și sânii goi, îi aranjează coafura. „De ce bucla asta e mai sus?” ; și-o vâna de bou pedepsește pe dată vina și crima fiongului rău ondulat. Ce-a greșit oare Psecas? Ce vină are într-asta, dacă ție nu-ți place nasul tău? Din stânga, altă sclavă îi perie părul, îl piaptănă și-l răsucește în cârlionți. Se face un consiliu la care participă și vechea sclavă a maică-si, trecută acum la furcă, după ce și-a câștigat merite în slujba ei cu acul. Ea-și dă întâi

---

[380] Sens: spre a fi bătute.

[381] Liburnia, regiune din Iliria între Istru și Dalmația; sclavii liburni erau folosiți la căratul lucrurilor, la purtatul lecticei, etc.

[382] Aluzie la Phalaris, fost tiran al Siciliei, care-și pedepsea dușmanii vârându-i într-un cuptor aprins, anume construit.

[383] Cultul zeiței egiptene Isis era răspândit la Roma. Templele şi capelele erau deservite de preotese, care se ocupau şi cu mijlocirea de legături amoroase, zice Iuvenal.

părerea; după ea și-o vor spune cele mai mici ca vârstă și mai puțin versate, ca și cum ar fi în joc onoarea și viața stăpânei: atât de mare e grija de a părea frumoasă. Ce caturi suprapuse, ce îmbinări măiestre îi fac un cap înalt! Din față de-o privești, o vezi pe Andromaca[384]; din spate e mai mică, ai crede că-i o alta. Spune-mi la ce servește arhitectura aceasta, dacă ea a avut parte de o talie mică și pare mai scurtă ca o fată de pigmeu, când, scoțându-și coturnii care o ajutau, ea trebuie să se înalțe ușoară în vârful picioarelor după sărutări!

În vremea asta, de bărbat nici o grijă; de pagubă cu cheltuielile, nici vorbă. Trăiește ca o vecină a soțului, mai aproape de el doar prin aceea că-i urăște prietenii și sclavii și că-i încarcă socotelile.

Dar iată intră-n casă corul preoților Bellonei furibunde și-ai Mamei zeilor[385], și o namilă de eunuc, o față venerabilă pe lângă scârbele mai mici din jur, ce și-a tăiat de mult fuduliile fleșcăite cu un ciob de oală; ceata răgușită se dă în lături, tot astfel și tamburiniștii; și el își pune tiara frigiană ce-i îmbracă cu panglici obrazul lui plebeu. Prezice lucruri mari și-i spune stăpânei să se teamă de începutul lui septembrie și de austru, dacă nu se curăță de păcate, dându-i o sută de ouă și niște haine vechi de culoarea frunzei veștede, pentru că primejdia neașteptată și mare ce-o așteaptă să se ducă în hainele acelea și-astfel să ispășească odată pentru un an întreg. Iarna, spărgând gheață, femeia se va vârî în râu, se va afunda de trei ori dimineața în Tibru și-și va cufunda capul, oricât s-ar sfii, în valurile lui; apoi, goală și dârdâind de frig, se va târî cu genunchii însângerați tot câmpul lui Tarquinius Superbul[386].

---

384 După tradiția literară, Andromaca, soția lui Hector, eroul troian, era de statură înaltă.

385 Bellona, zeița capadociană, și Cybele erau slujite de preoți castrați.

386 Câmpul lui Marte la Roma, odinioară proprietate a regelui Tarquinius Superbul, unde se afla acum un. templu al zeiței Isis.

De-i va porunci albă Io [387], va merge pân-la capătul Egiptului și va aduce de la Meroe cea caldă [388] apă de stropit în templul Isidei, care se află aproape de vechiul țarc de oi[389]: e încredințată că însuși glasul zeiței o îndeamnă. Iată cu ce ființe și cu ce minți zeii pot sta de vorbă noaptea! Prin urmare, cea mai de seamă și cea mai mare cinste o merită acest ins care, înconjurat de-o ceată de preoți învestmântați în in și rași în cap, străbate în goană orașul sub masca lui Anubis, râzându-și de mulțimea care plânge[390]. El e acela care cere iertare pentru nevastă-ta, de câte ori ea nu se abține să se culce cu bărbatul în zilele sfinte ce trebuiesc ținute: mare pedeapsă merită, pângărindu-și cearșaful; s-a văzut doar cum șarpele de-argint și-a mișcat capul[391]. Lacrămile preotului și mormăielile lui fățarnice face ca Osiris, înduplecat c-o gâscă mare și-o mică prăjitură, să nu refuze a ierta greșeala.

El n-apucă să iasă, și-n locul lui o evreică, ce și-a lăsat coșul cu fân, vine să cerșească șoptindu-i tainic la ureche: este tălmăcitoarea legilor Ierusalimului, e marea preoteasă a copacilor[392], vestitoarea fidelă a poruncilor din înaltul cerului. Și-aceea pleacă cu mână plină,

---

387 Io, fiica regelui Inachus, rege în Argos, fu iubită de Iupiter. Ca s-o scape de gelozia Iunonei, furioasa lui soție, acesta o metamorfoză într-o vacă albă. Urmărită de Iunona, Io ajunse în Egipt, recapătă formă omenească și se căsători cu zeul egiptean Osiris. Prin aceasta a fost identificată cu Isis.

388 Localitate în sudul Egiptului, pe malul Nilului.

389 Vechiul țarc de oi pe vremea lui Romulus (*Ovile*), a devenit apoi locul de votare la Roma.

390 Anubis, fiul lui Osiris și al Isidei, era reprezentat ca având un cap de șacal. La procesiunile în cinstea zeului, unul dintre preoți purta masca lui Anubis, sub care, zice poetul, râdea de prostia mulțimii superstițioase

391 În temple, Isis era reprezentată ca purtând in păr și pe brațe un șarpe; credincioasei i s-a părut că șarpele se mișcă, semn că rugăciunile preotului au fost ascultate și că ea a fost iertată.

392 La Roma, mulți evrei săraci trăiau în „crângul Camenelor“ din valea Egeriei.

dar cu mai puțin: evreii vând tălmăcirea oricăror vise vrei pe câțiva bani.

Haruspicele armean sau comagen[393], după ce-a cercetat plămânul cald încă al unui porumbel, îi garantează un amant tinerel sau moștenirea strașnică a unui bogătaș fără copii; altminteri, el îți poate spinteca și inimi de pui și măruntaie de câini, ba câteodată chiar și de copil: face tot ce ar putea el însuși denunța.

În chaldeeni[394] au ele însă încredere mai mare: tot ce le spune astrologul cred că vine de la izvorul însuși al lui Amon [395], căci la Delfi oracolele au amuțit și drept pedeapsă neamul omenesc nu mai străpunge ceața ce învăluie viitorul. Totuși cel mai de seamă dintr-aceștia e cel care-a fost de mai multe ori exilat, cel prin prietenia căruia și prin horoscopul vândut de el pe bani a pierit marele cetățean temut de Otho[396]. Dacă i-au zăngănit cătușele la amândouă mâinile, dacă a stat multă vreme într-o carceră militară, atunci arta lui are crezare: un astrolog neosândit înseamnă că nu are talent; dar dacă era cât pe ce să piară, dacă cu greu avu norocul să fie trimes în Ciclade și dacă până la urmă a scăpat de mica insulă Seriphos[397], e altceva. Doar atunci nevastă-ta, adevărată Tanaquil[398], îl consultă despre moartea prea înceată a maică-si ce are gălbinare -

---

393 Commagene, o parte a Siriei între muntele Aman și Eufrat.

394 Astrologii se numeau și chaldeeni sau babilonieni. În timpul imperiului, influența lor asupra marelui public era foarte mare, de aceea au fost de multe ori pedepsiți și exilați de autorități.

395 Oracolele zeului egiptean Amon de la templul lui din oaza Siva erau vestite atât la greci cât și la romani.

396 E vorba de astrologul care a profetizat uciderea împăratului Galba („marele cetățean") de către Otho, succesoral la conducerea imperiului.

397 Insulele Ciclade, Serifos etc., locuri de exil.

398 Tanaquil, ambițioasa soție a regelui Tarquinius Priscus, care practica arta divinației.

mai întâi îl consultă totuși despre tine - despre ziua când va duce la groapă pe sora ei și unchii, și dacă amantul îi va supraviețui: ce i-ar putea da zeii mai mult decât atâta?

Femeile acestea cel puțin nu știu cu ce nenorociri le amenință constelația lui Saturn și în conjuncție cu ce astru Venus vine cu noroc, care lună e spre pagubă și care sunt bune de câștig.

De aceea însă pe care-o vezi că ține-n mână un zodiac lustruit ca boabele grase de chihlimbar, care nu consultă pe nimeni, ci ea e consultată, care nu-și însoțește bărbatul nici când îl cheamă tabăra și patria, fiind ținută-n loc de calculele lui Thrasyllus[399] cată să te ferești și chiar să-i ieși în cale. Dacă dorește să se plimbe-n lectică doar până la prima piatră miliară, ora de plecare și-o ia din carte; de cumva coada ochiului o mănâncă de mult ce l-a frecat, cercetează horoscopul și cere apoi colirul. Chiar de-ar zăcea bolnavă, nici o oră de masă nu-i pare atât de potrivită ca cea pe care i-a fixat-o Petosiris [400]. De e mai sărăcuță, va străbate toată lungimea circului dintr-o parte într-alta cătând un ghicitor, va trage la sorți, va întinde fruntea și mâna prezicătorului care-i cere să plescăie des din limbă [401]. Celor bogate le va da consultații un mag din Frigia, adus pe bani de-acolo, cunoscător al astrelor și-al cerului, sau vreun bătrân care îngroapă tot ce-i lovit de trăsnet[402]. Soarta unei femei de rând se află la Circ sau pe Zidul ce-nconjoară cetatea. Cea care își arată pe gâtul gol un lung colier de aur întreabă ghicitorii din fața turnurilor și

---

[399] Astrolog renumit pe vremea lui Tiberiu, consultat cu încredere de acesta și admis printre intimii lui.

[400] Astrolog egiptean.

[401] Mijloace folosite de fisiognomiști, de ghicitori în palmă ș.a.

[402] Trăsnetele erau considerate ca semn al mâniei cerului; obiectele sau ființele trăsnite erau de aceea îngropate cu un ritual de expiere pe care-l indica un haruspice etrusc numit și fulgurator.

columnelor delfinilor[403] dacă să se mărite cu vânzătorul de mantale, lăsându-l pe hangiu.

Acestea totuși se supun primejdiei la naștere și, împovărate de nevoi, suportă toate necazurile cu creșterea copiilor; într-un pat aurit însă cu greu ai să vezi zăcând o lăuză, atâta e de mare puterea procedeelor și leacurilor celei care le face sterpe și se angajează să ucidă pe bani oameni în pântecele mamei. Bucură-te, nenorocitule, și dă-i să bea tu singur nevestei tale orice-ar fi; altminteri, dacă ea ar vrea să-și facă burtă mare și să se chinuie când plodul mișcă într-însa, te poți trezi tatăl unui etiopian și apoi un moștenitor oacheș, de să nu-l vezi vreodată la lumina zilei, ar figura singur în testamentul tău.

Trec cu vederea copiii, bucurii și dorințe adesea înșelate, culeși de pe la locurile spurcate și puși pe seama ta, din care vor ieși pontifici și preoți salieni[404], purtând printr-o înșelătorie numele Scaurilor. Soarta, pezevenghea, stă noaptea lângă ei, surâzând pruncilor ăști goi, îi încălzește la sân și îi înfofolește, îi vâră apoi în marile palate și-și pregătește astfel secreta comedie; pe-aceștia îi iubește, pentru ei se expune și-i scoate mereu în față ca pe copiii ei.

Un șarlatan i-aduce nevestei descântece de vrajă, altul îi vinde farmece tesaliene prin care poate să zdruncine mintea bărbatului și să-l bată la spate cu papucul; dacă aiurezi, dintr-asta ți se trage, dintr-asta vine încețoșarea minții și marea uitucenie, de nu știi ce-ai făcut cu o clipă înainte. Totuși și asta s-ar mai trece, de n-ai începe să turbezi ca faimosul unchi al lui Nero, căruia Caesonia[405] i-a dat să bea un hipoman întreg de mânz abia născut, ce nu se ținea bine pe

---

[403] Indicații care desemnează cartierul Circului.

[404] Colegiu de preoți instituit de regele Numa Pompilius în cinstea zeului Marte, din care nu puteau face parte decât membri ai clasei senatoriale.

[405] Unchiul lui Nero este împăratul Caligula a cărui soție era Milonia Caesonia.

picioare. Ce femeie nu face ce face soața împăratului? Imperiul întreg ardea și, întocmirile frângându-se, se prăvălea-n ruină, ca și cum Iuno și-ar fi înnebunit bărbatul[406]. Ciuperca Agripinei[407] va fi fost deci mai puțin vătămătoare, dacă n-a tăiat suflarea decât unui bătrân, făcându-l să coboare... în cer[408], cu capul lui bâțâitor și buzele tot timpul îmbălate. Băutura Caesoniei face pe om să caute sabia și focul, să pună la tortură, să sfâșie pe senatorii ce zac în sânge de-a valma cu cavalerii. Câtă nenorocire de pe urma unui mânz și a unei otrăvitoare!

Femeile îți urăsc copiii făcuți cu țiitoarea; nimeni nu ar putea să se opună, nimeni să le oprească: acuma li-i permis să își ucidă copilul vitreg. Vă sfătuiesc, băiețași, care aveți o avere mai mare, păziți-vă viața și nu vă încredeți în nimic ce-i pus la masă: gogoșile negricioase au fost fierte în venin de mama voastră. Să muște mai întâi altcineva din tot ce vă oferă aceea care a născut și ea copil; pedagogul fricos să soarbă mai înainte din pahar. Născocesc eu toate acestea? Satira mea încalță, poate, coturnul cel înalt și, depășind limita și legea înaintașilor, închipui eu în delir o operă măreață de sofocleică inspirație, necunoscută încă munților rutuli[409] și cerului latin? O, de-ar fi totul numai nălucire! Dar Pontia [410] strigă: „- Eu sunt făptașa, mărturisesc; am pregătit copiilor mei otrava găsită asupra mea, pe care o vedeți; crima întreagă eu am

---

406 Pe Jupiter, așa cum făcuse Caesonia cu soțul ei, Caligula; ironie, ca adeseori, la adresa zeilor.

407 Agrippina este sora lui Caligula şi a patra soție a unchiului ei, împăratul Claudius; ea şi-ar fi ucis soțul, dându-i să mănânce ciuperci otrăvite.

408 Ironie la adresa obiceiului apoteozării împăraților.

409 Rutuli, străvechi neam din Latium, cu care a avut de luptat Enea când a ajuns în Italia.

410 Autoarea unei pruncucideri cunoscută în acel timp.

săvârșit-o" „- Doi copii, viperă sălbatică, doi copii la o singură masă?" „- Și șapte, dacă aș fi avut șapte". Să credem de aceea tot ce ne spun tragicii de crunta Colchidiană[411] și de Procne[412]; nimic nu încerc să neg. Și acelea îndrăzneau să facă mari grozăvii în vremea lor, dar nu pentru parale. Ar trebui să ne minunăm mai puțin de cele mai mari blestemății. Atunci când furia împinge la crimă acest sex, turbarea, aprinzându-le ficatul, le târăște în prăpastie, ca niște stânci desprinse de pe creste: muntele se surpă sub ele și coasta cu vârful abrupt se trage înapoi. Ceea ce nu pot eu să sufăr este femeia care calculează și săvârșește cu sânge rece crima. Ale noastre privesc la teatru pe Alcesta, luând asupră-și soarta bărbatului[413], și ele, de li s-ar da putința unei asemenea înlocuiri, ar prefera să își salveze cățelușa cu prețul vieții soțului. Ai să întâlnești în cale dimineața multe Belide [414] și multe Erifile [415]; nu-i cartier să n-aibă

---

[411] Medeea din Colchida, părăsită de Iason, soțul ei, și-a ucis, ca să se răzbune pe el, ambii copii.

[412] Procne, soția regelui Tereu, furioasă pe dânsul fiindcă necinstise pe Philomela, sora ei, ucise pe fiul lor Itys. Zeii transformară pe Procne în rândunică și pe Philomela în privighetoare.

[413] Alceste era soția regelui Admet al Tesaliei. Acesta, îmbolnăvindu-se, obținu încuviințarea Parcelor de-a fi salvat de la moarte, dacă tatăl sau mama lui s-ar oferi să moară în locul lui. Părinții refuzară. Se oferi în locul lor Alceste și fu pusă în mormânt, de unde zeii o readuseră la viață. Legenda a fost tratată de Euripide în drama cu același nume.

[414] Belidele sau Danaidele, cele cincizeci de fete ale regelui Danaos, și-au ucis, afară de una, soții în noaptea nunții. Cele patruzeci și nouă au fost condamnate să care veșnic în infern apă în butoaie fără fund.

[415] Erifile, soția lui Amphiaraus, rege în Argos, a trădat, în schimbul unor daruri, ascunzătoarea unde se ascunsese soțul ei ca să nu participe la o luptă în care, după prezicerea oracolului, ar fi fost sortit să moară. Fiul ei o ucise, pedepsind trădarea.

Clitemnestra[416] lui. Deosebirea e numai că faimoasa Tindaridă, o necioplită și o proastă, ținea cu amândouă mâinile o secure, pe când acuma treaba se face cu un micuț plămân de broască[417]. Uneori, totuși, și cu pumnalul, dacă vreun Atride grijuliu va fi băut mai înainte leacurile pontice ale regelui pe care l-am învins a treia oară[418].

---

[416] Clitemnestra , fiica lui Tindar, ucise, împreună cu iubitul ei Egist, pe Agamemnon la întoarcerea acestuia acasă din războiul traian.

[417] Prin otrăvire.

[418] Aluzie la Mitridate Eupator, regele Pontului, care, devenit precaut prin exemplul lui Agamemnon (fiul lui Atreu, Atride), spre a se feri de moartea prin otrăvire lua doze mici de otravă ca antidot. Învins în trei războaie conduse de Sulla, Lucullus şi Pompeius; la sfârşit voi să se sinucidă cu otravă, dar nu mai reuşi ; recurse de aceea la pumnalul său.

SATIRA A VII-A

În Cezar[419] doar mai speră literele noastre și-și pot găsi o rațiune; doar el și-a întors ochii spre tristele Camene[420] în vremurile acestea, când mari și reputați poeți încercau unii să ia în arendă vreo mică baie publică la Gabii[421] sau vreun cuptor de pâine la Roma, când alții socoteau că nu-i o înjosire și nici o rușine să se facă pristavi și când Clio[422], părăsind înfometată văile Aganipei[423], se refugia în sălile de licitație. Căci dacă la umbra peșterii Pieride-lor [424] nu ți se-arată nici un sfert de as, fii mulțumit cu numele și felul de trai al lui Machera [425] și vinde mai degrabă ce ți s-a dat să vinzi la licitație celor din jur: un vas de vin, trepiede, dulapuri, lăzi, Alcitheon-ul lui Paccius și Thebaida sau Tereul lui Faustus [426].

Mai bine așa, decât să zici în fața judecătorului: „Am văzut” ce n-ai văzut[427], oricât ar face asta cavalerii din Asia, din Cappadocia și din Bitinia, și cei pe care cealaltă Galie îi trimete la noi cu călcâiele

---

[419] Cezarul de care e vorba este considerat a fi împăratul Hadrian.

[420] Numele Muzelor la romani.

[421] Orășel în Lațiu.

[422] Numele unei muze; aici, muză în general.

[423] Izvor la poalele muntelui Helicon în Beoția, unde locuiau Muzele.

[424] Fiicele lui Pieros, muzele.

[425] Necunoscut; probabil un vânzător la licitații.

[426] Paccius și Faustus, poeți necunoscuți; Alcitheon, o tragedie a celui dintâi, Thebaida și Teren, opere ale lui Faustus.

[427] Meseria de martor mincinos.

goale [428]. Nimeni în viitor nu va mai fi silit să se înhame la vreo muncă nevrednică de studiile noastre, din cei ce strunesc vorbirea lor sonoră în măsuri armonioase și au gustat din laurul inspirației[429]. Curaj, băieți! Conducătorul nostru vă privește, vă-ncurajează și caută prilej de a-și arăta bunăvoința.

Dacă tu crezi, Telesine [430], că trebuie s-aștepți de-altundeva vreun sprijin la lucrările tale și de aceea umpli foile de pergament galben ca șofranul, caută cât mai repede ceva lemne de foc și dăruiește soțului Venerei [431] ceea ce compui, sau încuie manuscrisul, punându-l la păstrare spre a fi mâncat de molii. Frânge-ți, nefericitule, pana și șterge luptele muncite nopți[432] în șir, tu care faci poezie înaltă într-o mică odăiță, spre a te face vrednic de-o cunună de iederă și de un bust cu chipul tău sfrijit[433]. O altă speranță în altă parte nu-i: bogătașul zgârcit nu știe altceva decât s-admire și să laude oamenii talentați, așa cum fac copiii cu pasărea Iunonei[434]. În vremea asta, anii în care puteai să înfrunți marea, să porți coiful și să ții spadă-n mână[435], se duc ca apa. Atunci sila de toate ți se strecoară-n suflet și bătrânețea ta, meșteră în vorbire dar mizeră, se

---

[428] Este vorba despre cei veniți la Roma „cu picioarele goale“ din provinciile Asiei Mici (Capadocia, Bitinia), care se îmbogățeau aici intrând în clasa cavalerilor, având deci o avere mai mare decât 400.000 de sesterți; „cealaltă Galie“ este Galatia, de asemenea provincie din Asia Mică.

[429] Se credea că frunzele de laur, mestecate, dau inspirație poeților.

[430] Numele persoanei căreia îi este adresată satira, probabil poet epic.

[431] Soțul Venerei este Vulcan, zeul focului, aici citat metonimic (= focul). Sensul: „pune pe foc!“

[432] Un poem epic.

[433] Busturile poeților, reprezentați cu o cunună de iederă pe cap, simbol al nemuririi, ornau bibliotecile publice.

[434] Păunul.

[435] Sens: să-ți faci vreo meserie lucrativă.

urăște pe sine și pe a sa Terpsihoră [436].

Află acum șiretlicurile ăstora. Ca să nu-ți dea nimic, după ce ți-ai părăsit templul Muzelor și al lui Apollo, cel pe care tu-l cultivi, face și el versuri și zice că nu se închină decât în fața lui Homer, și asta pentru cei o mie de ani ai lui. Iar dacă, aprins de dulcea dorință a gloriei, ai vrea să te produci în public[437], el îți oferă un local murdar. Îți pune la dispoziție o casă de mult timp zăbrelită cu fiare, a cărei intrare seamănă cu porțile unui oraș asediat. El poate să-ți mai dea liberții lui, care să stea la fiecare cap de rând și să-ți aranjeze în puncte diferite cetele de clienți cu voci răsunătoare. Nici unul dintre patroni nu-ți va da însă cu ce plăti cât costă scaunele și treptele pe căpriorii luați cu plată și estrada cu jilțurile, pe care apoi trebuie să le cari înapoi. Noi totuși mergem înainte, noi tragem brazde în pulberea măruntă și răsturnăm cu plugul nisipul de pe țărm, fără folos. Dacă ai vrea să te lași, te ține în laț obișnuința cu boala asta setoasă de aplauze; mânia iremediabilă a scrisului stăpânește pe mulți și ea durează și la bătrânețe în sufletul bolnav. Dar pe marele inspirat[438] care are o vână poetică ieșită din comun, care făurește ceva ce nu s-a mai spus încă și care nu bate într-una tiparul monedei calpe al unui cântec de răspântie, pe-un astfel de poet cum eu nu-l pot descrie, ci doar îl simt, îl face un spirit lipsit de griji, la adăpost de orice-amărăciuni, dornic de crânguri verzi și putând să bea în

436 Numele unei muze; aici, muză în general.

437 E vorba de lecturile publice, o modă care a bântuit în vremea imperiului la Roma și a dăunat mult sincerității inspirației și firescului exprimării prin căutarea efectelor și goana după succes: scriitorii, poeți sau prozatori, își citeau operele în public; făceau în acest scop invitații, închiriau săli, își pregăteau cete de aplaudatori.

438 Lat. *vates*.

voie din izvorul Aeonidelor[439]. Căci nu poate cânta la umbra peșterii Pieridelor [440] și nici atinge tirsul [441] poetul sărac și trist, lipsit și zi și noapte de banii trebuitori pentru nevoile trupești; era sătul Horațiu când exclamă „Euhoe”[442]. Se poate însemna talentul, dacă sufletele voastre nu se frământă doar cu poezia - căci două feluri de griji ele nu pot să aibă - și dacă nu-s răpite de Apollo și de Bacchus, ai Cyrrhei și ai Nysei stăpânitori [443]. Doar unui spirit mare, neobișnuit cu grijă de a-și face rost de o pătură, îi este dat să vadă carul și caii și fețele zeilor și cum Erinia[444] îl scoate din fire pe rutul. Căci dacă Vergilius n-ar fi avut un sclav și-o locuință potrivită, Furiei i-ar fi căzut din păr toți șerpii și buciumul de luptă, amuțit, n-ar fi gemut cu sunetul lui grav. Pretindem ca Rubrenus Lappa[445] să nu fie mai prejos, decât vechii poeți tragici, dar „Atreul” lui îl face să-și amaneteze și blidele și mantaua. Numitor[446], bietul de el, n-are

---

439 Aeonidele sunt muzele, numite astfel după ținutul Aeonia din Beoția, unde se află muntele Helicon.

440 Vezi nota 6.

441 O vargă încinsă cu iederă și viță de vie, având în vârf un fruct de pin coconar, pe care bacantele, la procesiunile în cinstea lui Bacchus, o purtau în mână, agitând-o; simbol al inspirației.

442 Euhoe, chiotul bacantelor în delir.

443 Cyrrha este portul orașului Delfi, consacrat lui Apollo, iar Nysa, oraș în Tracia, consacrat lui Bacchus.

444 Numele uneia dintre Furii, ființe legendare; aluzie la un pasaj din *Eneida* lui Vergiliu (Aen. VII, v. 323-406): Iunona, furioasă pe troienii care în pofida ei au reușit să ajungă în Italia, recurge la ajutorul „Vrajbei", cea mai hidoasă dintre Furii - purta șerpi veninoși în păr - spre a scoate din minți pe Amata, soția regelui Latinus, și pe Turnus, regele rutulilor, și să iște astfel războiul împotriva troienilor.

445 Poet necunoscut azi, autorul unei tragedii întitulate „Atreu".

446 Un nobil îmbogățit prin jefuirea provinciilor administrate de el, care se plânge de sărăcie și refuză să-și ajute prietenul.

ce să trimeată unui prieten, Quintillei[447] însă are din ce să-i facă daruri și avu din ce să-i cumpere un leu domesticit ce trebuie să fie hrănit cu multă carne: dihania, pesemne, îl costă mai puțin, iar pântecele unui poet înghite mai mult. Lucanus[448], mulțumindu-se cu faima, se lăfăiește întins în parcul lui cu statui de marmură; pentru Serranus însă și pentru săracul Saleius[449] ce înseamnă gloria, oricât de mare ar fi, dacă numai de glorie e vorba? Aleargă o lume după vocea încântătoare a lui Statius[450] și după poezia Thebaidei îndrăgite, atunci când el, spre marea bucurie a orașului, își programează ziua; cum farmecă el inimile răpite, cu ce mare plăcere e ascultat de toți! Dar după ce cu recitarea versurilor a făcut să se rupă scaunele sălii, el n-are ce mânca, dacă nu-și vinde lui Paris tragedia „A*gave*”, nepublicată încă. Acesta le dă multora până și ranguri militare și pune-n degetul poeților inelul de aur al unui tribun semestrial[451]. Ceea ce nu îți dau mai marii noștri, are să-ți dea

---

447 Quintilia, amanta lui Numitor, necunoscută altminteri.
448 Poetul M. Annaeus Lucanus (a. 39-65 e.n.), autorul epopeii „Războiul civil”, s-a bucurat mai întâi de favorurile împăratului Nero; apoi, implicat în conspirația lui Piso, a fost executat.
449 Serranus, poet sărac în vremea lui Nero; Saleius Bassus, poet talentat, lăudat de Quintilian și de Tacitus, și ajutat de împăratul Vespasian.
450 P. Papirius Statius (aprox. 40-96 e.n.), cel mai de seamă poet din vremea lui Domițian, autor al unei epopei, *Thebaid*a, al operei intitulate *Silvae* (Improvizații), poezii ocazionale, al altei epopei, *Ahileida*, dedicată lui Domițian, al unei pantomime, *Agave*, vândută actorului Paris, favorit al împăratului, mai târziu executat fiindcă era în grațiile soției lui Domițian. Lingușelile lui Statius la adresa lui Domițian și stilul căutat, care se bucura de mare succes la publicul literar al vremii, nu i-au asigurat o viață lipsită de griji materiale.
451 La intervenția lui Paris, unii poeți obțineau de formă rangul de tribun militar pe șase luni și inelul de aur purtat de cei aparținând clasei cavalerilor.

un histrion. Cultivi pe Camerini, pe Barea[452], ești om de casă mare al unor nobili? Aici o Pelopee îți face prefecți și o Filomelă tribuni[453]. Totuși să nu ții de rău poetul pe care îl hrănește scena teatrului. Cine îți va fi un Mecena,· cine în vremea de azi îți va fi un Proculeius sau un Fabius? Cine va fi un al doilea Cotta și cine un alt Lentulus[454]? Pe-atunci răsplata era pe măsura talentului; pe-atunci mulți tineri aveau de ce să se ofilească studiind și să nu se-atingă de vin toată luna decembrie[455].

E munca voastră mai rentabilă, istorici? La voi se pierde mai mult timp și mai mult ulei încă. Fără nici o măsură, vă ridicați cu toții la mia de pagini și ele cresc întruna, făcându-vă doar pagubă cu atâta papirus.

— Așa impune, ziceți, numărul mare de fapte și legea acestui fel de scrieri. - Ce recoltați dintr-asta, și care vi-i folosul c-ați desțelenit terenul? Cine-i va da istoricului atât cât i-ar da cineva celui care-i citește din gazetă[456] noutățile?

— Dar ăștia sunt un soi de oameni trândavi, cărora nu le place decât patul și umbra. - Spune-mi atunci ce le-aduc avocaților serviciile făcute cetățenilor și teancul de dosare ce-i însoțesc? Fac

452 Membri ai unor familii nobile, căzuți în dizgrație și deveniți victime ale lui Nero.

453 Pelopeea, Filomelă, numele unor pantomime; aici, mimii care jucau roluri de femeie în aceste piese populare, parodii ale legendelor mitologice; prefecții sunt comandanți ai cohortelor de trupe auxiliare, tribunii sunt comandanți de legiune.

454 Exemple de protectori ai poeților: Maecenas, prietenul și colaboratorul lui August; C. Proculeius, fratele Terentiei, soția lui Maecenas; Q. Fabius Maximus, consul în 11 î.e.n. și protector al poetului Ovidius; Valerius Cotta Messalinus, căruia Ovidius îi cere să intervină pentru el; Cn. Cornelius Lentulus, consul în 18 î.e.n., lăudat de Tacitus.

455 Când toată lumea bea și mânca, sărbătorind Saturnalele (17-23 decembrie).

456 Gazeta Romei (*Acta Urbis*) se afișa zilnic.

gură mare dânșii, mai ales când îi aude creditorul, sau dacă pe vreunul îl lovește în coastă un client și mai amarnic, ce vine cu registrul de comerț pentru o creanță dubioasă. Atunci foalele găunoase ale plămânilor împroșcă minciuni grozave și pieptul le e tot una de salivă. De vrei poate să afli câștigul adevărat al lor, pune în balanță într-o parte averile a o sută de avocați și într-alta doar pe-a lui Lacerta, cel din partida roșilor[457]. Șefii s-au așezat; tu, palid Aiax, te ridici având să pledezi într-o cauză îndoielnică de eliberare a unui sclav; judecător ți-e un văcar[458]. Rupe-ți, nefericitule, ficatul umflat-piatră, ca, după ce te-ai zdrobit de oboseală, să ți se înfigă la casă - fală scărilor - niște ramuri de palmier. Și răsplata vocii tale care-i? O bucățică de jambon uscat, un vas cu pălămidă sau niște cepe vechi, porție p-o lună pentru niște sclavi mauri, sau cinci ulcioare de vin adus pe Tibru. Dacă ai pledat de patru ori, dacă s-a întâmplat să primești un aureus, dintr-asta ți se scad procentele datorate după învoială jurisconsulților. Lui Aemilius[459] însă i se va da maximum permis de lege, deși noi am pledat mai bine decât el; căci în vestibulul casei lui vezi un car de luptă de aramă cu patru cai înalți și el însuși, reprezentat călare pe-un mândru bidiviu, amenință de departe cu lancea lui curbată; statuia lui chitește c-un singur ochi lovitura în lupta-i cu dușmanul. De aceea dă faliment

---

[457] La alergările de care de la Circ existau mai multe partide: vizitiii fiecăruia se deosebeau după îmbrăcăminte: albii, roșii, albaștrii, verzii.

[458] Iuvenal prezintă aici o ședință a unui proces: șefii sunt membrii consiliului de judecată; avocatul e palid ca Aiax din legendă, când avea să înfrunte pe Ulise în cearta pentru armele lui Ahile.

[459] Tipul avocatului de familie nobilă care vrea să impună clientului, spre a fi bine plătit, prin interiorul pompos al casei sale; legea limita onorariul avocaților până la 10 000 de sesterți, sumă egală cu o sută de bani de aur (*aurei*).

Pedo, se ruinează Matho; acesta e sfârșitul lui Tongilius[460] pe care-l vezi adesea la baie c-un mare corn de rinocer[461], îmbrâncind lumea cu șleahta lui de nespălați și apoi purtat prin for de niște tineri mezi într-o lectică cu brațe lungi, vrând, chipurile, să cumpere sclavi, argintărie, vase murine, ferme: purpura lui fățoasă, din fir tirian țesută, este o garanție. Și totuși aceasta le este de folos: purpură și hainele în culoarea ametistului îi urcă avocatului valoarea. Îi place să trăiască făcând zgomot în jur și să dea aparența unui venit mare. Risipitoarea Romă nu pune nici o stavilă la cheltuieli.

Să ne punem nădejdea în arta oratorică? Nimeni nu i-ar da azi lui Cicero nici două sute de sesterți, dacă nu i-ar scânteia pe deget un inel deosebit de mare. Împricinatul ia seama mai întâi dacă ai opt sclavi și zece clienți, dacă în urma ta e-o lectică și la picioare zece cetățeni în togă. De aceea când Paulus pleda, închiria un onix sardonian, și de aceea pleda el mai scump decât Gallus și decât Basilus. Elocință în haine ponosite e lucru foarte rar. Când oare i se îngăduie lui Basilus să aducă în fața instanței o mamă care plânge? Cine ar suporta un Basilus mare orator? Cată-ți refugiul în Galia sau mai degrabă-n Africa[462], ținut de hrană dătător al avocaților, dacă vrei să fixezi tu răsplata ce se cuvine elocinței.

Predai arta retoricii? Ce inimă de fier ai, Vettius[463], când clasa numeroasă extermină tiranii cruzi! Căci toate cele citite adineauri de elevul șezând, el le va recita aidoma stând în picioare și le va relua cu-aceleași măsuri ritmice de frază. Pe dascăli varza asta, de-atâtea

---

[460] Pedo, Matho, Tongilius, exemple de avocați care, spre a impresiona pe clienți și a-și spori onorariul, duceau o viață de lux cu mult peste veniturile lor.

[461] Vas de corn de rinocer în care se păstrau pomezi.

[462] Galia şi Nordul Africii aveau renumite şcoli de retorică, mai ales în sec. II şi III e.n..

[463] Profesor de retorică.

ori încălzită, îi omoară. Ce înseamnă „culoare” a stilului, care e genul unei cauze, unde este punctul fundamental al ei[464], ce contra-argumente ar putea aduce adversarul - aceste lucruri toți vor să le știe, dar nimeni să plătească.

— „Vorbești de plată? Dar ce știu, eu?” - „Este, firește, vina dascălului că sub țâța stângă a tânărului arcadian[465] nu tresare nimica și că la fiecare șase zile groaznicul său Hannibal îmi împuie nefericitu-mi cap cu tot ce chibzuiește acela, fie să se îndrepte spre Roma după Cannae, fie, devenit prudent după atâția nori și fulgere, să facă stânga împrejur cu cohortele lui umede de ploaie[466]. Fixează-mi ce preț vrei și ți-l plătesc pe loc. Cât să dau ca să-l audă și taică-său tot de atâtea ori ca mine?”

Așa strigă într-un glas alți șase retori, ba încă și mai mulți. Lăsând la o parte „răpitorii”, ei încep să pledeze procese adevărate: „otrăvurile vărsate” încetează și tot astfel „soțul necinstit și ingrat” sau „leacurile care redau vederea orbilor bătrâni”[467].

Așadar, dacă sfaturile mele îl vor influența, retorul va renunța la cariera lui și va porni pe altă cale a vieții, coborând din umbra școlii de retorică la luptele din for, ca să nu piardă mica sumă cu care se vinde un biet bon de grâu[468]: de fapt asta-i răsplata cea mai bună.

---

464 Termeni teoretici de retorică: „culoare” e tonul general al discursului; discursurile sunt de trei genuri (genul cauzei): deliberativ, judecătoresc şi demonstrativ.

465 „*arcadian*” este aici sinonim cu „necioplit, incult”.

466 Exemplu de temă de declamație, aceasta de caracter istoric.

467 Teme mitologice în școlile de retorică; „a răpirii femeii iubite” (de ex. Paris răpește pe Elena, soția regelui Menelaus, sau Iason pe Medeea), „a otrăvirii soțului necinstit” etc.

468 La Roma, începând cu vremea Grachilor, se făceau distribuții gratuite de grâu săracilor; cei care aveau acest drept primeau niște „bonuri" (de lemn sau de

Întreabă numai cu cât dă lecții copiilor mărimilor Chrysogonus sau Pollio[469] și ai să rupi în bucăți „Metoda” lui Theodorus[470]. Baia îl costă pe stăpân șase sute de mii, iar porticul în care să se plimbe cu trăsura, când plouă, și mai mult. Ai vrea poate s-aștepte să se însenineze și să-și stropească animalele cu noroi proaspăt? Aici mai bine, căci aici copita catârcei lustruite strălucește! De cealaltă parte el trebuie să-și înalțe o sufragerie sprijinită pe lungi columne de marmură de Numidia, care să primească soarele pe vreme rece. Oricât l-ar costa casa, se mai adaugă la asta un sufragiu care să alcătuiască savant menu-ul și-un bucătar care să pregătească gustos mâncările. După atâtea cheltuieli, lui Quintilian[471] îi sunt de-ajuns cel mult două mii de sesterți; nimic nu-l costă mai puțin pe-un tată ca fiul lui. „- De unde are atunci Quintilian atâtea proprietăți la țară?” „- Treci peste exemple de destine recente! Omul norocos este și frumos și ager la minte, e înțelept, nobil și generos și-și țese la pantofii negri semiluna de senator[472]; norocosul e cel mai mare orator și cel mai bun avocat și, chiar de-i răgușit, el cântă minunat. Important e ce astre te primesc, de îndată ce scoți primele scâncete, încă roșu, de-abia ieșit din maică-ta. Dacă va vrea Norocul, vei ajunge din retor consul și de-asemenea de va vrea el, din consul retor. Ce-ți dovedește Ventidius[473] și ce Tullius[474]? Oare altceva

---

plumb) cu care se prezentau la hambarele publice, spre a-și ridica rația; la caz de nevoie, le vindeau altora, avocatului, profesorului ș.a.

469 Chrysogonus și Pollio, dascăli de muzică, scump plătiți.

470 Theodor din Gadara, vestit retor pe vremea lui Tiberius, autor al unui manual de retorică.

471 Vezi *Sat*, VI, nota 26.

472 Senatorii aveau ca ornament la încălțăminte o semilună țesută; sensul: omul norocos poate ajunge și senator.

473 P. Ventidius Bassus, adus la Roma ca prizonier de Pompeius Strabo, tatăl lui Cn. Pompeius, apoi rândaș de catâri și vizitiu de căruță, cunoscându-l pe C. Iul.

decât steaua lor și puterea uimitoare a tainelor destinului? Soarta dă sclavilor regate și celor înrobiți triumfuri. Omul norocos e mai rar totuși decât un corb alb. Mulți s-au căit că au ales catedra, deșartă și sterilă, precum o dovedește sfârșitul lui Lisimah[475] și-al lui Secundus Carrinas[476]; pe-acesta l-ai și văzut, Atenă, trăind în sărăcie și n-ai știut să-i dai decât cucuta ce îngheață omul. O, zei, strămoșilor care voiau ca dascălul să le fie copiilor ca un părinte venerat faceți-le țărâna ușoară și fără să-i apese; miresme de șofran și primăvară veșnică să fie-n urna lor! Ahile, băiat mare, știa de frica vergii, când învăța să cânte prin munții țării sale, și coada citaredului, dascălul său, nu-i stârnea râsul[477], iar pe Rufus ca și pe alții îl stâlcesc tinerii lui elevi, Rufus, căruia de multe ori îi zic „Cicero Alobrogul" [478].

Cine îi vâră în pungă lui Celadus[479] sau lui Palaemon[480] atât cât merită munca de grămătic? Și totuși din suma asta, atât cât e, în orice caz mai mică decât primește-un retor, prostălăul de pedagog[481]

Caesar și însoțindu-l în Galia unde i-a fost om de încredere, a ajuns tribun al poporului, pretor și în fine {43 î.e.n..) consul; în anul 38 a învins pe parți și a repurtat triumful.

474 E vorba de Servius Tullius, regele Romei, fiu de captivă adusă la Roma.

475 Numele unui retor care s-ar fi sinucis.

476 Retor și sofist atenian, exilat de Caligula fiindcă declamase contra tiranilor; a murit otrăvindu-se.

477 După legendă, Ahile a avut dascăl la muzică pe centaurul Chiron; centaurii aveau cap, brațe și piept de om, iar restul trupului de cal.

478 Retor de fel din Galia de sud, născut în ținutul locuit altădată de alobrogi.

479 Celadus, un grămătic necunoscut azi.

480 Q. Remmius Palaemon, vestit gramatic din vremea lui Nero.

Pedagog era sclavul care-l supraveghea pe copil, îl conducea la școală și-l însoțea la plimbare.

mai ciupește o parte, iar cel ce face plățile[482] mai rupe și el ceva. „- Cedează, Palaemon, și mai lasă și din asta, că vânzătorul de pături de iarnă sau de groase cuverturi de in, numai să nu-ți fie degeaba cât ai stat de la miezul nopții cu școlarul, de când n-ar sta la lucru nici fierarul, nici cel ce-arată altuia să dărăcească lâna; de te-ai alege măcar cu ceva, c-ai înghițit mirosul atâtor opaițe câți școlari stăteau la lecție, pe când toate versurile lui Horațiu nu se mai vedeau de fum și pe-ale lui Vergiliu se lipea strat de funingine neagră! Și așa e rară plata pentru care să nu fie nevoie de anchetă tribunalului[483]. În schimb voi, părinți, impuneți-le dascălilor condițiile voastre: profesorul să fie deplin stăpân pe regulile vorbirii, să știe istorie, să cunoască toți autorii, cum își cunoaște unghiile și degetele, să-ți spună, dacă întâmplător l-ai întreba, când se îndreaptă spre terme sau spre baia publică a lui Phoebus[484], cine-a fost doica lui Anchise, care-i numele și locul de naștere al mamei vitrege a lui Anchemolus, să-ți spună câți ani a trăit Acestes și câte vedre de vin sicilian le-a dat sicilienilor[485]; mai cereți-i să modeleze firele maleabile, așa cum face sculptorul când modelează cu degetul cel mare chipul cuiva în ceară; cereți-i să fie un tată pentru adunătura asta de copii, ca ei să nu se joace spunând porcării și să nu și le facă unul altuia. „- Nu-i lucru ușor, zici tu, să supraveghezi mâinile atâtor copii și ochii ce le

---

[482] Sclavul care ținea socotelile cheltuielilor în casa stăpânului făcea plățile (*dispensator*).

[483] Se făceau adesea şicane la plata salariului şi grămăticul trebuia să recurgă la autorități.

[484] Probabil grec, patronul unui stabiliment de băi.

[485] Explicații pe care grămăticul trebuia să le dea la discutarea textelor din Vergilius: doica lui Anhise se numea Tisifone! Anchemolus era un tovarăş al lui Turnus, regele rutulilor, iar mama lui vitregă se numea Cesperia; Aceste era rege în Sicilia, care a primit bine şi a ospătat pe Eneas şi pe tovarăşii lui.

tremură, clipind când au sfârșit." „- Asta e treaba ta", îți zice, iar la sfârșit de an primești tot atâția bani cât cere mulțimea să se dea învingătorului la cursele de care.

SATIRA A VIII-A

La ce bun arborele tău genealogic, Pontice[486]? Ce-ți folosește să poți număra un lung șir de strămoși, să expui chipurile pictate ale înaintașilor, statuile Emilieni-lor[487] în picioare în carele lor triumfale, Curii[488] mutilați pe jumătate, pe Corvinus cu umerii ciuntiți și pe Galba, fără nas și fără urechi[489]? Ce rost are să te fălești cu un Corvinus în marea cadră a neamului tău și-apoi să arăți altora, c-o vargă lungă, magiștrii cavalerilor înnegriți de fum cu dictatorul lor, dacă sub ochii Lepidilor[490] se duce o viață ticăloasă? La ce bun chipul atâtor războinici, dacă jocul de zaruri, în fața biruitorilor Numanției, ține noaptea întreagă, dacă începi să dormi în zori de ziuă la ceasul când aceia, comandanți de oști, înălțau steagurile și ridicau taberele? De ce un Fabius[491], născut dintr-o familie ce se trage din Hercule, s-ar mândri cu gloria Alobrogicilor și cu marele

---

486 Numele unui nobil· căruia i se adresează Iuvenal în această satiră.

487 Descendenții lui P. Cornelius Scipio Aemilianus, cuceritorul Cartaginei și al Numanției.

488 Familie veche și vestită, ilustrată mai ales prin M. Curius Dentatus, învingătorul lui Pyrrhus.

489 M. Valerius Corvinus, fost de șase ori consul și de mai multe ori dictator, învingător al galilor (349 î.e.n.); P. Sulpicius Galba, consul care a luptat contra lui Hannibal.

490 Familie vestită.

491 Familia Fabiilor se trăgea, după legendă, din Hercule însurat cu fiica lui Evandru. Acestei familii aparținea și consulul Q. Fabius Maximus, învingător al alobrogilor (din Gallia Narboneză) în 121 î.e.n., și numit de aceea Allobrogicus.

altar[492], dacă e un apucător, un mincinos și mult mai moleșit ca o oiță euganee[493], dacă, depilându-și dosul delicat cu piatră ponce de Catina[494], face de râs țepoșii lui strămoși și, cumpărând otrăvuri, își pângărește neamul nefericit cu un bust ce va trebui să fie făcut țăndări? Chipurile de ceară pot să-ți împodobească peste tot atriul întreg; virtutea este singura și unica noblețe. Fii un Paulus, un Cossus sau un Drusus[495] prin calitățile morale; pe-acestea pune-le mai presus decât portretele strămoșilor; ele să treacă chiar și-naintea fascelor, dac-ai fi consul. Întâi de toate trebuie să-mi arăți bunele însușiri ale sufletului. Meriți prin fapte, prin vorbe să fii socotit un om curat și statornic păstrător al dreptății? Te recunosc ca nobil. Te salut, Getulice sau Silane; din orice neam te-ai ridica, rar și strălucit cetățean al țării în sărbătoare, sunt fericit să exclam ce strigă și mulțimea când îi găsește pe Osiris[496]. Cine oare ar putea zice că-i de neam un ins nedemn de neamul lui, deosebit de ceilalți numai prin numele vestit ce poartă? Pe piticul cuiva îl numim „Atlas”[497]; pe-un etiopian îl numim „lebădă”; pe-o fată strâmbă și pocită, „Europe”[498]; unor câini leneși, chelboșiți de-un vechi rapăn și lingând marginea unui opaiț în care uleiul a secat, le zicem „leoparzi, tigri, lei”, sau oricum am mai numi vreun animal pe lume care urlă mai tare.

---

492 Pe care, după legendă, l-ar fi ridicat la Roma Hercule în *forum boarium*.

493 Euganeii sunt pretinșii locuitori ai regiunii veneților de mai târziu; înălțimile euganee ar fi în regiunea Padovei, vestită pentru lâna oilor.

494 Localitate în Sicilia în apropierea vulcanului Etna.

495 Figuri de bărbați iluștri, din familii vestite prin virtuțile lor.

496 Zeu al rodniciei, despre care egiptenii credeau că a fost ucis de fratele lui; el s-a întrupat însă într-un bou, numit Apis. Când boul îmbătrânea, era înecat în Nil și preoții căutau alt Apis; la găsirea lui mulțimea jubila de bucurie.

497 Titanul care, se credea, ține pe umerii lui pământul.

498 Frumoasa fiică a regelui fenician, răpită în Creta și sedusă de Iupiter, mamă a lui Minos, Radamante și Sarpedon.

Păzește-te și teme-te să nu-ți zicem și ție tot de aceea „Creticus” sau „Camerinus”[499].

Pe cine-l sfătuiam cu aceste vorbe? Cu tine vorbesc eu, Rubellius Blandus[500]. Ești plin de îngâmfare, mândrindu-te cu vechiul neam al Drusilor, de parc-ai fi făcut tu însuți ceva spre a fi nobil, ca să te zămislească urmașa strălucită din sângele lui Iulius și nu vreo femeie ce țese pentr-un ban la picioarele zidului bătut de vânturi al cetății. „Voi sunteți oameni de rând, zici tu, drojdia plebei noastre; din voi nici unul nu mi-ar putea spune locul de baștină al lui taică-său; pe când eu..., eu sunt un Cecropid”[501]. Să trăiești și să ai nesfârșite bucurii de pe urma acestei origini! Totuși în cea mai de jos plebe ai să-l găsești pe cetățeanul stăpân pe arta elocinței; el pledează de-obicei procesele nobilului incult; din plebea cetățenilor provine omul capabil să dezlege dificultățile juridice și enigmele legilor; de-aci pornește spre Eufrat și spre acvilele ce veghează asupra batavului[502] îngenunchiat tânărul zelos în mânuirea armelor. Tu însă nu ești nimic altceva decât un Cecropid, asemănându-te în totul cu un trunchi de Hermes[503]; prin nimic altceva tu nu ești mai presus decât că acela are-un cap de marmoră, iar tu ești o statuie vie. Spune-mi, odraslă a troienilor, despre animalele necuvântătoare cine ar zice că unul e de rasă, dacă nu are vlagă? Într-adevăr, lăudăm calul care zboară ca vântul, acela pentru care lumea își înfierbânta mai mult palmele aplaudând, pentru care circul strigă

---

499 Nume de familii vestite, purtate de descendenți degenerați.

500 E vorba de C. Rubellius Plautus, unul din cei doi fii ai unei Iulia, strănepoata lui Tiberiu. Prin ascendență se înrudea atât cu August cât și cu Nero.

501 Urmaș al lui Cecrops, întemeietorul Atenei; aici cu sens figurat: descendent dintr-un neam de veche noblețe.

502 Batavii, neam germanic din ținutul de la gurile Rinului (Olanda de azi).

503 Un stâlp, terminat în partea de sus ca ornament cu un cap de Hermes; asemenea stâlpi se puneau la răspântii, în parcuri etc.

până răgușește, sărind în sus de bucuria victoriei. E nobil acel cal, de pe orice pajiște-ar veni, care aleargă minunat, luând-o înaintea altora, ridicând primul norii de praf la curse pe întinderea arenei. Descendenții lui Corifeu și-ai lui Hirpinus[504] ajung mârțoage de vânzare, dacă victoria pogoară rar pe jugul lor. Acolo nu se ține seama de strămoși și umbrele n-au nici o trecere: nepoții sunt siliți să-și schimbe stăpânii la preț scăzut; trăgându-și greu picioarele, ei trag la harabale cu grumazul ros și-s buni doar să-nvârtească pietrele de moară. Deci, ca să te-admirăm pe tine, și nu ce ai de la ai tăi, fă o faptă de seamă care să fie a ta, pe care s-o pot grava pe o inscripție, pe lângă onorurile pe care le acordăm și le-am acordat acelora cărora tu le datorezi totul.

Sunt de ajuns acestea pentru tânărul de care lumea spune că e trufaș și îngâmfat și-i plin de el, fiindcă se-nrudea cu Nero. Simțul comun la cei de rangul lui e rar de obicei. Dar n-aș dori, Pontice, ca tu să fii prețuit după faima alor tăi, fără ca tu să faci ceva vrednic de faimă-n viitor. E jalnic lucru să te sprijini pe gloria altora, cu teama ca clădirea, rămasă fără stâlpii de susținere, să nu se prăbușească. Doar curpenul de viță, ce se târăște pe pământ, râvnește la ulmii lipsiți de un tovarăș. Fii bun soldat, tutore bun, judecător cinstit; de-i fi citat vreodată martor într-o pricină îndoielnică sau nesigură, chiar dacă Falaris[505] ți-ar porunci să minți și ți-ar dicta un jurământ fals cu taurul încins alăturea, socotește că nelegiuirea cea mai mare e să pui viața mai presus decât onoarea și să pierzi, ca să trăiești, orișice rațiune de a trăi. Un om vrednic să moară e ca și mort, chiar de-ar mânca la cină o sută de stridii de Gaurus[506] și s-ar cufunda cu

---

[504] Nume vestite de cai la cursele de care.

[505] Tiranul din Agrigent, care pedepsea pe condamnați vârându-i să ardă într-un taur de aramă încins de flăcări.

[506] Din lacul Lucrin la poalele muntelui Gaurus, aproape de Nepole.

totul în vasul cu parfumuri al lui Cosmus[507].

Fiindcă provincia pe care de mult o așteptai te primește în sfârșit drept conducător, pune un frâu și măsură mâniei, la fel și lăcomiei, aibi milă de bieții noștri aliați: nu-s decât oase supte de măduvă, golite de tot ce aveau. Ține seama de ce-ți spun legile, de ce-ți recomandă senatul, de ce răsplăți mari au parte oamenii cinstiți și prin ce lovitură de trăsnet s-au năruit Capito și Numitor[508], pirații cilicienilor condamnați de senat. Dar ce îți folosește ție condamnarea lor? Cată-ți, Cherippe [509], un pristav să-ți vândă zdrențele, de vreme ce Pansa îți răpește ce ți-a lăsat Natta, și ține-ți gura; e-o nebunie după toate astea să mai pierzi și banul de trecere peste apa Stixului[510]. Nu erau atâtea gemete altădată și rana pentru pagubele suferite nu era atât de mare, când aliaților le mergea bine; erau doar de curând învinși. Fiecare casă era plină pe-atunci: bani cu grămada, hlamide de Sparta, stofe de purpură de Cos și alături de tablourile lui Parrhasius și de statuile lui Myron, fildeșul plin de viață a lui Phidias și creațiile de multă migală ale lui Polyclet; rare erau mesele fără o operă a lui Mentor[511]. De acolo Dolabella, iar după aceea Antonius, de-acolo nelegiuitul Verres aduceau în adâncile corăbii

---

[507] Cosmetician renumit al vremii.

[508] Cossutianus Capito, ginerele lui Tigellinus, faimosul prefect al pretoriului sub Nero, guvernator al provinciei Cilicia, reclamat, ca şi Numitor, alt conducător al provinciei, de către cilideni şi condamnat.

[509] Numele unui cilician, jefuit de un Pansa, sau un Natta, instrumente ale spolierii provincialilor.

[510] E vorba de bănuțul de dat luntrașului Charon ca să treacă un mort peste apa Stixului în infern.

[511] Parrhasius din Efes, celebrul pictor grec din sec. IV. î.e.n.; Myron, vestitul sculptor grec (sec. V î.e.n.); Phidias, cel mai vestit dintre sculptorii greci, contemporan cu Pericle; Polyclet, sculptor și statuar vestit, autor al Doryforului; Mentor, cel mai vestit cizelator în aur și argint din antichitate.

prăzi ascunse de împodobit mai multe triumfuri în timp de pace[512]. Acuma aliaților, odată cu bucățica de pământ, li se răpesc cele câteva perechi de boi, o mică stavă de iepe împreună cu armăsarul lor și, până la urmă, chiar și larii[513], dacă în micul lor sanctuar se află vreo statuetă mai de seamă, dacă mai e un singur zeu; acestea sunt pentru ei tot ce au mai de preț, căci asta e ce au mai bun. Disprețuiești poate rodienii nevolnici în război și Corintul pomădat[514]. Disprețuiește-i, pe drept cuvânt. Ce-ți pot face tinerii lor unși cu rășină, un neam întreg ce-și depilează membrele? De Spania cea țepoasă ferește-te, de cerul Galiei, de coasta ilirică; cruță-i de asemenea pe acei secerători care satură Roma, altminteri ocupată cu circul și cu teatrul. Și-apoi ce folos mare ai trage dintr-o atât de blestemată faptă, când pe sărmanii africani i-a despuiat de curând Marius[515]? Ai grijă în primul rând să nu împilezi prea mult pe cei viteji și fără de noroc. Poți să le iei tot ce au ei de aur sau de argint, dar să le lași scut, sabie și suliță și coif: celor ce-au fost prădați de orice avere le sunt de ajuns armele.

Ce ți-am spus adineauri, nu sunt doar fraze, ci numai adevărul, credeți-mă, eu vă recit oracolul Sibilei. Dacă ai în suita ta o mână de oameni de-o cinste exemplară, dacă nici un efeb cu păr buclat nu vinde sentințele de judecată, dacă soața ta e fără pată și nu se pregătește să bată adunările și toate orașele umblând ca o Harpie cu

---

512 Dolabella, numele mai multor conducători de provincii, cunoscuți prin rapacitatea lor; C. Antonius Hybrida, colegul lui Cicero la consulat (63 î.e.n.; C. Verres, faimosul propretor al Siciliei, acuzat de Cicero și condamnat la exil.

513 Zeii protectori ai casei, ale căror statuete erau așezate într-o nișă și cărora la anumite zile li se aduceau ofrande.

514 Iuvenal se adresează unui guvernator de provincie îngâmfat.

515 E vorba de Marius Priscus, proconsulul provinciei Africa, acuzat de Pliniu cel Tânăr și pedepsit pentru jafurile lui cu exilul si o amendă de 700 000 de sesterți, sumă neînsemnată în raport cu faptele.

unghiile încovoiate după bani, atunci poți să-ți înșiri strămoșii pornind și de la Picus[516], iar de te-ncântă numele ilustre, poți pune printre străbunii tăi titanii toți ce s-au luptat cu zeii și chiar pe Prometeu; ia-ți un strămoș din orice carte vrei. Dar dacă ambiția și poftele te mână târându-te în jos cu ele, dacă rupi vergile pe trupurile sângerânde ale aliaților, dacă te încântă să vezi securile tocite când lictorii obosesc, atunci va începe a se ridica în contra ta noblețea însăși a părinților și a pune în lumină cu facla lor strălucitoare nerușinarea ta. Un viciu își arată cu-atât mai izbitor ticăloșia, cu cât cel ce păcătuiește e socotit de-un neam mai mare. Ce-nseamnă asta pentru mine, când tu ai obiceiul să semnezi acte false în templul înălțat de moșu-tău sau înaintea statuii triumfale a lui taică-tău? La ce bun totul dacă, craidon de noapte, îți ascunzi tâmplele, acoperindu-le cu gluga unei pelerini santonice?[517]

Grăsanul Lateranus[518] trece în goană pe lângă mormintele cu cenușa și oasele strămoșilor[519] și el însuși, consul și totodată catârgiu, frânează roata cu sabotul, noaptea, vezi bine, dar luna îl vede, iar stelele, martore, își ațintesc privirile spre el. Când se va fi încheiat termenul înaltei sale slujbe, Lateranus va înșfăca biciușca ziua în amiaza mare și nu se va tulbura o clipă când va întâlni un vechi prieten, ba îl va saluta el mai întâi cu biciul, va dezlega purcoaiele de fân și le va vărsa cailor obosiți orzul. Până atunci, în vreme ce jertfește mioare și un tăuraș roșcat după datina rămasă de

---

516 Străveche divinitate latină, după legendă fiul lui Saturn, tată a lui Faunus și bunicul lui Latinus.

517 Făcute din lâna oilor din ținutul santonilor, neam celtic din vestul Galiei.

518 Probabil Plautius Lateranus, fost iubit al Messalinei, consul desemnat în 65 e. n., implicat în conspirația lui Piso împotriva lui Nero și condamnat la moarte; casa și grădinile i-au fost confiscate. Personaj faimos prin viața sa desfrânată și pasiunea pentru cursele de cai.

519 De pe via Appia sau via Latina.

la Numa, el jură, înaintea altarului lui Iupiter, doar pe Epona[520] și pe chipurile zugrăvite în grajdurile puturoase. Iar când îi vine chef să bată tavernele deschise toată noaptea, îi iese repede în întâmpinare un sirofenician întotdeauna proaspăt pomădat - sirofenicianul cela care-și are locanta la poarta Idumeei [521] - și îl salută cu voioșia unei gazde bune pe „stăpânul” lui, „regele” lui, însoțit de Cyane cu poalele sumese, ce-i dă pe bani butelca. Vreun binevoitor, ce vrea să-i scuze vina, îmi va spune: „Când eram tineri, făceam și noi de astea”. „- O fi, dar te-ai lăsat, la sigur, și nu ai mai ținut la aceste rătăciri. Vremea isprăvilor de pomină să fie scurtă, pe unele chiar retează-le odată cu prima barbă a ta.” „- Fii îngăduitor cu niște copii tineri.” - Dar Lateranus se duce la faimoasele pocale de la terme și la perdelele cu firmă, bărbat întreg și tocmai bun de luptă pentru apărarea Armeniei și a Siriei, a fluviilor Rin și Istru. Un om la vârsta lui e-n stare să vegheze la siguranța lui Nero. Trimite-l la Ostia, o, Caesar, trimite-l tu, dar caută-ți legatul într-o tavernă mare; îl vei găsi zăcând alături de un cuțitar, laolaltă cu mateloți, cu hoți și sclavi fugari, printre călăi și meșterii de năsălii și printre tamburinele ce-au amuțit ale unui preot al Cybelei dormind cu fața-n sus. Acolo, aceeași libertate au cu toții, paharele-s comune, nu are nimenea un pat al lui, nici masă mai aparte decât altul. Ce-ai face, Pontice, de-ai avea parte de-un sclav ca ăsta? L-ai trimite, sunt sigur, la lucani sau la ergastulele din Etruria[522]. Dar voi, urmași ai vechilor troieni, vă iertați totul și ce e de ocară pentru un papugiu

---

[520] Divinitate protectoare a cailor și catârilor precum și a vizitiilor de care de curse, rândașilor etc.; își avea statueta sau chipul zugrăvit prin grajduri.

[521] Cartier în Roma, locuit de mulți orientali.

[522] În Lucania, ținut din sudul Italiei; ergastul este o cazarmă de sclavi puși la munci grele.

stă bine, credeți, Volesilor și Brutilor [523].

Ce să mai zic că niciodată nu folosesc exemple atâta de urâte și atât de rușinoase, ca să nu mai rămână altele și mai și. După ce ți-ai mâncat averea, Damasippe[524], ți-ai închiriat glasul scenei, ca să joci în țipetele lumii „Fantoma” lui Catullus. Pe Laureolus[525] îl joacă sprintenul Lentulus și-l joacă atât de bine că, după-a mea părere, ar merita o cruce de-adevărat. Dar nici mulțimea nu este de iertat; nerușinarea mulțimii ăsteia, ce șade și privește arhibufoneriile patricienilor, ascultă Fabii jucând desculți și poate râde de palmele primite de Mamerci[526], e și mai mare încă. Ce mai interesează pe cât își vând ei viața? Și-o vând fără a fi siliți de un Nero; nu șovăie să și-o vândă chiar pentru jocurile date de-un pretor ce le prezidează. Presupune totuși că într-o parte ar sta săbiile și în cealaltă scenă: ce crezi c-ar fi mai bine pentru ei? S-a spăimântat oare de moarte cineva până într-atâta, încât să joace pe gelosul soț al Thymelei sau pe nătângul coleg al lui Corinthus?[527] Un nobil pantomim nu-i totuși lucru de mirare, când împăratul este un cântăreț din citeră.

Mai mult ca asta ce poate fi decât a fi gladiator la circ? Ei bine, și într-asta vezi ticăloșirea Romei: un Gracchus care luptă nu cu

---

[523] Nume de vechi familii nobile: P. Valerius Poplicola, fiu al lui Valerius Volesus, și Tunius Brutus au izgonit pe Tarquinii din Roma abolind regalitatea și instituind consulatul. Fiii lui Iunius Brutus, primul consul, au vrut să readucă la Roma pe Tarquinii și să restabilească regalitatea; au fost prinși și pedepsiți de tatăl lor cu moartea.

[524] Nobil degenerat, devenit actor.

[525] Laureolus, titlul unui mim în care actorul Lentulus, din neamul vestit al Lentulilor, joacă rolul unui bandit pedepsit să fie spânzurat pe cruce.

[526] Fabii, Mamerci: familii vestite în istoria Romei.

[527] Roluri în mimi.

armele unui mirmilon[528], nici cu un scut sau cu un pumnal curbat, căci el condamnă asemenea obiceiuri - le condamnă și le urăște - și nici nu își apără fața cu coiful, ci iată-l agitând tridentul și, după ce-și aruncă plasa largă, cumpănind-o cu dreapta fără să nimerească, își înalță fața descoperită spre public spre a fi recunoscut și-o ia la fugă prin toată arena. Să credem ochilor văzându-i tunica, de gulerul căreia atârna un cordon aurit care flutură pe lunga platoșă a umărului. Adversarul sortit să lupte cu Gracchus suferă astfel o rușine mai greu de îndurat ca orice fel de rană.

Dacă s-ar da poporului libertatea alegerii, cine ar fi oare atât de ticălos, ca să mai stea pe gânduri dacă să îl prefere pe Seneca[529] lui Nero, acel Nero spre pedepsirea căruia nu ar fi fost de-ajuns doar o maimuță, un șarpe și doar un singur sac[530]? Crima lui[531] a fost

---

528 Un descendent al familiei Gracchilor ajuns gladiator. În luptele de gladiatori, mirmilonul se înfruntă fie cu un *Thraex* (trac), fie cu un *retiarius* (luptător cu plasa); mirmilonul avea armură completă; platoșă, coif, scut mare, sabie; *Thraex* era ușor înarmat, purtând un scut rotund, un fel de jambiere și un pumnal curbat; *retiarius*, fără cască, nici platoșă, era înarmat cu o furcă lungă cu trei dinți (trident) și cu un pumnal; el avea o plasă în care căuta să prindă pe adversar și să-l ucidă apoi cu furca.

529 Lucius Annaeus Seneca, marele filosof stoic, preceptorul lui Nero și conducătorul, împreună cu Burrhus, prefectul pretoriului, al imperiului în primii cinci ani de domnie a nevârstnicului împărat; căzut apoi în dizgrație și condamnat la moarte, se sinucide.

530 Condamnații pentru crime de paricid erau mai întâi bătuți cu vergile până la sânge, apoi cusuți într-un sac de piele, împreună cu un câine, un cocoș, o viperă și o maimuță, și aruncați în mare.

531 Nero a ucis pe Agrippina, mama lui, pe Octavia și Poppaea, soțiile lui, pe Britannicus, fratele lui, și încă alte rude.

asemenea cu-a fiului lui Agamemnon[532], dar motivul ei o face să fie altceva.

Într-adevăr, Oreste, îndemnat de zei, răzbună pe tatăl său ucis la un banchet, printre pahare, dar nu s-a pângărit cu sugrumarea Electrei sau cu sângele unei soții spartane, n-a dat să bea o otravă niciunei rude de-a lui, nu a cântat pe scenă și nici n-a scris „Arderea Troiei”[533]. Ce altă ar fi trebuit să răzbune Verginius mai mult prin forța armelor, sau Vindex și cu Galba decât tot ce-a făcut într-o așa sălbatecă și crudă tiranie Nero?[534] Acestea-s faptele de seamă, acestea sunt talentele nobilului principe care era fericit să se prostitueze cu cântul lui înjositor pe scenele străine și să câștige țelina unei cununi grecești[535]. Decorează statuile strămoșilor cu premiile vocii tale, depune la picioarele lui Domitius lungul vestmânt al lui Tieste, sau masca Antigonei ori a Melanipei[536], și

---

[532] Oreste, fiul lui Agamemnon, a ucis, spre a-și răzbuna tatăl, pe mama lui, Clitemnestra, care împreună cu iubitul ei Egist, l-a ucis pe Agamemnon la întoarcerea acasă a acestuia din războiul de la Troia.

[533] Electra e sora lui Oreste; soția spartană este Hermiona, fiica Elenei și a lui Menelau; Nero, care se credea mare artist, a apărut pe scenă în anul 64. .Se crede că el a dat foc Romei spre a se inspira în compunerea poemului epic *„Arderea Troiei“*.

[534] Șefii celor trei armate care s-au răsculat împotriva lui Nero: L. Verginius Rufus, comandantul armatei din Germania Superioară, Iulius Vindex, comandantul armatei din Gallia Lugdunensis, care a făcut începutul răscoalei întregii Galii, și Serv. Sulpicius Galba, comandantul armatei din Spania, devenit după sinuciderea lui Nero (68 e.n.) împărat.

[535] Apăruse într-un spectacol la Neapole, oraș în care se aflau mulți greci; apoi la jocurile istmice și nemeene, unde fu premiat.

[536] Apostrofă adresată lui Nero, al cărui tată era Cn. Domitius Ahenobarbus; ca actor în roluri de tragedie Nero purta veștminte lungi și măști ale personajelor.

atârnă-ți citera de colosul tău de marmură![537]

Cine-ar putea găsi, Catilina, ceva mai nobil decât obârșia ta și-a lui Cethegus[538]? Și totuși voi pregătiți arme și torțe, ca să atacați noaptea casele și templele, ca niște odrasle de gali nădrăgari[539], urmași de-ai senonilor, pe-a căror îndrăzneală ar merita s-o pedepsim cu „cămașa suferinței"[540]. Dar consulul[541] veghează, vă ține-n loc stindardele. Acest om nou, un arpinat, care nu-i nobil, ci cavaler municipal și de curând venit la Roma, așază peste tot străjeri cu coifurile de luptă, spre apărarea celor îngroziți, și e neobosit pe oricare colină a orașului. Înăuntrul zidurilor Romei, el, cetățeanul în togă, a câștigat tot atâta renume și glorie cât a dobândit Octavius[542] cu sabia udă de sânge în numeroasele masacre de la Leucade și pe câmpiile Tesaliei. Dar Roma, Roma liberă, pe Cicero îl numi părinte și reîntemeietor al patriei.

Alt arpinat[543] își câștigă simbria muncind frânt de oboseală cu

---

537 Este vorba, probabil, de statuia colosală pe care Nero și-o ridicase în fața intrării „palatului de aur" (*domus aurea*).

538 L. Sergius Catilina, șeful conspirației din 63 î.e.n. ca și Cethegus, erau nobili.

539 Spre deosebire de romani care purtau togă, galii purtau un fel de cioareci (*bracae*); senonii erau gali din nord-estul Galiei.

540 Incendiatorii erau îmbrăcați într-o tunică îmbibată cu materii inflamabile căreia i se dădea foc; vinovații ardeau de vii ca o torță.

541 Consul în anul 63 era M. Tullius Cicero; dintr-o familie din clasa cavalerilor, el se născuse la Arpinum, localitate din țara volscilor, la sud de Roma; era deci un „om nou" (*homo novus*).

542 E vorba de Octavius, viitorul Octavian-August și de victoriile lui, cea de la Philippi (din câmpiile Tesaliei) împotriva armatelor republicane, conduse de Brutus și Cassius (42 î.e.n.) și cea de la Actium împotriva lui Antonius și a Cleopatrei (31 î.e.n.).

543 E vorba de Caius Marius, născut (156 î.e.n.) dintr-o familie de plebei săraci; mai întâi muncitor de pământ cu simbrie, intră în armată și se distinge la asediul Numanției sub comanda lui Scipio; face apoi o carieră militară și politică

plugul altuia pe coclaurile volscilor, iar mai târziu centurionul frângea o vargă de viță noduroasă de capul lui, dacă era prea-ncet când lucra cu securea la întărirea castrului; totuși aceasta a înfruntat pe cimbri, cele mai mari primejdii, și singur el a apărat orașul ce tremura de frică; spre mormanele de cimbri doborâți zburau apoi corbi ce nu ciuguliseră nicicând hoituri mai mari și de aceea colegul lui, deși nobil, fu încununat în urma lui cu lauri.

Plebeie au fost sufletele Deciilor [544], plebeie le-au fost numele: aceștia totuși au fost destulă ispășire adusă zeilor Infernului și Pământului-mamă în locul atâtor legiuni, a tuturor oștenilor aliați și-a întregului tineret latin, căci pentru ei Decii prețuiau mai mult ca tot ce ei salvaseră.

Ultimul dintre regii noștri buni[545] era copil de slujnică, dar el a dobândit și mantia de purpură și diadema lui Quirinus [546], și fascele puterii. Cei care deschideau zăvoarele porților, trădând cetatea tiranilor exilați, erau chiar fiii-consulului[547], care s-ar fi căzut să facă vreo faptă de ispravă pentru libertatea în pericol, pe care s-o admire și Mucius și Cocles și fata ce-a trecut înot Tibrul, hotarul stăpânirii noastre[548]; un sclav le-a denunțat ascunsele lor crime senatorilor și el

---

excepțională. Între altele, în calitate de consul, învinse pe cimbri și pe teutoni, neamuri germanice de nord, împreună cu celălalt consul, Lutatius Catulus (101 î.e.n.).

[544] Veche familie plebeie: în războiul cu latinii (343 î.e.n.) P. Decius Mus și-a sacrificat de bună voie viața, aruncându-se în luptă spre a potoli mânia zeilor și a salva prin moartea sa armata; fiul său, consul, a procedat la fel în războiul cu samniții (295 î.e.n.).

[545] Servius Tullius.

[546] Numele lui Romulus după apoteozarea lui.

[547] Fiii consulului L. Iunius Brutus; v. nota 38.

[548] Figuri eroice de luptători din vechiul trecut al Romei: Horatius Cocles a oprit singur pe etrusci în fața podului peste Tibru până când romanii l-au tăiat, după care el a sărit în Tibru și s-a salvat înot; Mucius Scaevola a pătruns în tabăra

e demn a fi jelit de matroanele noastre[549]; aceia însă primiră pedeapsa cuvenită: bicele și prima lovitură de secure a legilor.

Aș vrea mai bine ca Thersit[550] să-ți fie tatăl, numai să fii asemenea nepotului lui Eac și-n stare a mânui armele făurite de Vulcan, decât să ai drept tată pe Ahile și să fii la fel cu Thersit. Și totuși, oricât de departe ți-ai căuta în trecut numele neamului și oricât de mult i-ai deșira firul, obârșia ți-o tragi de la o nemernică ascunzătoare: primul dintre strămoșii tăi, cine-o fi fost acela, a fost fie păstor, fie altceva ce nu voiesc să spun[551].

---

regelui Porsena spre a-l omorî; fiindcă a fost prins, ca să se pedepsească, și-a ars mâna stângă pe un jertfelnic ce ardea; Cloelia, luată ostatecă de Porsena, fugi într-o noapte trecând înot Tibrul.

[549] Sclavul se numea Vindicius.

[550] Personaj din Iliada, urât la chip, rău ide gură și nevolnic la luptă; fu ucis de Ahile, nepotul lui Eac.

[551] Hoț sau criminal, fugind de urmărire.

SATIRA A IX-A

— Aș vrea să știu, Nevole[552] de ce, de câte ori ne întâlnim, ești trist, cu fața încruntată, de parc-ai fi un Marsyas[553] învins? Ce-i cu figura asta a ta, ca a lui Ravola când fuse prins cu barba umedă făcând pe plac Rhodopei? Unui sclav ce linge prăjiturile îi dăm o palmă acolo și atât. Cu o față ca aceasta nici Creperius Pollio[554] mai mare milă nu-ți inspiră când dă târcoale tuturor și-i gata să plătească dobânda întreită, dar nu-și găsește proștii. De unde dintr-o dată atâtea zbârcituri? Mulțumindu-te ce-i drept, cu puțin, făceai pe cavalerul casei, oaspete plin de haz cu gluma mușcătoare, scânteietor prin spirite, cum sunt cele romane. Acuma toate-s altfel: o față întunecată, o hălăciugă de păr țepos, neuns de-atâta vreme, pe toată pielea nicăieri luciul ce ți-l dădea o cataplasmă cu vâsc cald adus din țara Bruttilor[555], ci, părul năpădindu-te, tot trupul neîngrijit, jegos. Ce-i slăbiciunea asta ca de bătrân bolnav, pe care îl sleiește de mult o febră din patru-n patru zile cu care face casă? Putem ghici ce chinuri sufletești zac într-un corp bolnav, ca și ce bucurii într-altul

---

552 Satira toată este un dialog între poet și un oarecare Naevolus.

553 Un satir, cântăreț din flaut, care provocând la întrecere pe însuşi Apollo, cântărețul din citeră, fu învins de acesta şi pedepsit pentru îndrăzneală, fiind jupuit de pielea atârnată apoi într-un copac.

554 Risipitor care-şi ruinase averea şi nu găsea nicăieri să se împrumute; dobânda oficială era de 12% pe an; el nu găsea creditori nici cu 36% pe an.

555 Regiune în sudul Italiei.

sănătos; după asta fața omului ia un aspect sau altul. Îmi pare, deci, că ți-ai schimbat felul propriu de viață și că mergi pe alt drum, cu totul diferit de cel mai dinainte. Căci până mai deunăzi, pe cât mi-aduc aminte, aveai nărav să pângărești, craidon mai cunoscut ca Aufidius [556], și sanctuarul Isidei, și statua lui Ganimede din templul Păcii, misterele de pe Palatin ale Cybelei, adusă de departe, și templul Cererii[557] - dar în ce temple nu se ticăloșesc femeile? - ba chiar, ceea ce nu spui, puneai să se îndoiască înaintea ta bărbații însurați.

— Așa este, și acest fel de viață le folosește multora, dar eu dintr-asta cu nici o plată a trudei mele nu m-aleg. Primesc doar câteodată o manta groasă, de pus, ca apărare, peste togă, de-o stofă aspră, grosolană și rău bătută cu spata de-un țesător din Galia, sau câte-un mic obiect de-argint de calitatea a doua. Pe oameni soarta-i stăpânește, iar părțile acelea pe care le ascund cutele togii își au și ele soarta lor. Căci dacă astrele nu te ajută, degeaba lungimea fără seamăn a organului, oricât îi lasă gura apă lui Virro când te vede gol și oricât de mult te cheamă el prin bilețelele dulci și dese, căci „un drăguț atrage de la sine un bărbat”[558]. Dar e pe lume dihanie mai mare ca un „drăguț” avar? „Ți-am dat atât, apoi ți-am dat atât, de curând ai primit și mai mult”. El calculează și-și tot fâțâie dosul. „Să facem socoteala; să vină sclavii cu tăblița: în total ies cinci mii de sesterți”. Să socotim acum ostenelile mele. Este oare ușor și lesne să vâri un mădular în lege până-n măruntaie (…)? Un sclav care lucrează pământul e mai puțin nefericit ca cel ce își lucrează stăpânul. Dar, firește, tu te crezi gingaș, tânăr și drăgălaș și demn

---

[556] Poate juristul Aufidius Chius din vremea lui Domițian.

[557] Locașurile de cult, mai ales cele străine, erau adesea loc de întâlniri amoroase.

[558] Iuvenal citează, parodiind, un fragment de vers al lui Homer din Odiseea.

de-a fi paharnic în cer[559]. Veți acorda voi ceva vreodată unui umil însoțitor sau clientului vostru, când nici pentru meteahna voastră nu sunteți în stare să fiți darnici? Iată, îmi zic, cui îi trimiți o umbreluță verde și perle mari de chihlimbar de ziua lui de naștere[560], sau când începe primăvara umedă și, tolănit în jilțul lung cu perne așternut, își mângâie cadourile trimise în taină la calendele femeilor[561]. Spune-mi, puișor, pentru cine păstrezi atâția munți, atâtea pământuri în Apulia, atâția șoimi ce, obosiți, nu pot să-ți dea de capătul pășunilor? Ținutul trifolin [562] și dealul ce-l vedem înălțându-se deasupra Cumei[563] și Gaurul[564] pleșuv te-mbogățesc cu viile lor rodnice, căci cine smolește mai multe butii de must menit să aibă o lungă viață? Ce-ți era să răsplătești și șalele clientului tău scurs de vlagă măcar cu câteva iugăre? Este mai bine oare ca băiatul ăsta de țăran, cu maică-sa, cu micul lor bordei și cu cățelul ce se joacă cu ei, să fie lăsați prin testament unui „prieten" ce bate tamburina?[565] „- Ești un nerușinat, că-mi ceri", îmi zice el, - Dar termenul de plată al chiriei îmi strigă „cere"; dar sclavul îmi pretinde; e singurul meu sclav, așa cum Polifem[566] avea un singur mare ochi, de a putut scăpa - orbindu-l - șiretul de Ulise. Va trebui să cumpăr un al doilea, căci ăsta nu-mi ajunge, și să-i hrănesc pe

---

[559] Ca şi Ganimede, efebul iubit de Iupiter, dus în cer şi devenit paharnic la ospețele zeilor.

[560] Cadouri ca cele ce se trimit femeilor.

[561] Ziua de 1 Martie era sărbătoare a femeilor (*Matronalia*).

[562] în Campania, vestită prin viile ei.

[563] Vechi oraș în Campania.

[564] Munte între Cumae și Neapolis.

[565] Un preot al Cybelei; aluzie la procesiunile orgiastice ale acestora.

[566] Polifem, uriașul cu un singur ochi, în peștera căruia pătrunse Ulise care, spre a putea scăpa de moarte, îmbătă și orbi după aceea ciclopul.

amândoi. Ce-am să mă fac când crivățul va bate? Ce, rogu-te, ce le voi spune spetelor și picioarelor goale ale sclavilor pe gerul lui decembrie? Pot să le spun: „Răbdați, așteptați greierii?”

Dar oricât te-ai preface că nu-nțelegi, oricât ai trece peste celelalte, la cât prețuiești tu că, dacă nu-ți eram supus și devotat, soția ta ar fi acuma fată mare? Știi, firește, în câte feluri m-ai rugat de asta și cât de des, și tot ce mi-ai promis. Pe tânăra femeie, care voia să fugă adesea, am ținut-o înșfăcând-o în brațe: chiar actul de căsătorie cu tine îl rupsese și tocmai semna altul; toată noaptea cu greu am aplanat acest conflict, pe când plângeai pe-afară; martor îmi e pătucul și tu chiar ce-i auzeai de-acolo scârțâitul și gemetele stăpânei. În multe case amantul salvează o căsnicie ce se clătină, ce începuse să se strice și-aproape se rupsese. Cum ai putea s-o întorci? Cu ce-ai putea să începi sau să sfârșești? N-am nici un merit eu, ingratule, perfidule, nici unul oare că băiețelul tău și fata ta-s făcuți de mine? Într-adevăr, tu îi ridici de jos[567] și ești tare bucuros că torni în acte dovezi peste dovezi de bărbăție. Încununează-ți ușa casei cu ghirlande! Ești, iată, tată; ți-am dat cu ce să astupi gura bârfitorilor. Ai drepturi de părinte și datorită mie poți fi înscris moștenitor, poți căpăta orice legat și - ce plăcere! - chiar partea ce-ți revine din bunurile caduce[568]. Iar dacă eu voi fi împlinit și numărul legal de trei copii, multe alte avantaje se vor mai adăuga la bunurile caduce[569].

— E îndreptățit motivul durerii tale, Nevole. Dar el ce spune totuși la acestea?

---

567 Obicei roman, semn al recunoașterii de către tată a copilului său.

568 Spre a încuraja nașterile, combătând celibatul, legile romane date de August prevedeau că celibatarii nu puteau moșteni nimic prin testament, iar bărbații însurați dar fără copii, doar jumătate dintr-un legat. Părțile de moștenire care deveneau libere (*caduca*) reveneau celor cu copii.

569 Cei care aveau cel puțin trei copii se bucurau de anumite privilegii: prioritate la ocuparea unor funcții civile, unele scutiri de sarcini etc.

— Nu le ia în seamă și-și caută un alt biped. Toate acestea, pe care numai ție ți le-am destăinuit, vezi să rămână între noi; păstrând tăcere, închide-n tine plângerile mele. Căci a avea dușman un ins ce-și lustruiește cu piatra ponce pielea e o primejdie de moarte. Abia-ți încredințează secretul lui și-l vezi că se aprinde, te urăște, parc-ai fi trădat ceea ce știi. Nu șovăiește o clipă să pună mâna pe cuțit, să-ți crape capul c-un ciomag, sau să pună un șomoiog aprins sub ușa casei tale. Și nu e lucru de nesocotit sau de disprețuit că pentru punga acestor oameni costul otrăvii nu-i nicicând prea scump. Ține așadar bine ascunse secretele, cum le păstra și Areopagul[570] la Atena.

— O, Corydon, Corydon![571] Crezi că ceva de-al bogaților poate rămâne secret? Dacă sclavii lui ar tăcea, vorbesc atuncea caii lui, câinii lui, ușile și marmura pereților. Închide ferestrele, astupă crăpăturile cu draperiile, strânge bine ușile, să nu se culce nimeni în odăile vecine; totuși crâșmarul din apropiere va ști înainte de-a se crăpa de ziuă ce face stăpânul pe la al doilea cântat al cocoșului și va auzi tot ce-au născocit laolaltă cofetarul, bașbucătarii și sufragiii. Ce crimă nu-s în stare să inventeze sclavii pe seama stăpânilor? De câte ori nu se răzbună ei prin zvonuri bârfitoare de loviturile cu cureaua? Ba câte unul, băut bine, te caută pe la răspântie și-ți asurzește, oricât nu vrei s-asculți, nefericitele urechi. Acestora, deci, cere-le ce-mi cereai mie puțin mai înainte, pe-aceștia fă-i să-și țină gura. Dar lor le place mai mult să dea pe față un secret, decât să sugă din Falernul șterpelit tot pe atât cât bea și Saufeia [572] la

[570] Adunare politică și judiciară la Atena, ale cărei ședințe erau secrete.

[571] Amintire literară dintr-o bucolică a lui Vergilius, în care păstorul Corydon își exprimă iubirea arzătoare pentru Alexis, un alt păstor.

[572] Soție de consul sau pretor; aluzie la desfrâul femeilor la sărbătoarea „Bunei Zeițe" (*Bona Dea*).

sacrificiile aduse spre binele poporului roman. Trebuie să mergi pe drumul drept în viață, din foarte multe pricini, dar mai ales ca să nu-ți pese de limba sclavului. Ia-ți, rogu-te, măsurile spre a putea disprețui vorbele slugilor. Și gura nu e partea cea mai rea la un sclav rău. Mai rău e totuși de cel care e la cheremul celor pe care-i întreține cu pâinea și cu banii lui.

— Mi-ai dat un sfat folositor, dar bun pentru oricare. Pe mine, după atâta pierdere de timp și după atâtea speranțe înșelate, ce mă îndemni să fac? Căci fuge timpul, se trece iute floarea tinereții, prea scurtă perioadă într-o viață strâmtorată și plină de necazuri; în timp ce bem, în timp ce vrem cununi, parfumuri, fete, făr-s-o simțim ne prinde bătrânețea.

— N-ai teamă, căci nicicând n-ai să duci lipsă de un „prieten”, cât timp colinele acestea[573] vor sta în picioare, neatinse. De pretutindeni s-or aduna la ele, care-n căruțe, care pe corăbii, toți cei care se scarpină în cap c-un singur deget[574]. O și mai bună speranță îți rămâne: tu mestecă numai muștarul cela alb[575].

— Ține aceste îndemnuri pentru cei norocoși. Dar Clotho a mea și Lachesis[576] sunt încântate dacă-mi scot întreținerea cu drăgostitul. O, larii mei sărmanii, pe care îi implor de obicei cu un grăunte de tămâie, c-o mână de făină albă și c-o modestă coroniță[577]. Când oi vâna și eu ceva, spre-a fi ferit la bătrânețe s-ajung la rogojină și toiag?[578] De-aș avea douăzeci de mii de sesterți, dați cu dobândă cu garanție sigură, văsulețe de-argint necizelat, dar care-ar fi notate de

---

[573] Cele șapte coline ale Romei; deci Roma.

[574] Filfizonii care nu voiau să-și strice cărarea părului pomădat; se pare că gestul avea și o semnificație obscenă.

[575] Plantă care se credea că are proprietăți afrodisiace.

[576] Două dintre cele trei Ursitoare (Parce): Clotho, Lachesis și Atropos.

[577] Ofrande modeste aduse zeilor casei, larii.

[578] Cerșetor.

cenzorul Fabricius[579], și doi vlăjgani din ciurda mesienilor[580] care, închiriindu-mi ceafa, să mă plaseze fără grijă în circul care urlă; pe lângă astea să mai am un sclav gravor, adus de spate, și un altul ce-ți pictează la iuțeală mulțime de figuri[581], acestea, cred, mi-ar fi de-ajuns. Ah, când am să ajung un om sărac?[582] Dorință jalnică și nici măcar speranță de aceasta! Căci când invoc Norocul să m-ajute, el își astupă urechile cu ceară adusă de la nava-aceea care-a scăpat vâslașii de cântecul sirenelor, pentru că nu-l mai auzeau[583].

---

[579] C . Fabricius Luscinus, tipul censorului aspru din vremile vechi; în anul 276 î.e.n. el elimină din senat pe fostul consul P. Cornelius Rufus, fiindcă acela poseda 10 livre de argintărie.

[580] Sclavi originari din Moesia.

[581] Sclavi care să-i poată aduce venituri; unul ca gravor, altul ca pictor.

[582] Un vis: săracul (*pauper*) tot are, în limite reduse, ce-i trebuie pentru traiul zilnic, pe când el nu are de nici unele (este un *indigens*).

[583] Aluzie la felul cum Ulise i-a apărat de cântecul sirenelor pe tovarășii săi, atunci când au trecut prin strâmtoarea Siciliei. Sirenele sunt divinități marine, închipuite ca niște păsări cu chip și piept de fată. Cântecul lor armonios atrage pe navigatori pe care apoi îi omoară. Ca să scape de primejdie, Ulise a astupat cu ceară urechile vâslașilor, iar el a fost legat cu o frânghie de catarg.

SATIRA A X-A

Pe tot pământul, de la Gades[584] și până-n răsărit la Gange, puțini pot să distingă, îndepărtând negura amăgirii, bunurile adevărate de contrariile lor. Într-adevăr, de ce ne temem noi și ce dorim cu bună judecată? Ce plan atât de minunat concepi, ca să nu te căiești că te-ai trudit cu el și că ți s-a împlinit dorința? Binevoitori, zeii, făcându-le pe voie, au ruinat printr-asta familii pe de-a întregul. În togă sau în uniformă, cu toții alergăm spre ce ne va aduce doar necazuri. Darul unei vorbiri ce se revarsă-n valuri și elocința lor e pentru mulți aducător de moarte; cutare a pierit fiind încrezător în forța lui și-n brațele de care toți se minunau. Pe cei mai mulți însă îi sugrumă banul adunat cu prea mare lăcomie și averea care întrece tot pe atât moșiile tuturora pe cât balena britanică-i mai mare ca delfinii. În vremile de groază, din ordinul lui Nero, o cohortă întreagă înconjură casa lui Longinus[585] și marile grădini ale preabogatului Seneca[586], și împresură clădirea impozantă-a Lateranilor[587]; în cămăruțele de la mansardă rar intra, un soldat.

---

[584] Vechi oraș fenician pe coasta de sud-vest a Spaniei, azi Cadiz.

[585] C. Cassius Longinus, vestit jurist, pretor și consul, exilat în timpul lui Nero în Sardinia, fiindcă ar fi avut în casă portretul lui C. Cassius, cel care-l ucisese pe C. Iulius Caesar, de fapt însă pentru bogăția și integritatea lui.

[586] Vezi *Sat*. VIII, nota 44.

[587] Plautius Lateranus participase la conspirația lui Piso împotriva lui Nero; casele și parcurile îi fură confiscate.

De ai avea cu tine, pornind la drum în timpul nopții, chiar numai niște văsulețe de-argint necizelat, te-ai teme, cred, de sabie și de țepușă și-ai tremura de umbra unei trestii ce se clatină în lumina lunii; drumețul fără ban în pungă va trece cântând prin fața hoțului. Primele rugăminți făcute zeilor și cele mai obișnuite-n toate templele sunt să ne crească bogăția și averile, caseta noastră să fie cea mai mare din forul întreg. Nici un fel de otrăvuri nu ni se dă să bem în vasele de lut; numai atuncea teme-te, când vei lua în mână pocale încrustate cu pietre prețioase și-n vasul larg de aur va scânteia setinul[588]. Acuma înțelegi de ce unul dintre înțelepți, de câte ori scotea chiar și-un picior trecând pe pragul ușii, râdea[589] iar celălalt, din contră, scotea lacrămi?[590] Dar mustrarea aspră a râsului în hohote e la îndemâna oricui; ce-i de mirare e de unde avea celălalt mereu în ochi atâtea lacrămi. Democrit își strică plămânii râzând fără încetare, deși-n orașele acelea nu existau pretexte[591], trabee [592], fasce, lectică sau estradă. Ce-ar mai fi fost de-ar fi văzut un pretor în picioare într-un car înalt, trecând măreț prin praful din mijlocul arenei, îmbrăcat în tunica lui Iupiter, purtând pe umeri, mare cât o cortină de teatru, o togă brodată sarrană[593] și pe cap cercul unei coroane atât de mari, că un grumaz nu poate s-o

---

588 Vinul de Setia, localitate în Lațiu pe colinele din jurul lacurilor pomptine, era renumit.

589 E vorba de Democrit din Abdera (sec. IV î.e.n.).

590 Heraclit din Efes.

591 Togă albă, tivită cu o bandă de purpură pe care o purtau copiii de familii mai ridicate până la 16 ani, precum și înalții magistrați la ceremoniile publice.

592 Togă albă cu dungi roșii orizontale, purtată de regi la solemnități sau, pe vremea imperiului, în întregime de purpură roșie, purtată de împărați.

593 Sarra e numele vechi al orașului Tyr.

susțină[594]. De fapt, un sclav public, numai sudori, i-o ține și, ca să nu se îngâmfe consulul, e dus și el în același car. Adaugă la asta acvila ce pare că-și ia zborul din vârful sceptrului de fildeș, apoi în partea aceea corniștii, iar în astălaltă, precedând carul triumfal, convoiul lung al oamenilor lui de casă și, la dârlogii cailor, în togă albă ca zăpada, cviriții[595] pe care sportula[596] vârâtă-n punga lor i i-a făcut prieteni.

Dar chiar și-n vremea lui filosoful grec găsea subiect de râs oricând se întâlnea cu oamenii[597]; înțelepciunea lui ne-arată că se pot naște oameni de seamă, meniți să ne dea pilde mari, chiar și-n țara berbecilor și într-un aer greu. Râdea de grijile și tot așa de bucuriile prostimii, uneori chiar de lacrămile ei, fiindcă Soartei ce îl amenința el îi trimitea lațul să se spânzure sau îi dădea cu tifla.

Deșarte lucruri, deci, sau chiar dăunătoare mai cer oamenii și pentru acestea se cade să păteze cu ceară genunchii zeilor[598]. Pe unii-i prăvălește mărirea lor expusă invidiei altora, iar lunga și strălucita listă de onoruri îi afundă. Statuile coboară de pe soclu, târâte cu otgonul; securea izbită cu putere sparge apoi chiar și roțile faetonului de curse și cailor nevinovați li se zdrobesc picioarele; pârâie acum focul ațâțat de foale și arde-n cuptor capul slăvit de

---

[594] Descriere a pompei cu care pretorul sau consulul care dădea jocurile de circ deschidea spectacolul.

[595] Nume oficial sinonim cu „cetățeni” (Quirites); aci ironic folosit.

[596] Un mic paner de formă cilindrică cu care clienții se prezentau dimineața spre a-și saluta patronul, primind în schimb ajutoare în natură (alimente, mâncare); mai târziu o mică sumă de bani.

[597] E vorba tot de Democrit din Abdera, localitate în Beoția; beoțienii nu erau socotiți prea inteligenți, de aici „țara berbecilor".

[598] Ceara lumânărilor pe care credincioșii le ardeau la picioarele statuilor zeilor.

toată lumea: marele Seian trosnește[599]; din cea de-a doua figură de pe întreg pământul se fac apoi ulcioare, lighene, tigăi, oale. Împodobește-ți casa cu lauri și du pe Capitoliu un bou mare dat cu cretă[600]: Seian e târât cu cangea în văzul lumii și toți se bucură.

— Ce buze și ce față avea! Dacă mă crezi, nicicând nu mi-a plăcut omul acesta. Dar sub ce vină a căzut? Cine-o fi fost denunțătorul? Cu ce probe și cu ce martor făcut-a el dovadă? - Nimic din toate astea. A venit de la Capreae o scrisoare cu multe fraze mari și tare lungă.

— E clar. Nu mai întreb nimic. Dar mulțimea urmașilor lui Remus ce face?[601] - Se supune, ca totdeauna, soartei și hulește pe condamnați. Același popor, dacă zeița Nortia l-ar fi ajutat pe etrusc[602] și dacă bătrânețea tihnită a împăratului ar fi fost curmată prin înăbușire, în ceasul ăsta l-ar proclama Augustus pe Seian. Însă de multă vreme, de când nu ne mai vindem voturile nimănui, poporul a scăpat de griji, căci el, care acorda odinioară putere, fascii, legiuni și totul, acum se abține și numai două lucruri dorește înfrigurat: pâine și spectacole de circ[603]. - Aud că mulți alții vor pieri. - Nu-i nici o îndoială; cuptorul este mare. - L-am întâlnit pe amicul

---

599 L. Aelius Seianus, faimosul prefect al pretoriului și omul cel mai de încredere al lui Tiberiu. Din anul 27 e.n., după retragerea împăratului la Capreae (azi Capri) toată conducerea imperiului era în mâna lui; printr-un șir de crime ale căror victime au fost chiar rudele apropiate ale împăratului, Seian își pregătea calea spre a îndepărta de la conducere pe Tiberiu. Planul fu adus la cunoștința împăratului. Seian este acuzat în Senat și arestat (31 e.n.), apoi condamnat la moarte; corpul lui a fost târât pe străzi; copiii, rudele și prietenii lui avură aceeași soartă; averile lor fură confiscate.

600 Ceremonie de sărbătorire a unei victorii triumfale și a jertfei pe Capitoliu.

601 Cetățenii Romei, urmași ai lui Romulus și Remus.

602 E vorba de Seian, născut la Volsinii în Etruria; Nortia, divinitate etruscă, precum era Fortuna la romani.

603 Vestita formulare „*panem et circenses* (*optat*).“

meu Bruttidius[604] la altarul lui Marte: era puțin cam palid. Tare mă tem că acest Aiax învins[605] să nu se răzbune pe noi pentru că ar fi fost rău apărat. Să alergăm în goană și să călcăm în picioare dușmanul împăratului, cât timp mai zace aruncat pe malul Tibrului. Dar să ne vadă și sclavii, ca nu cumva vreunul să nege și să-și târască apoi la judecată, punându-i mâna în gât, stăpânul tremurând de frică. Iată ce se vorbea pe-atunci despre Seian și ce șoptea în taină lumea. Vrei să fii salutat întocmai ca Seian, să ai atâția bani ca el, să dăruiești cutăruia cele mai înalte ranguri, pe altul să-l așezi în fruntea oștilor, să fii considerat protector al împăratului ce s-a retras pe stânca îngustă de la Capreae cu ceata lui de-astrologi chaldei? În orice caz, vrei lănci, cohorte și mândri cavaleri: un castru în casa ta. De ce nu le-ai dori? Chiar cei ce n-ar voi să ucidă vreun ins, voiesc să poată numai. Ce strălucire însă și ce prosperitate pot fi atât de mari ca noianul relelor ce-aduc cu ele să fie pe măsura mulțumirii? Vrei să îmbraci pretexta[606] ăstuia care-i târât cu cangea, sau mai bine să fii o mărime la Gabii sau Fidenae[607],

---

[604] Bruttidius Niger era edil sub Tiberiu; unealtă ambițioasă a acestuia, a fost acuzatorul lui C. Silanus, proconsulul Asiei, acuzat între altele de „violarea divinității lui August și de disprețuirea maiestății lui Tiberiu”.

[605] Aiax, fiul lui Telamon, erou al grecilor în războiul troian, pretinse, după moartea lui Ahile, să i se dea armele aceluia, ca fiind al doilea în vitejie dintre greci. Fruntașii grecilor hotărâră însă să dea aceste arme nu celui mai viteaz, ci celui mai înțelept dintre ei, lui Ulise. Înnebunit de furie pentru nedreptatea ce i se făcuse, Aiax se repede la o turmă de oi pe care o măcelărește, crezând că sunt grecii pe care voia să se răzbune. Trezit din nebunia lui, se sinucide. Aluzia din text e la Tiberiu care, după descoperirea conspirației lui Seian, cuprins de furie că nu fusese apărat de primejdie, omoară în dreapta și în stânga mulți foști demnitari.

[606] Toga pretextă, tivită cu o bandă de purpură, era îmbrăcămintea purtată de magistrații superiori.

[607] Orășele în Lațiu.

să judeci neînțelegerile de la măsurători și, edil zdrențăros în pustiul Ulubrae [608], să sfarmi de pământ vasele mai mici decât e drept ca să cuprindă? Recunoști, prin urmare, că Seian n-a știut ce-i de dorit în viață. Căci el, care dorea prea mari onoruri și umbla după prea mari averi, își ridica podele peste podele la un turn înalt, de unde căderea să-i fie mai de sus și prăpastia ruinelor prăvălite să fie grozavă. Cine a răsturnat oare atâția Pompei, atâția de-alde Crassus și pe-acela ce-a încovoiat supușii cetățeni ai Romei sub loviturile de bici?[609] Fără îndoială, rangul suprem, vânat prin orice mijloace, și marile lor dorinți pe care răutăcioasele divinități li le-au îndeplinit. Puțini regi coboară la ginerele Cererii[610] fără a fi fost uciși sau greu răniți și tot așa puțini tirani, răpuși de-o moarte fără vărsări de sânge.

Orice copil care-și plătește cu un singur as modesta învățătură, pe care-l însoțește la școală un sclav de casă ducându-i tașca mică, începe să viseze, și-ntreaga vacanță de quinquatrii[611] tot dorește să dobândească elocvența și faima lui Demostene și Cicero. Dar ambii oratori pieriră din cauza elocvenței și pe-amândoi i-a dus la moarte bogată vina a talentului ce se revărsa-n valuri. Din cauza talentului i-au fost tăiate unuia din ei[612] mâna și capul; niciodată rostrele însă n-au fost udate de sângele vreunui avocățaș mărunt. „Ferice de tine,

---

608 Mică localitate în Campania.

609 Aluzie la C. Iulius Caesar, citat ca exemplu împreună cu ceilalți doi membri ai primului triumvirat (Pompeius și Crassus).

610 Sens: în infern; Pluto, zeul infernului răpise pe Proserpina, fiica zeiței Ceres, luând-o de soție.

611 *Quinquatrus* (cvincvatriile mari) sunt sărbători în cinstea zeiței Minerva, celebrate primăvara de la 19-23 Martie, când școlarii aveau vacanță.

612 Cicero fu ucis la Formiae de oamenii lui Marcus Antonius, care-i aduseră capul la Roma. Din porunca lui Antonius capul, fixat între cele două mâini, fu expus la tribuna din for de unde Cicero fusese de-atâtea ori admirat de către concetățeni.

Roma, renăscută sub consulatul meu!”[613] Dacă ar fi vorbit așa întotdeauna, ar fi putut disprețui pumnalele soldaților lui Antonius. Aș prefera ca el să fi scris niște poezii ridicule, decât pe tine, divină Filipică de strălucită faimă, ce urmezi în serie îndată după prima[614].

La fel, o crudă moarte îl răpi și pe-acela pe care-l admira Atena, înflăcăratul orator[615], care ținea sub puterea cuvântului tot teatrul întesat de lume. Se născuse în contra voiei zeilor, cu un destin prevestitor de rău, și tatăl său, cu ochii chiorâți de fumul de zgură înroșită de la cărbuni și clești și nicovala pe care bătea săbii, de la cuptorul înnegrit, trimise pe copilul lui la retor.

Armuri de dușmani învinși în războaie, o platoșă agățată pe un trofeu trunchiat, o vizieră ce atârna de coiful spart al ei, un car de luptă cu oiștea ciuntită, pupa unei trireme cucerite și-un chip de captiv trist în vârful unui arc de triumf - toate acestea, cred unii, sunt lucruri mai de preț ca orișice pe lume. La asta năzuiește un comandant de oști roman, sau grec, sau barbar, și asta-i pricina că înfruntă primejdie și trudă; în așa măsură oamenii sunt înșelați de glorie mai mult ca de virtute. Căci cine îmbrățișează virtutea în ea însăși, de-i iei orice răsplată? Ba uneori setea de glorie a unora le

---

613 Marele orator s-a încercat și în poezie, fără succes. Versul ciceronian la care Iuvenal se referă este: „*O, fortunatam natam me consule Romam!*“ vers ridiculizat atât pentru forma exagerată în care Cicero își face elogiul salvării Romei de conspirația lui Catilina, cât și pentru cacofonia rezultată din ultimele două silabe din *fortunatam*, (*-natam*) și *natam*, cuvâîntul următor.

614 Împotriva încercării de instaurare a unei noi tiranii după asasinarea lui Iulius Caesar, Cicero a scris 14 discursuri împotriva lui Marcus Antonius numite Filipice, după numele discursurilor lui Demostene împotriva regelui Filip al Macedoniei. Cel mai apreciat dintre ele, care a fost doar scris și publicat dar nu rostit, este Filipica a doua, „divina Filipică de strălucită faimă“, cum zice Iuvenal.

615 Demostene. Tatăl lui a avut un atelier de fierărie; a murit când copilul avea șapte ani. Versiunea lui Iuvenal este modificată, ca să fie de mai mare efect.

ruinează țara și tot așa dorința lor de laude și de titluri gravate pe pietrele ce le păzesc cenușa, pe care le poate nărui puterea blestemată a unui smochin neroditor, deoarece mormintele își au și ele soarta lor. Cântărește cenușa lui Hanibal[616]! Câte livre ai să găsești la cel mai mare general? El este acela pe care nu-l încăpea Africa bătută de Oceanul maur, învecinată cu Nilul cald și, mai departe, cu neamurile etiopilor și cu ținutul altor elefanți? Adaugă stăpânirii sale Spania și el trece Pirineii. Natura îi pusese-n cale Alpii și zăpezile: el sparge stâncile și-și taie drum prin munți, topindu-i cu oțet[617]. Iată-l ajuns, în Italia; totuși el năzuiește să meargă mai departe. „N-am reușit nimic, dacă soldații noștri nu sparg porțile Romei și eu nu înfig steagul în mijlocul Suburei".[618] Ce groaznic chip avea și cât merită el să fie zugrăvit într-un tablou când matahala getulică[619] purta pe generalul chior![620] Și pân-la urmă care-i fu sfârșitul? Vai, glorie! Este învins, firește, și pornește la fugă în pribegie; acolo șade, client de seamă, faimos în toată lumea, la ușa palatului unui rege, până ce tiranul bitinian s-o îndura să se trezească. Și vieții omului acestuia, care altădată a răsturnat lumea întreagă, i-a pus capăt, nu săbiile, nici stâncile și nici săgețile, ci un

---

616 Marele general cartaginez din al II-lea război punic, dușman de moarte al romanilor, care, după ce, pornind din Spania, trecuse Alpii în Italia, ajunsese la porțile Romei, coborî în sud, pricinuind romanilor cea mai mare înfrângere militară din istoria lor, cea de la Cannae, dar în cele din urmă fusese înfrânt la Zama (în Africa) și se refugie în Orient, unde mai trăi vreo 20 de ani; urmărit de romani, se sinucise otrăvindu-se cu otrava păstrată sub piatra unui inel, pe când se afla la curtea regelui Bitiniei, Prusias.

617 Metoda ne e descrisă de Titus Livius: se făceau mormane de arbori retezați, li se dădea foc și pe stâncile încinse se turna oțet; astfel ele se spărgeau mai ușor cu instrumentele de fier folosite.

618 Cartier foarte frecventat din Roma.

619 Elefant din Getulia, ținut african, aproximativ Algeria de azi.

620 Hanibal își pierduse un ochi în lupte.

inel ce-a răzbunat înfrângerea noastră la Cannae și-atâta vărsare de sânge. Hai dar, nebunule, mai străbate în goană Alpii sălbateci, ca să uimești copiii și să devii subiect de compoziție școlară.

O singură lume nu-i ajunge tânărului din Pella[621]; se înăbușă, nefericitul, în hotarul strâmt al universului, ca și cum ar fi închis în stâncăraiele Gyarei și-n mică insulă Seriphus[622]; când însă va intră-n orașul cel întărit de olari[623], el se va mulțumi cu un sarcofag. Numai moartea arată cât de puțin înseamnă un biet corp omenesc. Credem că Athosul fu străbătut altădată cu pânze de corăbii[624] și tot ce îndrăznește a născoci în istorie Grecia mincinoasă: că marea a fost acoperită de miile de corăbii și, devenind solidă, roțile carelor trecură peste dânsa; că ape adânci scăzură, că medul la un prânz goli fluvii întregi și tot ce ne mai cânta Sostrat[625] cu aripile lui umede, ce șiroiesc de apă. Părăsind Salamina, cum se întoarse totuși mărețul Xerxe, barbarul ce biciuia pe Corus și pe Eurus - vânturi care nu înduraseră nicicând o astfel de pedeapsă în temnița lui Eol[626]

---

621 Alt exemplu celebru al zădărniciei gloriei militare: Alexandru cel Mare, fiul regelui Filip al Macedoniei, a cărei capitală era orașul Pella.

622 Insule mici din arhipelagul Cicladelor, locuri de deportare, citate și altădată de Iuvenal.

623 Babilonul, construit de Semiramida, ale cărui ziduri erau întărite cu cărămidă arsă. În acest oraș a murit Alexandru cel Mare după o orgie (323 î.e.n.).

624 După Hanibal și Alexandru cel Mare, exemple de cum au sfârșit generali mari însetați de glorie, Iuvenal trece la Xerxes. Aluziile privesc etape ale expediției acestuia în al doilea război medic; podul de vase peste Helespont, înfrângerea de la Salamina și retragerea rușinoasă.

625 Poet grec necunoscut.

626 Se povestește că, atunci când Xerxes a aflat că podul de vase peste Helespont a fost rupt de o furtună pe mare, a poruncit ca vânturile (Corus, vânt de nord-vest, și Eurus, vânt de sud-est) să fie bătute cu 300 lovituri de bici și în mare să se arunce lanțuri pentru a-l încătușa pe Neptun, zeul mării.

- ba încă îl pusese-n cătușe pe Neptun![627] Bine că nu l-a socotit că merită să i se-aplice fierul roșu. (Ar vrea să slujească vreunul dintre zei unui asemenea stăpân?) Dar cum s-a întors el? Ei bine, pe-o singură corabie, pe valuri însângerate și cu-o proră care-și tăia greu calea prin mulțimea de cadavre. Iată pedepsele ce-aplică această glorie atâta de dorită.

Dă-mi viață lungă, dă-mi, Iupiter, mulți ani! Asta dorești, doar asta, și când ești sănătos și când ești gălbejit de boală. Dar o bătrânețe lungă de cât de neîntrerupte și grele suferințe nu e plină! Mai-nainte de toate chipul îți e sluțit, urât, de nerecunoscut; în locul pielii fine, toval respingător, obrajii scofâlciți și niște crețuri - privește! - ca cele pe care le scarpină, la gura ei zbârcită, o bătrână maimuță de prin pădurile umbroase ale Tabracăi[628]. La cei tineri deosebirile sunt foarte mari: acela-i mai frumos decât acesta și acesta decât altul, cutare e mai robust mult decât cutare. Bătrânii arată toți la fel: le tremură mădularele și tot astfel vocea; capul li-i chel și nasul le curge ca la prunci, fără dinți, nefericitul, trebuie să mestece pâinea cu gingiile; ajunge atât de grea povară pentru nevastă, copii și pentru sine însuși, că și vânătorului de testamente, Cossus, i s-ar scârbi de el. Nu mai are aceeași plăcere de vin sau de mâncare, căci cerul gurii nu mai simte; de dragoste a uitat de mult și chiar de-ar încerca, vâna lui zgârcită cu varicocelul ei e moartă și moartă fi-va, oricât ar mângâia-o toată noaptea. Mai poate spera ceva vârsta înaintată a acestui organ neputincios? Ce să mai zic că este pe drept suspectă o poftă ce umblă după dragoste fără a avea putere? Iată și-alt beteșug pe capul lui dintr-altă parte. Căci ce plăcere poate avea când cântă fie și citaristul Seleucus, oricât e el de

---

627 Regele vânturilor pe care, le ținea închise într-o peșteră și le dădea drumul așa cum poruncea Iupiter.

628 Localitate pe coasta Numidiei (Algeria de azi).

meșter, sau cei ce strălucesc în haine aurite?[629] Ce importă în ce parte a unui teatru mare șade, el care abia aude pe corniști și acordurile trompetelor? Trebuie să strigi cât poți, ca urechea lui să prindă numele aceluia ce sclavul anunță c-a venit, sau să îi spună câte ceasuri sunt. Pe lângă asta, puținul sânge din corpul înghețat nu i se încălzește decât când are febră; tot felul de boli l-atacă deodată, sărind asupra lui. Al căror nume de vrei să le cunoști, ți-oi spune mai ușor câți amanți a avut Oppia, câți bolnavi a ucis doctorul Themison numai într-o toamnă, pe câți tovarăși a înșelat Basilus și câți pupili a tras pe sfoară Hirrus, câți bărbați sleiește într-o zi lungana de Maura și câți școlari încovoaie Hamillus; ți-oi înșira, mai repede câte vile posedă astăzi cel care, răzându-mă, îmi hârșea în tinerețe barba aspră. Pe bătrânul cela-l doare umărul, pe-acesta îl dor șalele și pe-altul coapsa. Acela și-a pierdut ochii amândoi și-invidiază acum pe chiori; buzele palide ale ăstuia primesc mâncarea din degetele altcuiva și la vederea bucatelor rânjește și cască gura ca puiul de rândunică spre care zboară cu gura plină mama lui, lăsându-se flămândă. Dar paguba mai mare decât toate e că bătrânul își pierde mințile: nu mai cunoaște nici numele sclavilor, nici figura prietenului cu care a cinat noaptea trecută și nici copiii pe care i-a făcut și i-a crescut. Căci printr-un testament îngrozitor nu-i recunoaște ca moștenitori pe ai săi, ci-averea toată trece pe seama Fialei; atâta trecere are asupra lui duhoarea gurii ei experte: stătuse mulți ani închisă în cămăruța unui lupanar.

Dar chiar dacă-și păstrează mintea-întreagă, totuși va trebui să-și ducă la mormânt copiii, să vadă rugul iubitei lui soții și-al fratelui și urnele pline cu cenușa surorilor. Pedeapsa la care sunt supuși cei ce trăiesc prea mult aceasta e: fiindcă morțile vin una după alta într-o familie, să îmbătrânească în lungi jelanii, în continuă tristețe și în

[629] Cântăreți din flaut ce acompaniau solistul.

veșminte negre. Regele din Pylos[630], dacă e să credem pe marele Homer, a fost exemplu de viață lungă, aproape cât a ciorii. Ferice de el, vei zice: și-a amânat atâta vreme moartea, își număra pe degetele mâinii drepte anii[631] și a băut mustul cel nou de-atâtea ori. Te rog ascultă-l puțintel cât se plângea el însuși de legile destinului, de firul prea lung al vieții lui, când vedea arzând barba viteazului său Antiloch[632], când întreba pe toți din preajma lui de ce-a mai apucat aceste timpuri, ce crimă a săvârșit care să merite o pedeapsă de-o viață atât de lungă. Și tot astfel Peleu[633], când îl jelea pe Ahile răpit dintre cei vii și celălalt bătrân[634] a cărui soartă fuse să-l plângă pe Ulise care înota pe mare. Cât Troia era în toată a ei putere, Priam ar fi venit la umbrele infernului cu marea pompă a lui Assaracus[635], Hector cu ceilalți frați ai lui purtându-i leșul pe umeri în plânsetul femeilor troiene; Cassandra[636] ar fi început cea dintâi bocetul, urmată de Polyxena cu haina sfâșiată, dacă el s-ar fi stins în alte vremi, când Paris nu-ncepuse a-și întocmi corabia îndrăzneață[637]. La ce i-a folosit c-a avut multe zile? A văzut toate năruindu-se și Asia pierind prin foc și sabie. Atunci, scoțându-și tiara, apucă armele, soldat cu trupul tremurând, și se prăbuși înaintea altarului Marelui Iupiter, ca un bou bătrân care, scârbit de plugul ce nu-l mai ascultă,

---

630 Nestor, regele din Pylos din legendele troiene, renumit pentru viața lui lungă și înțelepciunea lui.

631 Cei vechi numărau anii pe degete: unitățile și zecile pe degetele de la mâna stângă, sutele pe cele de la mâna dreaptă.

632 Fiul lui Nestor, ucis de Memnon, pe când își apăra în luptă tatăl.

633 Tatăl lui Ahile.

634 Laerte, tatăl lui Ulise.

635 Strămoșul lui Priam, regele Troiei; Hector e fiul cel mai mare al lui Priam.

636 Casandra și Polyxena, fiice ale lui Priam.

637 Aluzie la corabia cu care Paris, fiul lui Priam, a răpit-o pe Elena, soția regelui Menelau.

își întinde gâtul slab și jigărit cuțitului stăpânului. Acest sfârșit a fost oricum sfârșitul unui om, dar soața lui, care a trăit după aceea, lătra înfiorător cu-n rânjet de cățea[638].

Mă grăbesc să ajung la ai noștri; trec peste regele Pontului[639] și peste Croesus[640], pe care vorba minunată a dreptului Solon l-a făcut să se gândească bine la perioada ultimă a unei lungi vieți. Exilul lui Marius[641], închisoarea, mlaștinile Minturnelor și pâinea cerșită pe ruinele Cartaginei pe care-o învinsese, dintr-asta i s-au tras. Ce-ar fi creat mai fericit natura și Roma pe pământ decât acest ilustru cetățean, de și-ar fi dat suflarea când voia să descindă din carul teutonic, înconjurat de șiruri de captivi și de toată pompa victoriei în războaie? Prevăzând viitorul, Campania îl fericise pe Pompei[642]

---

638 Hecuba, soția lui Priam. Pe când era, după căderea Troiei, dusă în exil ca sclavă a lui Ulise, pe țărmul trac apăru umbra lui Ahile care ceru ca jertfă pe Polyxena. Astfel singurul copil ce mai rămăsese în viață era Polydor, trimis altădată de Priam spre a fi adăpostit de Polymestor, regele Ismarei. Acesta omorâse însă pe copil, spre a-l jefui de aurul pe care tatăl său i-l dăduse la plecarea de-acasă. Hecuba se răzbună pe ucigaș scoțându-i ochii; durerea se schimbase în ură. Ea fu metamorfozată într-o cățea furioasă. Toate acestea, nenorociri ale războiului troian.

639 Mithridate, regele Pontului, silit să se sinucidă spre a scăpa de a fi luat prizonier de romani.

640 Croesus, bogatul rege al Lydiei. Solon, înțeleptul atenian, îi spusese că nimeni nu se poate considera fericit până în ultima clipă a vieții; Cyrus, regele Persiei, i-a cucerit regatul și Croesus fu dus în captivitate.

641 Caius Marius, învingător al teutonilor (102 î.e.n.) și al cimbrilor (101 î.e.n.), după instaurarea dictaturii lui Sylla (88 î.e.n.) fugind din Roma se ascunde la un pescar de lângă Minturnae, orășel în Lațiu, și apoi se exilează la Cartagina.

642 Alt exemplu: în anul 50 î.e.n., pe când se afla în Campania, Pompei se îmbolnăvi de friguri și zăcu grav bolnav la Neapole. Orașele din jur făcură rugăciuni pentru însănătoșirea lui și, doi ani mai târziu, în timpul războiului civil, Pompei înfrânt de C. Iul. Caesar la Pharsalus (august 48 î.e.n.) își căută scăparea

cu o febră de tot dragul, dar rugăciunile publice ale multor orașe au învins-o. Soarta nefericită a lui și-a Romei i-a smuls celui învins capul, cruțat până atunci. Lentulus fu lipsit de acest chin și de această pedeapsă, Cethegus a căzut neciopârțit și Catilina se prăbuși în luptă, dar leșul îi fu întreg.[643]

Când vede templul Venerei, o mamă îi cere, atât de îngrijorată c-ajunge la rugăciuni prostești, frumusețe pentru băieții ei, șoptind încetișor, și pentru fete, șoptind ceva mai tare. „Pentru ce, zicea ea, mă dojenești?” Și Latona[644] se bucură că Diana-i frumoasă”. Da, dar Lucreția[645] te-oprește să dorești un chip așa frumos cum a avut ea, iar Verginia ar fi dorit să aibă cocoașa Rutilei și să-i dea Rutilei frumusețea ei. Iar un băiat cu trup frumos își face totdeauna părinții nefericiți și temători de grijă, căci rareori se împacă chiar într-atât frumusețea cuiva cu castitatea. Chiar dacă o casă de oameni foarte simpli, ducându-și viața ca sabinii din vechime, i-ar fi transmis băiatului moravurile lor severe și dacă, pe deasupra, natura binevoitoare i-ar da din plin o fire curată și o față ce s-aprinde roșind de-un pic de sânge - ce-i poate dărui mai mult natura, care-i mai tare și decât pedagogul și decât educația? - lui nu i se dă voie să fie un bărbat: ticăloșia corupătorului cu mâna largă e-n stare să ispitească și părinții; atât de mare-i încrederea în puterea darurilor.

în Egipt, unde fu asasinat de oamenii regelui Ptolemeu; capul îi fu tăiat și adus ca trofeu învingătorului.

643 Lentulus și Cethegus, partizani ai lui Catilina în faimoasa conjurație din 63 î.e.n. înfrântă de Cicero, pe atunci consul; au fost condamnați și executați în temniță; Catilina a căzut pe câmpul de bătaie în lupta de la Pistoia (Etruria).

644 Zeița Latona, mama Dianei și a lui Apollo.

645 Lucreția, frumoasa soție a lui Tarquinius Collatinus, necinstită de Sextus Tarquinius, fiul regelui Tarquinius Superbus, s-a sinucis de rușine; Verginia, fiica unui cetățean roman, a fost ucisă de tatăl ei ca s-o salveze de pornirile libidinoase ale lui Appius Clodius, unul din decemvirii Romei; Rutila, o necunoscută.

Nici un tiran nu a scopit, în ticălosul lui palat, vreun efeb pocit, nici Nero n-a răpit vreun tânăr cu picioarele sucite, vreun scrofulos, unul cu burtă mare sau vreun cocoșat. Poftește-acum și te mai bucură de frumusețea tânărului tău, pe care îl așteaptă primejdii și mai mari. Va ajunge amantul tuturor femeilor și va trăi cu frica în sân de răzbunările bărbaților, căci steaua lui n-o fi mai norocoasă ca a lui Marte, ca să nu cadă până la urmă în laț[646]. Iar durerea aceea aplică uneori vinovatului o pedeapsă mai mare decât vreo lege a îngăduit durerii: unul ucide cu sabia, altul snopește în bătăi până la sânge sau uneori le vâră în fund craidonilor un pește. Dar Endymion[647] al tău, zici tu, va fi amantul unei femei pe care o iubește. Îndată ce Servilia îi va fi dat parale, va fi și-al ei, pe care n-o iubește, și o va deposeda de toate podoabele gătelii; ce-a refuzat vreuna îmbrățișărilor unui amant vânjos, fie ea Oppia sau Catulla[648]? Chiar mai stricată dacă-ar fi, femeia într-asta-și pune toată onoarea. „- Dar unui tânăr cast ce-i strică frumusețea?” - Ce le-a folosit lui Hippolit[649] și lui Bellerofon[650] hotărârea lor neclintită?

---

646 Zeul Marte fu prins în flagrant delict cu Venus, de soțul ei, zeul Vulcan. Acesta pregătise o plasă în care prinse pe îndrăgostiți și îi expuse astfel ca spectacol celorlalți zei, spre a-i face de râs.

647 După legendă, un tânăr păstor foarte frumos de care Diana, zeiță a Lunii (Selene), se îndrăgosti; ea-l adormi pe veci, ca să-l păstreze tânăr și să-l poată contempla și săruta.

648 Servilia, tipul femeii urâte și bogate; Oppia, probabil o nobilă stricată, iar Catulla o prostituată.

649 Hippolit, frumosul fiu al lui Teseu, a rezistat ademenirilor mamei sale vitrege, Phedra, fiica regelui cretan, Minos. Aceasta l-a pârât lui Teseu că ar fi vrut s-o siluiască. Teseu îl izgoni pe Hippolit și rugă pe Poseidon, zeul mării, să-l pedepsească. La o vânătoare cu carul tras de doi cai, lui Hippolit îi ieși în față un monstru; caii se speriară și răsturnară carul, iar stăpânul fu ucis.

Firește, Fedra a roșit, ca una ce fusese disprețuită, fiind respinsă, iar Stenoboea nu s-a înfuriat mai puțin decât cretana Fedra și amândouă s-au aprins de dorul răzbunării. Când rușinea pățită îi întărâtă ura, femeia e mai crudă ca oricând. Spune-mi ce sfat, crezi tu, c-ar trebui să dai aceluia cu care soția împăratului vrea să se mărite[651]? Cel mai ales și cel mai frumos tânăr de neam patrician este înșfăcat, nefericitul, și condamnat să piară de ochii Messalinei. Ea șade, așteptându-l cu vălul de mireasă; în parc s-așterne sub ochii tuturora patul nupțial și, după vechiul obicei, se va înmâna ca dotă milionul de sesterți; va veni augurul și martorii, ca să subscrie actul. Credeai că pregătirile acestea sunt secrete, destăinuite numai câtorva? Messalina nu vrea să se mărite decât cu formele legale. „Ce vrei mai bine? spune-mi[652]: Dacă nu vrei să te supui, va trebui să pieri înainte de-aprinsul lumânărilor; dacă săvârșești crima, vei avea parte de-o mică amânare, până ce fapta cunoscută de toată lumea din oraș s-ajungă la urechile împăratului. El va fi ultimul ce va afla rușinea casei sale; în vremea asta supune-te poruncii ei, de ții atât de mult să mai trăiești câteva zile. Dar orice-ai socoti că-i mai ușor și e mai bine, va trebui să întinzi săbiei gâtul aceasta frumos și alb”.

— „Nimic să nu-și dorească atuncea oamenii?” - „De vrei un sfat, lasă pe seama zeilor să cântărească ce-i bine pentru noi și ce-i folositor pentru ale noastre. În loc de ce ne place, zeii ne-or da tot

---

650 Bellerofon, primit în gazdă de regele argivilor, Praetus, și respingând ademenirile Antiei (Stenoboea), soția lui Praetus, aceasta îl pârî soțului și făcu să fie trimis la socrul ei în Licia, unde și-a găsit moartea.

651 În toamna anului 48 e.n., Messalina, a treia soție a împăratului Claudiu, se căsători public în parcul lui Luccullus cu C. Suilius, consul desemnat în acel an. Messalina fu ucisă, de asemenea și Suilius. Versiunea lui Iuvenal este deosebită de ce spun Tacit și Suetoniu în această privință: după aceștia, C. Suilius urmărea detronarea lui Claudiu și dobândirea puterii supreme.

652 Poetul se adresează lui Suilius.

ce-i mai potrivit cu fiecare, căci omul li-e mai drag decât își e el sieși. Mânați de o pornire năvalnică a inimii și de-o dorință oarbă, arzătoare, le cerem soție și copii, dar lor li-i cunoscut cum ne vor fi copiii și soția. Dacă e vorba să le ceri ceva și să le-aduci prinoase la altare măruntaie și cârnăciori sfințiți de la purcel alb de lapte, trebuie să-i rogi să-ți dea o minte sănătoasă într-un corp sănătos. Cere-le un suflet tare, netulburat de groaza morții, care să privească ultima parte a vieții ca un dar al naturii, să poată suporta orișice chinuri, să nu se mânie de nimic, nimic să nu dorească, să fie încredințat că muncile lui Hercule și strădaniile lui grozave sunt de preferat amorului, ospețelor și pufului cel moale al lui Sardanapal[653]. Eu îți arăt ce chiar tu însuți îți poți da. O singură cărare spre viața liniștită ne e deschisă: ea trece prin virtute. Nu ai, Norocule, nici o putere, dacă am fi înțelepți. Noi, noi te facem zeu și te-așezăm în cer.

---

[653] Ultimul rege al Asiriei, proverbial prin viața lui de lux moleșitor; la aflarea veștii unei răscoale contra lui se aruncă pe-un rug aprins, arzând de viu cu tot seraiul lui.

SATIRA A XI-A

Dacă Atticus[654] are la masă mâncări alese, e socotit un om subțire, pe când Rutilus trece drept nebun. Cine-i întâmpinat în public cu mai mari hohote de râs decât un Apicius[655] ajuns în sărăcie? Toate întrunirile, termele, toate cercurile și teatrul întreg vorbesc despre Rutilus. Se spune că e gata, și fără a fi silit de vreun tribun[656], dar nici împiedicat, să se angajeze în scris că se supune regulilor și ordinelor aspre ale maestrului de lupte atâta timp cât trupul lui tânăr, sănătos e-n stare a purta casca și cât timp sângele îi fierbe. Pe mulți din cei care alt rost al vieții lor nu știu decât să-și mulțumească cerul gurii, îi vezi apoi cum creditorul, adesea înșelat, i-așteaptă chiar în gura pieții. Cel mai nenorocit dintr-ăștia - dar se va nărui în curând - o poți vedea prin crăpăturile ruinei - e cel care mănâncă tot ce-i mai bun și mai ales. În vremea asta caută pretutindeni tot ce le poate satisface gusturile; niciodată prețurile nu-i împiedică să-și vadă de sufletelul lor; ba, dac-ai cerceta mai de aproape, ceea ce le place lor mai mult e ce se cumpără cu mai mulți

---

654 Probabil Tib. Claudius Atticus, tatăl vestitului sofist Herodes Atticus, care se îmbogățise prin găsirea unei comori într-una din casele sale; fusese de două ori consul și proconsul al provinciei Asia; aci, reprezintă tipul omului nobil și bogat, pe când Rutilus, altminteri necunoscut, pe cel al săracului risipitor care-și dă aere de noblețe.

655 Tipul bogatului lacom de mâncăruri bune.

656 Cetățeanul roman care voia să se angajeze ca gladiator trebuia să facă o declarație în acest sens și să obțină aprobarea tribunului.

bani. Nu li-e de aceea greu s-adune o sumă de care praful se alege, punându-și amanet tablalele sau vreo frântură de-a statuii mamă-si și cu 400 de sesterți să-și facă pofta cu o mâncare strașnică într-o strachină de lut; așa făcând, ajung și la tocana gladiatorului de circ[657]. Interesant e, deci, să vezi cine pune pe masă aceleași feluri de bucate: la Rutilus aceasta înseamnă risipă fără seamăn, la Ventidius[658], dimpotrivă, capătă un nume demn de laudă ce-și trage din avere faima. Pe drept cuvânt am să disprețuiesc un ins ce știe cu cât e mai înalt Atlas decât toți munții Libiei, dar în același timp nu știe câtă deosebire e între o pungă mică și-o ladă de bani ferecată. Din cer ne-a venit vorba „cunoaște-te pe tine însuți!”[659], pe care întipărește-ți-o și rumeg-o mereu în minte, fie că-ți cauți soață sau vrei să ajungi membru al măritului senat, - de altminteri nici Thersites nu cerea platoșa lui Ahile, cu care Ulise, arătându-se, făcutu-s-a de râs[660] - fie că ții să aperi într-un proces o cauză în doi peri, foarte primejdioasă. Întreabă-te tu singur ce ești: un mare orator, sau un Curtius ori Matho, numai de gură buni? Să îți cunoști măsura și s-o ai în vedere în cele mai mari lucruri ca și-n cele mai mici, chiar când cumperi pește, ca să nu poftești un barbun, când tu nu ai în pungă decât pentru o zvârlugă. Când punga-ți se golește și lăcomia de bunătăți îți crește, când banii de la părinți și-averea s-au scufundat în burta-ți în stare să înghită venitul capitalului, argintăria, turmele și pământul, mă întreb care-i sfârșitul ce te-așteaptă? De la asemenea stăpâni, după toate acestea, ultimul

---

[657] Gătită cu bucăți diferite de carne; hrană substanțială, necesară susținerii eforturilor.

[658] Tip de nobil bogat.

[659] în text grecește: *gnothi semiton*; dicton înscris cu litere de aur la intrarea templului de la Delfi, atribuit de unii lui Socrate.

[660] Vezi *Sat*. a VIII-a. nota 65.

care pleacă este inelul de aur[661] și Pollio[662] cerșește fără nimic pe deget.

Nu de cenușa rugului prematur și nici de-o moarte cruntă să se teamă desfrânații, ci de o bătrânețe mai de temut ca moartea. Treptele decăderii sunt de-obicei acestea: banii luați cu împrumut sunt cheltuiți la Roma sub ochii creditorilor; apoi când mai rămâne te miri ce și creditorul se întunecă la față, ei își iau tălpășița și dau fuga la Baiae după stridii[663]. Căci a da faliment nu-i azi mai rușinos decât a te muta din forfota Suburrei pe Esquilin. Singura durere a fugarilor, singura lor tristețe este că un an întreg n-au parte de jocurile de circ. Pe-obrazul lor nici picătură de sânge nu se vede[664]. Puțini mai țin pe loc Rușinea, care a ajuns de râs și caută să fugă din oraș.

Vei vedea astăzi, Persice[665], dacă îți dovedesc prin felul meu de viață și prin fapte prea frumoasele vorbe ce le spun, sau dacă, chefliu pe-ascuns, eu laud păstăile și-n fața altora îi comand sclavului coleașă, iar la ureche îi șoptesc „plăcinte". Fiindcă mi-ai promis că vei veni să prânzim împreună, vei vedea-n fața ta un Evandru, iar tu vei fi primit ca Hercule, sau ca oaspetele mai mic fără îndoială ca acesta, dar și el înrudit cu zeii cerului, unul din ei

---

661 Un cavaler roman trebuia să aibă o avere de cel puțin 400.000 de sesterți și purta, ca semn distinctiv, un inel de aur.

662 Probabil Crepereius Pollio, amintit în *Sat*. a IX-a (v. 6-9), cavaler ruinat prin datorii și neavând nici un credit pe piață.

663 Stațiune luxoasă, de băi și agrement de pe coasta Campaniei în golful format de promontoriul Misenum; stridiile din lacul Lucrin erau foarte căutate.

664 Sensul: nu roşesc niciodată.

665 Prieten, altminteri necunoscut, al poetului, cu care acesta imaginează că dialoghează în această satiră.

înălțat la astre prin ape, iar celălalt prin flăcări[666]. Ascultă acum mâncările ce-ți pregătesc fără să dau un ban la piață. De pe pământul meu de la Tibur[667] îmi vine iedul cel mai gras și cel mai fraged din toată turma, un ied ce nu știe ce-i iarba și încă n-a îndrăznit să roadă vreo ramură de salcie plecată; are astfel mai mult lapte decât sânge; apoi niște sparanghel de munte, cules de soața vechilului după ce-și lasă fusul; pe lângă asta niște ouă mari, calde, din cuibul lor de fân, și odată cu ele și mamele lor; struguri apoi, păstrați o bună parte a anului, așa cum erau ei când atârnau pe viță, pere de Signia și pere siriene și, în aceleași coșulețe, mere cu miros proaspăt ce se întrec cu cele de Picenum[668], de care nu ai de ce te teme, căci toamna a fost uscată de frig și nu-i primejdie ca sucul le-ar fi acru.

O asemenea masă odinioară era pentru senatul nostru curată desfrânare. Curius[669] culegea însuși legumele din mica lui grădină și le punea să fiarbă pe vatra lui îngustă; azi unui săpător murdar, cu grele cătușe la picioare[670], îi e silă de astea, căci el are în minte ce gust are un uger de purcică într-o crâșmă încălzită. Era obicei altădată ca omul să păstreze pentru zile de sărbătoare o spată de

---

[666] Străvechiul rege legendar Evandru, renumit prin felul lui simplu de viață, adusese din Arcadia divinitățile grecești pe Aventin la Roma, unde avusese ca oaspeți pe Hercule și pe Aeneas. După legendă, Hercule s-a aruncat pe un rug aprins, nemaiputând suferi chinurile, căci ardea de viu, îmbrăcat în haina dată lui de Deianira, soția sa, iar Eneas dispăru, fiind ridicat la cer în timpul unei furtuni, care făcuse să se reverse apele râului Numicius.

[667] Azi Tivoli, unde Iuvenal avea o fermă.

[668] Signia, localitate în Lațiu (azi Segni); perele siriene sunt perele de Tarent, soi adus din Siria; Picenum, localitate în sudul Italiei pe coasta Adriaticei.

[669] M. Curius Dentatus, consul în 290 î.e.n., învingătorul samniților și al regelui Pyrrhus al Epirului, model de energie și simplitate a vieții.

[670] Sclav.

porc uscată ce atârna pe-o leasă cu ochiuri rare și, de ziua lui de naștere, să pună pe masă rudelor o bucată de slănină, la care adăuga și ceva carne proaspătă, dacă mai rămânea din jertfa adusă zeilor. Vreo rudă de-a lui, fost consul de trei ori, conducător de oști în lupte și dictator, venea la acest ospăț mai devreme decât de obicei, ducând cu el târnăcopul luat la spinare de pe dealul pe care-l răpusese. Pe vremea când oamenii tremurau de frica Fabiilor, de asprul Cato, de Scauri, de Fabriciu[671], când, în sfârșit, de severitatea cenzorului se temea chiar și colegul lui, nimeni nu socotea că trebuie să aibă grijă și-e lucru serios de-a ști ce fel de broască țestoasă, înotând în valurile Oceanului, poate orna făcând vestit și nobil un pat de-al urmașilor troienilor[672]. La pătucele lor, fără nici o podoabă pe laturi, puteai vedea doar un spătar de bronz ce-avea pe el un cap, rudimentar lucrat, al unui măgăruș încoronat, în jurul căruia se hârjoneau, poznași, niște copii de țară. Cum le era casa și mobila, tot așa și mâncarea. Pe-atunci, soldatul necioplit și necunoscător al artelor grecești, spărgea cupele găsite, după dărâmarea orașelor, în partea lui de pradă, opere ale unor mari artiști, ca să-și gătească calul cu falere[673] și ca gravura încrustată pe coiful lui să-arate chipul lupoaicei lui Romulus, îmblânzită la poruncă, spre împlinirea destinului roman, pe cei doi Quirini[674] sub stânca lor și chipul gol al

---

671 Personaje din istoria Romei, renumite prin meritele lor, prin asprimea moravurilor și felul lor simplu de viață.

672 Romanii se considerau urmași ai vechilor troieni, care, după dărâmarea Troiei de către greci, conduși de Eneas, veniră în Italia.

673 Plăci metalice rotunde, podoabe militare pe pieptul ostașului sau al calului său.

674 După legendă, Romulus fu înălțat la cer și apoteozat; numele său de divinitate protectoare a Romei este Quirinus; Romulus și Remus fuseseră adăpostiți altădată sub o stâncă din care țâșnea un izvor.

zeului[675] repezindu-se cu scutul și cu lancea și tăbărând asupra dușmanului sortit să piară. Pe masă ei puneau terci de făină într-un blid etrusc. Argintul ce-l aveau le strălucea pe arme. Acestea erau tot ce-ai fi putut invidia la ei, dacă ai fi fost un pic invidios. Sfințenia templelor lor era de asemenea mai gata să ne-ajute. Când Galii năvăleau venind de pe țărmul Oceanului, un glas s-a auzit la miezul nopții prin mijlocul orașului[676]: treaba prezicătorului o făceau pe-atunci zeii. Așa ne-a dat de veste Iupiter, așa le purta el de grijă latinilor, când statua lui era de lut, neprihănită de nici un fel de aur. Acele vremi văzură mese făcute acasă la noi dintr-un copac de-al nostru, dacă cumva austrul dobora vreun nuc bătrân. Acum, bogații nu simt nici o plăcere când mănâncă: calcanul, căprioara n-au nici un gust; pomezile și trandafirii le par că put, dacă mesele lor mari, rotunde, nu au picioarele de fildeș și dacă din ele nu vezi înălțându-se de jos un leopard cu gura larg deschisă, făcut din colții ceia ce ni-i trimit și porțile Sienei[677], și maurii cei iuți și inzii cu pielea mai neagră decât maurii, sau cei pe care elefanții i-au lăsat în pădurea nabateilor[678], fiind prea mari și grei ca să-i mai poarte capul lor. Dintr-asta doar li se trezește pofta de mâncare, dintr-asta stomacul lor mai prinde oleacă de putere, căci pentru ei un picior de masă de argint e ceea ce-ar fi un inel de fier pe deget.

Iată de ce eu mă feresc de-un oaspete cu ifose, care mă asemuie cu el și îmi disprețuiește felul de trai modest. La mine nu găsești un dram de fildeș; nici zarurile, nici pietricelele de joc nu sunt

---

675 Zeul Marte, tatăl lui Romulus și Remus, din însoțirea lui cu Rhea Silvia.

676 După legendă, invazia galilor din anul 390 î.e.n. și cucerirea Romei a fost prevestită de zeii romanilor, care pe atunci n-aveau deci nevoie de prezicători de meserie.

677 Cataracta Nilului de la Aswan, în Egipt.

678 Nabateii, locuitorii ținutului Paetra din Arabia.

dintr-astfel de material; ba și mânerele cuțitelor îmi sunt de os. Cu toate acestea nicicând bucatele nu-mi râncezesc, iară găina ce se taie nu-i mai puțin gustoasă. Nici n-am vreun sufragiu, elev de-al maestrului Trypherus[679], în fața căruia orice maghérniță de școală ar trebui să se dea în lături, la care se învață a se tăia doar c-un cuțit teșit, un uger mare de purcică, iepure, mistreț și antilopă, fazani de Sciția și un enorm flamingo și capră de Getulia, în fine tot ce-i mai de soi pe lume, și-acest „ospăț de lemn de ulm” răsună în Suburra întreagă. Sclavul meu nu se pricepe să-și pună la o parte vreo ciozvârtă de căprior sau vreo aripă de bibilică; e novice, prostuț în toate celea, se satură de-a binelea cu câteva bucățele de carne șterpelită. Alt sclav, neîngrijit și încotoșmănat ca să nu-i fie frig, îți va întinde niște pahare grosolane, cumpărate cu câțiva ași. Nici unul dintre ei nu-i frigian sau lician[680], nici unul nu-i cumpărat de la un vânzător de sclavi[681]; și ce-i mai important, când ai să ceri ceva, cere-o pe latinește. Aceeași îmbrăcăminte au cu toții, părul le e tăiat și nu le e frezat, ci pieptănat, dar asta numai azi, pentru oaspeți. Unu-i feciorul unui cioban nețesălat și celălalt, al văcarului: suspină după mamă-sa pe care n-a văzut-o de mult timp și tânjește amărât după coliba lor cea mică și iezii lui atât de cunoscuți. E un băiat cu-o față atâta de plăcută și-atâta de sfioasă, de parcă-ar fi un fiu de oameni liberi, cum le-ar sta bine și tinerilor noștri, îmbrăcați cu purpura cea roșie ca focul; el n-aduce la baie, cu vocea răgușită,

[679] Aluzie la un maestru bucătar, Trypherus, care da lecții de tăiat cărnuri de soi; pentru aceasta se servea de figurine de lemn care imitau organele diferitelor animale pe care le dezmembra cu un cuțit teșit de lemn de ulm, operație care dădea naștere unui zgomot „de răsuna Suburra”, cartier foarte frecventat și zgomotos.

[680] Frigia și Licia, provincii în Asia Mică.

[681] Sclavii lui sunt sclavi de casă, romani, trăiți la țară, nu străini veniți din toate părțile lumii, mai ales din Orient, și cumpărați la piețele de sclavi.

testicule cât pumnul de mari ce-s, nu lasă să i se smulgă părul subțiorilor, nici nu-și ascunde cogeamite rușinea, punându-i înainte, cu teamă, flaconul de ulei. Sclavul acesta al meu îți va turna un vin tras la butoi de pe colinele de unde e și el, sub culmea cărora adesea se juca; locul de baștină al vinului și al paharnicului e unul și același. Poate te-ai aștepta ca niște cântece obscene gaditane[682], în cor armonios, să-nceapă să te zgândăre și fete dansatoare, încurajate de aplauze, să se aplece până la pământ jucându-și coapsele. Neveste tinere, cu soțul culcat alăturea de ele, privesc acest spectacol, pe care un altul s-ar rușina și să-l descrie când ele ar fi de față. E zgândărirea poftei amorțite a bogatului și excitația ce îi urzică simțurile. La celălalt sex această voluptate-i și mai mare; se-ncinge mai mult și îndată pofta, stârnită prin ochi și prin urechi, nu se mai poate ține. În casa mea umilă frivolități de-acestea nu au ce căuta. Asculte zgomotul castanietelor și vorbe pe care o sclavă goală, ce se expune într-un bordel infect, s-ar rușina să le rostească, și bucură-se de cântecele obscene și de toate artificiile erotice insul care scuipând stropește marmura laconiană a mozaicului: e un hatâr pe care-l facem bogăției. Jocul de zaruri și preacurvia sunt de rușine la oamenii de rând; când toate astea le fac bogații se cheamă că ei sunt persoane vesele și foarte rafinate. Ospățul nostru ne va oferi astăzi distracții de alt fel: vom recita din autorul Iliadei și versurile sublimului Vergiliu, care ne fac să nu știm bine căruia din ei îi vom da premiul. Ce importă cu ce voce reciți astfel de versuri?

Dar acum lasă treburile, amână grijile și dăruiește-ți o plăcută odihnă, de vreme ce putem fi liberi toată ziua. Despre dobânda datorată, nici o vorbă; și nici că soața, ce pleacă de acasă-n zori și vine de-obicei noaptea, îți face atâta fiere, iar tu taci, când se întoarce cu rochia cea fină pătată, cu cutele suspecte, cu părul

682 Din Gades (azi Cadiz), oraș în Spania.

ciufulit, cu obrajii și urechile în flăcări. Înainte chiar de a-mi trece pragul, alungă orice necaz, uită de casă și de sclavi, de tot ce sparg aceștia sau îți piere, și mai cu seamă uită de prietenii ingrați. Între timp, iată, ștergarul dă semnalul jocurilor megalesiene: spectacolul e sărbătoarea zeiței de pe Ida[683]. În car șade ca la un triumf pretorul, victimă în curând a cheltuielilor cu caii și, de mi-e permis s-o spun cu voia gloatei imense ce-i îmbulzită aici, circul cuprinde toată Roma; strigătele îmi sparg urechile, de unde înțeleg că „verzii” au sosit primii[684]. Căci dacă ar fi pierdut, ai fi văzut acest oraș mâhnit și abătut, ca în ziua când consulii noștri au fost înfrânți în prăfăraia de la Cannae[685]. Privească acest spectacol tinerii: lor le stă bine să strige, să facă pariuri îndrăznețe și să se-așeze alături de-o fată dichisită. Noi să dăm încolo toga, ca pielușica noastră zbârcită să se pătrundă bine de soarele primăverii. Ai putea încă să mergi fără sfială la baie, cu toate că n-ar fi decât o oră întreagă până la amiază. N-ai putea face asta cinci zile de-a rândul, căci și de-o astfel de viață ți se face lehamite. Plăcerea, cu cât este mai rară, cu-atât este mai mare.

---

683 Semnalul începerii jocurilor Megalesiene, care aveau loc la începutul lunii aprilie în cinstea zeiței frigiene Magna Mater sau Cybele (zeița de pe muntele Ida, la sud-est de Troia), îl dădea pretorul, aruncând de la tribună un ștergar alb în arenă.

684 La cursele de care ce aveau loc în Circ, participanții la concurs aparțineau mai multor partide: albii, verzii, albaștrii, roșii, după culoarea distinctivă a îmbrăcămintei pe care o purtau vizitiul, echipajul, grăjdarii. Aceste partide aveau în public partizani pasionați care susțineau o partidă sau alta, făceau pariuri etc.

685 Localitate din Apullia, în sudul Italiei, unde romanii au suferit în 216 î.e.n. (2 august) marea înfrângere în fața lui Hannibal; consulii erau L. Aemilius Paulus și C. Terentius Varro: Aemilius Paulus muri în luptă, Varro scăpă fugind cu 50 de însoțitori. Printre cauzele înfrângerii romanii socotiră și faptul că vântul (*scirocco*), care se dezlănțuie obișnuit la amiază, le arunca praful în ochi.

SATIRA A XII-A

Această zi, Corvine[686], în care un altar de brazde așteaptă animalele promise zeilor, îmi e mai dragă ca ziua mea de naștere. Reginei cerului i-aduc ca jertfă[687] o mioară albă ca zăpada; altă blăniță asemenea va fi închinată zeiței luptătoare cu scutul ce poartă pe el chipul Gorgonei maure, iar mai departe alt animal de jertfă păstrat lui Iupiter Tarpeianul, scutură, năzdrăvanul, funia întinsă și își izbește fruntea: e un vițel fără astâmpăr, căruia i-e rușine să sugă ugerul maică-si și care zdrelește cu coarnele ce îi răsar trunchiul copacului; e numai bun de închinat altarelor la temple și de stropit cu vin[688]. Daca-aș avea o casă mai mare și pe măsura simțămintelor, aș trage după mine un taur mai gras decât Hispulla[689], lenos la mers de-atâta greutate și nu hrănit cu iarbă din vecini; ar merge la altar un exemplar de rasă, vădind pășunile bogate ale Clitummului[690] și un grumaz ce cată-a fi izbit de-un zdravăn slujitor, spre a sărbători întoarcerea prietenului tremurând încă de groaza primejdiei prin care a trecut și minunându-se că este teafăr. Căci a scăpat nu doar

---

[686] Persoană căruia îi este adresată satira ; probabil un om de condiție modestă.

[687] Jertfa este adusă zeilor de pe Capitoliu (stânca Tarpeiană): Iupiter Capitolinul, Iunona „regina cerului” și Minerva „zeița luptătoare”. Aceasta din urmă era reprezentată cu o platoșă care purta pe ea chipul uneia dintre Gorgone, ucisă de Perseu, care împietrea pe cel ce o privea.

[688] Gest ritual.

[689] Ironic: o femeie grasă.

[690] Râușor în Umbria.

de pericolele mării, ci și de loviturile fulgerelor. Un întuneric mare acoperi tot cerul c-un nor și deodată un trăsnet izbi antenele[691]; fiecare credea că el e cel lovit și, înspăimântat, era convins că nici un naufragiu nu e de comparat cu aprinderea pânzelor corăbiei. Pe capul lor cad astfel de necazuri, cum doar furtunile din poezii de mai stârnesc câteodată. Află acum de alt fel de primejdii ale oamenilor și plânge-le din nou de milă, deși ce mai urmează nu e decât o parte a aceleiași soarte, groaznică într-adevăr, dar cunoscută multora: stau martore tăblițele votive din numeroase temple; cine nu știe că pictorii-s hrăniți de Isis[692]?

Astfel de soartă-avu și dragul meu Catullus[693]. Când fundul vasului se umplu de apă pân-la jumătate și, valurile aplecând pupa când într-o parte când într-alta, corabia nu mai avea decât catargul ce se clătina, când iscusința căruntului cârmaci nu mai era de nici un ajutor, Catullus începu a se tocmi cu vânturile, aruncându-le ca pradă tot ce ducea cu el, imitând castorul ce se scopește singur, dorind să scape cu paguba testiculului; el știe bine că fuduliile-s bune de leac la toate. „Aruncați toate lucrurile mele”, zicea Catullus, voind s-azvârle tot ce-avea mai de preț, stofe de purpură, ce-ar fi plăcut și gingașilor noștri Mecenați, și altele făcute din lâna unor oi cărora le-a dat culoare iarba grasă, dar și izvoarele minunate cu puteri ascunse; și aerul Beticei [694] ajută la aceasta. Nu șovăi o clipă

[691] La corăbiile cu pânze, vergelele susținute de catarg de care erau legate pânzele.
[692] Zeița egipteană Isis era considerată ca salvatoare a navigatorilor. Cei salvați închinau la templul ei tablouri care zugrăveau primejdia prin care trecuseră, mijloc de câștig pentru pictori.
[693] Un negustor de obiecte și mărfuri de lux.
[694] Betica, provincie în sudul Spaniei, numită astfel după fluviul Baetis (azi Guadalquivir).

s-arunce argintăria, tipsiile pentru Parthenius [695] lucrate, un vas mare de-o urnă[696], demn de a stinge setea centaurului Folus[697] sau chiar pe a nevestei lui Fuscus; adaugă la asta ligheanele și miile de vase de servit, nenumărate cupe cizelate, din care băuse altădată vicleanul ce-a cumpărat Olintul[698]. Dar cine altul și în ce parte-a lumii ar îndrăzni vreunul să prețuiască persoana lui mai mult ca banii și viața lui mai mult decât averea? Nu pentru a trăi adună unii mari averi, ci, orbiți de patimă, trăiesc pentru avere. Deci cea mai mare parte din lucrurile de preț fu aruncată în mare, dar paguba n-ajută la nimic. Atunci Catullus la ananghie e silit să doboare catargul cu o secure și se descurcă astfel din nevoie; înseamnă că primejdia-i la culme când folosim un mijloc de apărare ce mutilează vasul. Poftim acum, încredințează-ți vânturilor viața, pune-ți nădejdea în niște scânduri strujite, ferit de moarte doar prin niște blăni de pin de patru și, dacă-s foarte late, de șapte degete; după asta, odată cu desagii cu pâine și cu butelca pântecoasă, ai grijă să mai iei cu tine securi trebuitoare în cazuri de furtună! Dar îndată ce marea s-a potolit și apa e ca oglinda, când vin zilele bune, iar norocul cârmaciului e mai tare ca austrul și valurile, când Parcele voioase pun caiere mai bune pe furca lor și torc cu-o mână generoasă o lână cu fir alb, când se ivește un vânt puțin mai tăricel, ca o ușoară adiere - atunci nefericita navă aleargă în chip jalnic: drept pânze, niște țoale și prora cu o velă, singură ce rămase.

---

695 Poate e vorba de libertul și cameristul lui Domițian, unul din cei care participaseră la asasinarea împăratului.

696 Vas cu o capacitate de cca. 13 litri.

697 Un centaur căruia îi plăcea mult vinul, ca și nevestei lui Fuscus, o bețivă.

698 Aluzie la Filip al II-lea, regele Macedoniei, care a cucerit Olintul, oraș din peninsula Chalcidică, aliată până atunci cu Atena, prin mituirea unora dintre conducătorii ei.

Vânturile-au încetat și, odată cu soarele, speranța vieții învie. Iată că se zărește vârful înalt al muntelui ce-i fuse drag lui Iulus[699] și reședința pe care-o preferase Laviniului, sălaș al mamei sale vitrege, munte ce-și trage numele de la scroafa cea albă c-un uger minunat pentru troienii veseli, faimoasa scroafă cu treizeci de țâțe, cum nicicând altădată nu se mai văzuse. În sfârșit, corabia pătrunse în apele închise de blocuri mari de piatră ale canalului, trece de farul tirenian și brațele fluviului ce se desfac din nou și dau în largul mării lasă departe în urmă toată Italia[700]. N-ai să admiri nicicând atâta vreun port din cele pe care natura însăși le-a creat. Dar cârmaciul cu nava lui schiloadă se îndreaptă spre apele bazinului, un fel de lac al golfului, pe care-l poate trece-n siguranță și-o luntre dintre cele de la Baiae. Mateloții, cu creștetul capului ras[701], sunt bucuroși, limbuți acum când sunt în siguranță, să-și povestească aventurile.

Haideți, băieți, punând frâu vorbelor și înflăcărării voastre, aduceți ghirlandele la templu, stropiți cuțitele cu făină și împodobiți altarele de pământ moale cu brazde de iarbă verde. Iată, vă urmez și eu și, după ce voi aduce, după obicei, jertfa cea mai de seamă, m-oi duce apoi acasă, unde micile statuete strălucind de ceară fărâmicioasă vor fi încununate cu gingașe cununi. Aici voi împăca pe-al nostru Iupiter; voi tămâia larii părintești și voi împrăștia viorele de toate nuanțele. Totul sclipește. Ușa împodobită - e zi de sărbătoare - își întinde lungi ramuri și participă la slujbă prin

699 Iulus (Ascanius), fiul lui Eneas cu Creusa, părăsi orașul Lavinium ce aparținea mamei lui vitrege, Lavinia, își întemeie pe muntele Alban orașul Alba Longa, numit așa fiindcă aici i se arătase lui Eneas scroafa albă cu 30 de purcei, prezisă lui ca loc de așezare în Italia, și pe care el o sacrificase Iunonei.

700 Descrierea portului construit de împăratul Claudiu la Ostia.

701 După ritual, cei scăpați dintr-un naufragiu își rădeau creștetul capului.

luminițele aprinse-n zorii zilei.

Acestea să nu-ți dea nimic de bănuit, Corvine, căci Catullus, pentru reîntoarcerea căruia ridic atâtea altare, are trei mici moștenitori. Aș vrea să văd cine-ar jertfi o găină bolnavă care-și închide ochii[702] pentr-un prieten atât de inutil. Ar fi, vezi bine, prea mare cheltuiala. Nici o prepeliță nu va cădea vreodată pentru un tată. În schimb, dacă bogata Gallitta și Pacius, oameni fără copii, încep numai să simtă că au puțină febră, porticul întreg e căptușit cu tăblițe votive, acățate cum cere regula; sunt unii care promit zeilor suta de boi, deoarece la noi nu-s elefanți, nici măcar de vânzare, și nici nu se prăsesc în Latiu sau altunde sub cerul nostru astfel de animale, ci aduse de la neamurile tuciurii[703], pasc în pădurile rutulilor și pe moșia lui Turnus[704], ca turmă a împăratului doar lui menită să slujească, de vreme ce strămoșii lor erau deprinși să se supună tirianului Hannibal[705], generalilor noștri și regelui moloșilor[706], să poarte-n spate cohorte întregi, o parte bună a războiului, și-un turn ce înainta la luptă. Din partea lui Novius și dintr-a lui Pacuvius Hister[707] n-ar fi altminteri nici o piedică să fie adus la altare un purtător de fildeș[708] și să cadă în fața larilor lui

702 Sens: gata să moară.

703 Sens: din Africa.

704 Turnus, regele rutulilor, neam în Lațiu, care fu rivalul lui Eneas și căzu în luptă cu acesta. Ținutul lui ar fi Laurentum, nu departe de orașul Ardea. Vânarea elefanților era permisă numai împăratului.

705 Cartagina fusese o colonie a orașului fenician Tir.

706 Moloșii erau o populație din Epir. Pyrrhus, regele Epirului, a purtat războaie cu romanii între 282-272 î.e.n. În bătălia de la Heraclea (280 î.e.n.), romanii au văzut pentru prima dată elefanți folosiți în război.

707 Vânători de testamente (*captatores*).

708 Elefant; mod de-a ironiza stilul epopeii.

Gallitta, singură victimă demnă de zei atât de mari[709] și de cei ce le vânează testamentele. Cât despre-al doilea[710], de i-ai da voie, ar jurui să jertfească din turma sclavilor pe cei mai chipeși ori pe cei mai frumoși, să încingă cu bentițe sfinte frunțile servitorilor sau slujnicelor lui, sau dacă are acasă vreo fată de măritat, vreo Ifigenie, să o consacre altarului, deși nu speră într-o ispășire tainică, sacrificând, ca-n tragedie, în locul ei o capră[711]. Îl laud pe concetățeanul meu și nu compar chiar mia de corăbii cu un testament, căci, dacă bolnavul va scăpa de moarte, prins în capcana vârșei, după o faptă merituoasă atât de uimitoare, își va anula testamentul și poate-și va lăsa dintr-un condei averea toată lui Pacuvius. Iată-l ce mândru calcă după înfrângerea rivalilor! Vezi, deci, cât de mult face junghierea unei fete ca cea de la Mycene[712]. Trăiască dar Pacuvius câți ani a trăit Nestor, să aibă atât-avere cât a furat Nerone, să înalțe munți de aur, pe nimeni nu iubească și nimeni să-l iubească.

---

709 Bogătașii.

710 Pacuvius.

711 Ifigenia, fiica lui Agamemnon, comandantul grecilor în războiul troian, fu sacrificată, din porunca zeilor, de tatăl său pentru ca flota grecească („mia de corăbii") adunată în portul Aulis, împiedicată până atunci de vânturi potrivnice, să poată porni în expediția ei spre Troia. În momentul înjunghierii Ifigeniei, jertfă a ispășirii, ea fu răpită de zeița Artemis și transportată în Taurida; în locul ei zeița puse o ciută, împiedicând astfel odioasa crimă. Legenda a constituit subiect de tragedie. (Euripide a scris o *Ifigenie în Aulida* și o *Ifigenie în Taurida*).

712 Oraș în Argolida, reședința regelui Agamemnon, tatăl Ifigeniei.

SATIRA A XIII-A

O faptă care-ajunge să fie un rău exemplu nici chiar făptașului nu-i place și cea dintâi pedeapsă e că nici un vinovat, când se judecă singur, nu și-o iartă, chiar dacă protecția necinstită a unui pretor[713] a biruit prin măsluiri de urnă. Ce crezi tu că gândește toată lumea, Salvine[714], de noua nelegiuire și de crima înșelării bună-credinții tale? Dar nici averea ta nu-i chiar atât de mică, încât povara unei pierderi, neînsemnată totuși, să te ruineze și nici nu-i lucru rar ceea ce vedem că suferi tu acum: e o întâmplare pe care mulți au cunoscut-o, banală, luată din grămada de jocuri ale Soartei. Să lăsăm dar jelaniile prea mari. Durerea unui bărbat nu trebuie să fie mai arzătoare decât se cade și nici mai mare decât rana. Nu poți tu suferi o cât de mică și neînsemnată părticică de necazuri ușoare și arzi în tine de-ți fierb măruntaiele, fiindcă un prieten nu-ți restituie o sumă încredințată sub jurământ? Se mai minunează de asta un om ce are-n spate șaizeci de ani bătuți, născut în anul când Fonteius era consul[715]? Să nu se aleagă el cu nici un folos din cele trăite într-o viață atât de lungă? E mare într-adevăr Filosofia ce dă precepte în cărțile divine și soarta o învinge, dar eu socot că-s fericiți și-aceia

[713] Pretorul sau cvestorul conducea procesele, trăgând la sorți judecătorii; el putea măslui fie alegerea lor, fie sentințele lor.
[714] Prietenul lui Iuvenal, căruia îi e adresată satira; acesta încredințase cuiva 10.000 de sesterți pe care acela tăgăduia că i-a primit.
[715] C. Fonteius Capito, consul în anul 67 e.n.; satira deci a fost scrisă în anul 127 e.n.

ce-au învățat, din ce-i învață viața, să sufere necazurile vieții, să nu-i arunce jugul. Ce zi e-atât de sfântă să nu-ți pună în față hoția, rea-credința, înșelăciunile, câștigul urmărit prin orice fel de crimă și banii dobândiți prin lovitura de cuțit sau prin cutioara de otravă? Oamenii cinstiți sunt rari, într-adevăr; numără-i: de-abia de sunt atâția câte-s porțile Tebei[716], sau gurile Nilului bogat. Acum trăim o epocă și timpuri mai grele decât cele din epoca de fier, ticăloșiei căreia natura nu i-a găsit nici ea vreun nume și nici metal după care s-o numească[717]. Invoca-vom ajutorul oamenilor și-al zeilor, strigând tot așa de tare ca gloata cetățenilor flămânzi, cu glas răsunător, care-aclamează pe Faesidius[718] pledând? Spune, bătrâne, vrednic să porți la gât medalionul de copil[719], oare nu știi ce farmec are banul altuia? Nu știi ce râs stârnește în lume naivitatea ta, când ceri cuiva să nu jure strâmb și să fie convins că în unele temple și pe altarul lor însângerat există o putere divină? Cu astfel de credințe trăiau odinioară băștinașii, mai-nainte ca Saturn, fugind și părăsindu-și diadema, s-apuce secera țăranului, pe când Iuno era fetiță și Iupiter un copil ca orișicare altul, trăind în grota de pe Ida[720]; când pe deasupra norilor nu se dădeau ospețe de-ale zeilor, nici tânărul

---

[716] Cele șapte porți ale orașului Teba din Beoția și cele șapte guri ale Nilului.

[717] Aluzie la modul cum fuseseră desemnate epocile omenirii epoca de aur, de argint, de aramă și cea de fier.

[718] Numele unui avocat slab ce-și aducea clienții la procese, ca să-i aplaude talentul oratoric.

[719] Copiii oamenilor liberi purtau la gât o bulă, de aur cei bogați, de piele cei mai săraci, până când îmbrăcau toga virilă (pe la 17 ani).

[720] Ironic, la adresa personajelor mitologice. În epoca de aur regele cerului era Cronos, identificat apoi de romani cu vechiul zeu italic, Saturn; fiindcă Cronos își mânca copiii, soția lui, Gaia, salvă pe ultimul, ascunzându-l în insula Creta, pe muntele Ida. Acesta (Zeus la greci, Iupiter la romani), ajungând mare, răsturnă din domnie pe tatăl său și-i luă locul.

troian[721] și nici soția frumoasă a lui Hercule nu le erau paharnici, când nu vedeai acolo pe Vulcan, după ce golea o cupă de nectar, ștergându-și brațele înnegrite în fierăria de la Lipare[722], când fiecare zeu mânca la el acasă și nu era atâta mulțime de zei ca azi, iar bolta înstelată-a cerului, mulțumindu-se cu câteva zeități, era o mai mică povară pe umerii bietului Atlas[723], când nu trăsese nimeni la sorți domnia tristului regat al adâncului, nu se știa de fiorosul Pluto[724], cu soața lui siciliană, de roata de tortură, de Furii, de stâncă sau de pedeapsa vulturului negru, iar în Infern umbrele erau voioase făr-de regi[725]. Necinstea ar fi fost ceva de pomină pe vremea ceea când lumea socotea nelegiuire mare, de ispășit cu moartea, dacă un tânăr nu s-ar fi ridicat în fața unui bătrân, sau un copil-naintea oricăruia mai mare, chiar dacă acest copil ar fi văzut la el acasă fragi mai mulți, grămezi mai mari de ghindă[726]: atât de multă cinste se dădea cuiva cu patru ani mai mare; chiar primele tuleie îl puneau în rând cu venerabilii bătrâni.

Azi, dacă un prieten nu tăgăduiește că i-ai dat în păstrare o sumă

---

721 Ganimede, fiul regelui troian Tros, un tânăr frumos pe care Iupiter, îndrăgindu-l, îl răpi, ducându-l în cer și făcându-l paharnicul zeilor, ca și pe Hebe, fiica lui Iupiter și a Iunonei, iar apoi soția lui Hercule.

722 Vulcan, zeul șchiop, marele meșter fierar și soțul Venerei; acesta și-ar fi avut atelierul în insulele Lipare din nord-estul Siciliei.

723 Gigantul care susține pe umerii lui bolta cerului.

724 Zeul Infernului, a cărui soție era Proserpina, fiica zeiței Ceres.

725 Aluzie la alte personaje, vestite prin chinurile veșnice la care sunt supuse în infern: Ixion, regele lapiților, pedepsit, fiindcă atentase la pudoarea Iunonei, să fie legat de spițele unei roți și învârtit la nesfârșit; Sisif, pedepsit pentru hoțiile sale să ridice tot timpul, pe vârful unui munte, o stâncă, ce se prăvălea, înainte de a fi ajuns sus, într-o prăpastie; Tityos, pe-al cărui ficat îl mânca necontenit un vultur negru, pentru vina de a se fi apropiat de Leto, mama zeului Apollo.

726 Aluzie la simplitatea vieții primitive, când distincția între oameni o făcea doar o hrană rudimentară mai bogată: mai mulți fragi, mai multă ghindă.

și îți înapoiază vechea pungă cu banii toți cocliți, buna lui credință e un semn divin de rău prevestitor, demnă de-a figura în cărțile etrusce[727], și tu ar trebui să împaci zeii, jertfindu-le o mielușică purtând pe cap cunună. Eu, dacă văd un om ales, de-o cinste nepătată, compar această ciudățenie cu un copil cu două trupuri, cu peștii cei de pomină găsiți sub fierul plugului, sau c-o catârcă ce-a fătat, și sunt neliniștit, de parc-ar fi plouat cu pietre, de parcă un roi de albine s-ar fi așezat ca un lung ciorchine în vârful templului, ori de parcă un râu s-ar fi vărsat în mare în valuri de-a minune, puhoi clocotitor de lapte. Tu bocești cei zece mii de sesterți răpiți printr-o înșelătorie ticăloasă. Ce mai zici de cutare că a pierdut două sute de mii, date în păstrare tot astfel fără nici un martor? Un alt treilea pierdu o sumă și mai mare, care de-abia încăpuse într-o casetă mare, îndesată până la ultimul ei colțișor. Atâta de ușor și atât de potrivit cu înclinarea omului este să nu țină seama că-l văd zeii din cer, dacă nici un muritor nu știe taina lui. Uită-te la el cu ce ton neagă, ce siguranță de sine pe fața lui prefăcută; se jură pe lumina Soarelui, pe fulgerele lui Iupiter Tarpeianul[728], pe framea[729] lui Marte și pe sulițele zeului prezicător din Cirrha[730], pe săgețile și tolba fecioarei-vânătoare[731] și pe tridentul tău, Neptune, părinte al mării egeene. La asta mai adaugă și arcul lui Hercule și lancea Minervei și toate armele din arsenalul cerului. Iar dacă e și tată, se juruie zicând: „Să mănânc capul nefericitului meu copil, fiert și stropit cu oțet de

---

727 Ale haruspicilor etrusci, în care se explicau semnele prevestitoare ale zeilor și se prescria ritualul de ispășire a vinei.
728 Iupiter de pe Capitoliu.
729 Un fel de suliță ca a vechilor germani.
730 Apollo din Delfi; Cirrha era un port al orașului Delfi.
731 Zeița Diana, sora lui Apollo.

Pharos[732]”.

Sunt oameni care pun totul pe seama întâmplării și cred că universul se mișcă făr-un conducător, natura reînnoind schimbările zilei și-ale anului, și de aceea ating cu mâna fără frică orice altar. Un altul însă se teme ca după crimă să nu vină pedeapsa; el socotește că există zei, și totuși jură strâmb și-și zice în sine astfel: „Hotărască Isis ce-o vrea cu trupul meu, lovească-mi ochii mânioasă cu sistrul ei[733], numai, orb chiar de-aș rămâne, să-mi pot păstra bănuții pe care tăgăduiesc că i-am primit. Și oftică, și bube purulente și picior rupt face să suferi pentru asta. Un Ladas[734], ajuns în sărăcie, n-ar sta pe gânduri să-și dorească damblaua unui om bogat, de nu are nevoie de Anticira sau de Archigene[735]; căci la ce-i folosește, când n-are ce mânca, gloria de a fi primul alergător la curse și ramura măslinului de Pisa[736]? Oricât ar fi de mare mânia zeilor, ea totuși este, cu siguranță, înceată.

Dacă ei se silesc să pedepsească pe toți cei vinovați, când or s-ajungă oare pân-la mine? Dar chiar așa, poate că dau de-un zeu mai de-nțeles, ce trece de-obicei peste astfel de păcate. Mulți

---

[732] Un oțet foarte acru, egiptean; Pharos e mica insulă de la vărsarea Nilului, aproape de orașul Alexandria, unde s-a înălțat vestitul turn de semnalizare pentru navigatori, numit de aceea „far“.

[733] Cultul zeiței egiptene Isis era foarte răspândit la Roma. La ceremoniile în cinstea zeiței, foarte zgomotoase, se întrebuința un instrument muzical numit „sistru“.

[734] Alergător vestit pe vremea lui Alexandru cel Mare, învingător la jocurile olimpice.

[735] Sens: dacă-i cu mintea întreagă, deci n-are nevoie nici de tratamentul cu hellebor, plantă medicinală folosită la vindecarea acceselor de delir, care se cultiva în localitatea Anticyra din Focida, nici de un doctor care să-i ia sânge, ca Archigene din Apameea (Siria), vestit medic în timpul lui Traian.

[736] Localitate în Elida pe râul Alfeu, locul unde se celebrau jocurile olimpice.

săvârșesc aceleași ticăloșii și-au totuși parte de-o soartă diferită: unul s-alege, drept plată a crimei lui, cu crucea, altul c-o diademă”[737]. Așa își îmbărbătează inima ce tremură de frica vinei îngrozitoare și, când tu îl chemi să jure la sfintele altare, ți-o ia el înainte, ba mai mult chiar, e gata să te târască după dânsul și să te ocărască. Căci când într-o pricină o mare îndrăzneală covârșește ticăloșia faptei, mulți cred că este vorba de-ncrederea în sine a unui om cinstit. El joacă atuncea rolul pe care-l joacă sclavul fugit de la stăpâni, măscăriciul din piesele hazliului Catul[738]. Tu strigi, nenorocitul, de l-ai putea întrece pe Stentor[739], sau, mai degrabă, întocmai ca și Marte Gradivul[740] din Homer: „Poți auzi acestea tu, Iupiter, și nu îți dezlegi buzele, când ar fi trebuit să spui o vorbă, chiar dacă ești de marmură sau de-aramă? Atunci de ce desfacem noi cornetul de hârtie și presărăm pioși peste cărbunii aprinși în cinstea ta boabele de tămâie? De ce punem pe ei ficatul de vițel și mațele albe de grase ce-s ale unui porc? Precum văd eu, nu-i de făcut nici o deosebire între statuile voastre și cea a lui Vagellius[741]”.

La asta iată ce consolări ți-ar putea oferi unul care n-a citit nici pe cinici, nici învățăturile stoicilor, ce nu-s deosebiți de cinici decât că poartă tunică[742], și care nici pe Epicur, cel mulțumit cu zarzavaturile din mica lui grădină, nu îl admiră. Îngrijească-se cu doctorii cei mari bolnavii ce nu știu de-or scăpa cu viață; tu lasă-te pe mâna oricărui cirac de-al lui Filippus[743], să-ți ia sânge. Dacă îmi dovedești că pe tot

---

737 Sens: pentru aceeași crimă unul e răstignit pe cruce, altul ajunge la tron.

738 Autor de mimi în vremea lui Claudiu și a lui Nero.

739 Un grec la Troia cu o voce mai puternică decât a cincizeci de inși laolaltă.

740 Epitet în epopee al zeului Marte.

741 Un declamator, fără talent, dar obraznic.

742 Sens: cinicii aveau o ținută neglijentă: sub *pallium* (haina pe deasupra la greci), nu aveau tunica (vestmânt de corp, cămașă).

743 Medic al lui Alexandru cel Mare.

pământul nu găsești o faptă atât de ticăloasă ca a prietenului tău, eu nu mai zic nimic; nu te opresc să-ți dai cu pumnii în piept, nici să-ți lovești obrajii cu toată palma, de vreme ce, atunci când suferim vreo pagubă, e regula să ne închidem ușile și banii sunt jeliți de toată casa cu mai mari bocete și o mai mare larmă, ca la înmormântări. Nimeni în acest caz n-arată o durere prefăcută, mulțumindu-se să-și sfâșie doar marginea de sus a hainei, să se frece la ochi, umezindu-i de formă: nu, paralele pierdute-s jelite cu lacrămi sincere.

Dar dacă vezi că forurile toate sunt pline de plângeri ca și-a ta[744] dacă datornicii de rea-credință, după ce li s-au citit de zece ori polițele de către partea adversă, susțin că iscăliturile pe-o tăbliță de lemn fără valoare nu-s autentice, ei, pe care-i acuză chiar scrisul și pecetea lor gravată în sardonix, piatra cea mai de preț pe care o păstrează într-o cutioară de fildeș, dacă vezi toate acestea, crezi tu, odorașule, că trebuie să fii socotit mai ceva decât alții, fiindcă tu te-ai născut dintr-o găină albă, iar noi suntem pui amărâți, ieșiți din niște ouă prăpădite? Ce suferi tu e un lucru neînsemnat, de care n-ar trebui să-ți faci atâta fiere, de ți-ai întoarce ochii spre crimele mai mari. Gândește-te la ucigașul tocmit ca să omoare, la incendiile ce-ncep de la pucioasa pusă de-o mână criminală, când vâlvătaia focului cuprinde întâi ușa; gândește-te la cel ce fură dintr-un vechi templu marile potire cu sfânta lor rugină, ofrandele popoarelor sau coroanele depuse acolo de-un rege de demult. În lipsa unor asemenea odoare, se va găsi vreun profanator mai mic, care să răzuiască coapsa îmbrăcată-n aur a lui Hercule, ba chiar și fața lui Neptun, ori să scoată binișor o foiță de pe Castor[745]. Ar șovăi, crezi, poate, dacă-i obișnuit, să ți-l topească pe Iupiter Detunătorul în

---

[744] Procesele se judecau în for.

[745] Fiul regelui spartan Tindareu și al Ledei, fratele lui Pollux și al Helenei; avea în Roma un templu.

întregime? Gândește-te la cei care prepară otravă și la cei care-o vând, la nemernicul ce trebuie să fie aruncat în mare, închis într-o piele de bou împreună cu o maimuță nevinovată, dar fără de noroc[746]. Și asta nu-i decât o parte de care află zilnic Gallicus[747], al Capitalei paznic, din zori și până-n noapte. Vrei să cunoști moravurile neamului omenesc? Îți e de-ajuns numai o casă: pierde câteva zile și, după ce vei fi venit de-acolo, mai îndrăznește să zici că ești nenorocit! Cine se miră văzând o gușă mare în Alpi, sau o țâță mai mare ca un prunc dolofan la o femeie din Meroe[748]? Cine se minunează de ochii albaștri ai germanului, de chica lui roșcată cu moațe pomădate, rotită împrejurul capului? Aceasta, vezi bine, fiindcă așa e felul tuturor celor de acolo. Când un nor zgomotos de păsări de-ale tracilor apare pe neașteptate, pigmeul[749] războinic aleargă la luptă cu armele lui mici: îndată însă, neputând ține piept dușmanului, e prins în ghearele încovoiate ale cocorului sălbatic și ridicat în-naltul cerului. Dacă-ai vedea aceasta pe la noi, te-ai prăpădi de râs; dar acolo, deși astfel de lupte se văd adeseori, nu râde nimeni; toți luptătorii nu sunt mai-nalți de-o șchioapă.

— Pentru un om ce jură strâmb, pentru înșelătoria lui nelegiuită nici o pedeapsă să nu fie?

— Închipuie-ți că e înșfăcat, că-i pus în lanțuri și mai grele și că - ce-și poate oare dori mai mult mânia? - e omorât pe loc, după placul nostru. Paguba totuși rămâne aceeași: nu vei vedea nicicând suma împrumutată; cele câteva picături de sânge din corpul schingiuit vor fi o consolare care-ți aduce ura tuturor.

---

746 Astfel se pedepsea paricidul.

747 C. Rutilius Gallicus, prefectul orașului sub Domițian.

748 Oraș în Egipt.

749 Pigmeii: popor legendar de pitici din Africa și India; lupta lor cu cocorii din nord (aici Tracia) este amintită de Homer.

— Fie, dar răzbunarea este o satisfacție mai dulce decât viața. - Da, asta o spun inculții, ale căror măruntaie le vezi că se aprind uneori fără nici un motiv său dintr-unul neserios: la cel mai mic prilej sunt gata să se-nfurie. Nu-ți va vorbi astfel Chrysipp[750], nici Thales[751] cu firea lui cea blândă și nici bătrânul vecin cu muntele Himet[752], care, încătușat în lanțurile grele, n-ar fi voit să-i dea acuzatorului o parte din cucuta primită. Binecuvântata înțelepciune e cea care alungă încetul cu încetul patimi și rătăciri; ea-i prima ce ne învață pe toți drumul cel drept în viață. Răzbunarea, de fapt, e totdeauna plăcerea sufletului mic, nevolnic și meschin. Proba? Gândește numai că nimeni nu se bucură mai mult că se răzbună ca femeia.

Totuși de ce crezi tu c-au scăpat de pedeapsă cei pe care conștiința faptei blestemate îi ține încremeniți de frică și un bici nevăzut îi bate cu surde lovituri, căci sufletul lor însuși le e călăul ce izbește? E o pedeapsă grea și mult mai crudă ca cele născocite de Caedicius[753] hainul sau chiar de Radamant[754] să porți zi, noapte-n suflet pe martorul ticăloșiei tale. Profeteasa Pythia răspunse unui spartan că odată și odată nu va scăpa nepedepsit, pentru că îl bătea gândul să-și însușească o sumă încredințată și să-și acopere înșelătoria printr-un jurământ fals; el întrebă care era părerea zeului și dacă Apollo l-ar îndemna la această faptă. A restituit așadar banii

---

750 Chrysipp, vestit filosof stoic, elev al lui Zenon și al lui Cleanthes (cam 290-210 î.e.n.).

751 Thales din Milet, filosof ionian (sec. VII î.e.n.).

752 Socrate atenianul, acuzat că nu crede în zei și că strică moravurile, condamnat la moarte prin otrăvire cu cucută; Himet e o înălțime lângă Atena, cu pajiști pe care roiau albinele care dădeau o miere renumită.

753 Caedicius, probabil un intim al lui Nero, căruia îi sugera pedepse foarte grele.

754 După legendă, Radamant e unul dintre judecătorii din infern.

de frică, nu fiindcă ar fi fost cinstit, și totuși s-a convins că oracolul sanctuarului e demn de templul zeului și adevărat: a pierit împreună cu toți copiii, cu toți ai casei și cu întregul neam al rudelor, oricât de departe ar fi fost. Însăși intenția de-a păcătui îndură asemenea pedepse. Cine plănuiește în sinea lui o crimă, e vinovat de parcă ar fi comis-o. Darmite dacă-și împlinește planul! Neliniște fără încetare, ce nici în timpul mesei nu-l slăbește; gâtlejul îi e uscat ca la o boală; mâncarea greu de mistuit s-adună între măsele, iar vinul, biet de el, îl scuipă-afară; vechiul și alesul vin de Alba nu-i mai place; de-i oferi altul și mai bun, se oțărăște și-și încrețește atâta fruntea de parcă-ar fi să bea un Falern acru. Iar noaptea, dacă din întâmplare chinul îi îngăduie un somn scurt și, după ce s-a răsucit în tot patul, trupul își găsește liniștea, îndată îi apar templul și-altarele divinității pângărite și ceea ce mai ales i-apasă sufletul și-l face să asude, pe tine, zeu, te vede-n vis; chipul tău sfânt, mai mare decât cel omenesc, îl tulbură înfricoșându-l, și-l face să mărturisească. Aceștia-s cei ce tremură și-ngălbenesc la orice fulger, ei sunt pieriți când tună, chiar de la primul bubuit pe cer, ca și cum trăsnetul n-ar fi întâmplător și nici produs de vântul în turbare, ci ar cădea mânia asupra pământului și-ar judeca făcând dreptate. Dac-au scăpat cu bine de-acea furtună, au teamă și mai mare de alta viitoare, de parcă seninul de pe cer ar fi doar amânare. Pe lângă asta, la prima durere sub o coastă, la prima febră ce-i face să nu doarmă, cred că boala le-a fost trimisă de zeul supărat: sunt pietre și săgeți de ale zeilor. Să făgăduiască o mielușea behăitoare altarului său, să promită larilor creasta unui cocoș, ei nu îndrăznesc. Ce mai poate spera răufăcătorul, dacă s-a îmbolnăvit? Sau ce animal de jertfă nu e mai vrednic decât dânsul să trăiască?

Firea păcătoșilor e-aproape totdeauna schimbătoare, nestatornică. Atunci când hotărăsc să săvârșească crima, sunt tari peste măsură. După ce-au săvârșit-o, încep abia să vadă ce-i legiuit și ce-i nelegiuit.

Și totuși firea lor revine repede la năravurile pe care le condamnase, căci așa e ea făcută și a se schimba nu poate. Ce om și-a pus vreodată o limită la faptele lui rele? Când a recăpătat sfiala ce-i îmbujora fața, odată alungată de pe obrazul îngroșat? Care-i omul pe care să-l vezi că se mulțumește doar cu o mișelie? Perfidul nostru amic se va prinde cu picioarele-n laț și va-ndura cârligul întunecatei temniți[755], sau va ajunge pe un țanc prăpăstios al mării egeene, pe stâncile pline de nobili surghiuniți[756]. Tu te vei bucura atunci de pedeapsa amară a unui ins urât de toată lumea și, vesel, vei recunoaște, în sfârșit, că nici un zeu nu-i surd și nici orb ca Tiresias[757].

---

[755] Cârligul cu care era scos din temniță cadavrul celui pedepsit cu moartea.

[756] Sens: va fi exilat, ca atâția nobili din epoca iulio-claudiană.

[757] Profetul teban din legenda lui Oedip e înfățişat ca fiind orb.

SATIRA A XIV-A

Multe lucruri urâte, Fuscine[758], demne de-un trist renume și care lasă o pată neștearsă pe tot ce-i mai ales, învață pe copii și le transmit acestora chiar propriii lor părinți. Dacă bătrânului îi place nenorocitul joc de zaruri, la fel îi va juca și moștenitoru-i ce poartă încă bula de copil[759] și va învârti aceleași arme[760] în micul lui cornet. Un tânăr ce-a învățat de la tatăl său, risipitor-faimos, mâncău cu părul alb, să curețe trufele, să gătească așezând bureții, s-afunde făcându-le să înoate în același sos bucățele, nu va putea să dea nici unei rude-a lui speranțe de mai bine. După ce copilul va fi trecut de șapte ani, fără să-și fi schimbat toți dinții încă, poți să-i pui o mie de dascăli bărboși de-o parte și o mie de alta, el va dori mereu să cineze la o masă aleasă, să nu înjosească marea tradiție a bucătăriei familiei. Îl învață oare Rutilus[761] pe copil blândețe sufletească, purtare îngăduitoare pentru greșelile mai mici, gândește el că sufletele și trupurile sclavilor-s făcute din aceeași materie și din aceleași elemente ca și noi? Ori mai degrabă l-învață a fi crud acest Rutilus, care e încântat de plesnetul grozav al loviturilor de bici - nu-i cântec

---

[758] Personaj necunoscut căruia îi este adresată satira.

[759] Copiii oamenilor liberi purtau la gât un fel de medalion sferic de piele sau de metal.

[760] Sens figurat = zaruri.

[761] Necunoscut.

de sirenă mai dulce pentru el - un Antifate și un Polifem[762] ce tremură de frică pentru căminul lui și care numai atunci e fericit când cheamă gâdele și vreun sclav de-al lui e ars cu fierul roș pentru două șervete de in ce s-au pierdut? La ce poate îndemna pe un tânăr un om care se bucură de zuruitul cătușelor, căruia îi plac nespus pecețile cu fierul înroșit, închisorile, temnița? Te-aștepți, ca prostul, ca fata Largei[763] să nu fie-o stricată, ea care niciodată nu va putea să-ți numere, oricât de repede, amanții maică-si și să le facă pomelnicul în fugă, făr'să răsufle de treizeci de ori? Cât a fost fată, era tăinuitoarea mumă-si; acum aceasta îi dictează bilețelele și le dă acelorași băieți să le ducă amantului. E-o lege a naturii asta: mai iute, mai degrabă ne strică exemplele de-acasă ale viciilor, căci ele pătrund în suflete venind de la cei mari. Vreunul sau doi tineri, din cei cărora titanul Prometeu[764] le-a plămădit inima lucrând cu-o mână fericită și cu un lut mai bun, poate-or disprețui aceste pilde rele, dar ceilalți calcă pe urmele, de care-ar trebui să fugă, ale părinților: făgașul vechiului păcat, pe care l-au văzut de-atâtea ori bătut, i-atrage. Abține-te de aceea de la tot ce-i de condamnat. Ai un motiv puternic la aceasta, poate chiar singurul: copiii noștri să nu ne moștenească păcatele, fiindcă ușor deprindem toți și imităm ce-i imoral și rău; un Catilina tu poți vedea la oricare popor, în orice parte-a lumii, dar nicăieri n-ai să-ntâlnești un Brutus, sau pe-al lui Brutus unchi[765]. Nimic din ce e rușinos de spus sau de făcut să nu

---

[762] Antifate, conducătorul lestrigonilor, neam de antropofagi (în *Odiseea*); Polifem, ciclopul care-a mâncat pe tovarășii lui Ulise ce pătrunseseră în peștera lui.
[763] Numele unei femei stricate.
[764] Titanul care-a furat focul din cer, ca să însuflețească chipul plămădit din lut al omului; fu pironit de Iupiter pe-o stâncă a Caucazului; un vultur îi sfâșia tot timpul ficatul ce creștea la loc.
[765] Marcus Iunius Brutus, filosof stoic și orator, unul dintre ucigașii lui Iulius Caesar; era nepotul lui Cato Uticensis, vajnicul adversar al lui Caesar.

atingă pragul casei în care locuiește un tată; departe, departe de aceasta și fetele vândute de codoși și cântecele unui parazit de noapte. Mai mult ca orișice respectă-l pe copil, de vrei să pui la cale vreo faptă rușinoasă; să nu nesocotești anii copilului, ci, la gândul de a păcătui, micuțul tău să-ți fie o piedică. Căci dacă într-o bună zi va face o ispravă demnă de a stârni mânia cenzorului și se va arăta că-ți seamănă nu doar la trup și la figură, dar că e fiul năravurilor tale și că, mergând pe-aceleași urme, păcătuiește chiar mai vârtos ca tine, îl vei mustra - nu-i de mirare - îl vei certa, strigând la el cu vorbe aspre, iar după asta te vei gândi să faci alt testament. De unde vei lua îndrăzneala și libertatea de a vorbi ca un părinte, când tu, bătrân acum, faci fapte și mai rele și capul tău lipsit de creier de multă vreme are nevoie de ventuze[766]?

Când e să-ți vină-un oaspete, nimeni dintre ai tăi nu stă pe loc o clipă. - „Mătură pardoseală, să văd columnele strălucind ca luna; dă jos acest păianjen uscat cu pânza lui cu tot; unul să șteargă argintăria netedă, iar celălalt vasele cizelate". Vocea stăpânului, ce stă pe capul lor cu vargă-n mână, răsună furioasă. Așadar te frământi, nenorocitule, ca atriul, spurcat de-o murdărie de câine, să nu jeneze ochii amicului ce-ți vine, sau porticul să nu-ți fie stropit cu glod, și pentru asta un pui de sclav le curăță cu-o jumătate de baniță de talaș; de-un lucru nu te îngrijești: ca fiul tău să vadă casa neprihănită de orice pată și fără de păcate. Este frumos că ai dat țării și neamului un cetățean, dacă îl faci să fie de folos țării, destoinic la lucratul câmpului, destoinic la orice treabă de făcut în pace și războaie. De fapt, lucrul cel mai însemnat e cum și cu ce moravuri îl crești tu. Barza-și hrănește puii cu șerpi și cu șopârle, găsite pe coclauri lăturalnice. Aceștia, de-ndată ce prind aripi, aceleași animale caută. Vulturul lasă stârvuri de vite și de câini, de sclavi ce

---

[766] Spre a i se lua sânge.

putrezesc de mult pe cruce, și se grăbesc să le aducă odraslelor o halcă de cadavru (proaspăt). Aceasta e și hrana unui vultur când se mărește și se hrănește singur, după ce-și face într-un copac un cuib al său. Iar pajurile nobile, care-l slujesc pe Iupiter, vânează prin munții împăduriți iepuri și căprioare: asta e hrana pe care o duc la cuibul lor că pradă; apoi, când puii, crescând, se vor fi ridicat în zbor mânați de foame, se reped spre aceeași pradă pe care-o gustase prima oară, când abia spărseseră găoacea.

Cretonius avea mania de a clădi întruna: el înălța vile cu culmile înalte din marmură adusă din Grecia și chiar de mai departe, când pe țărmul scobit al mării la Caieta[767], când pe-nălțimile Tiburului[768], când prin munții Praenestei[769], întrecând tot pe-atâta lăcașul Fortunii și pe-al lui Hercule pe cât Posides[770], eunucul, întrecea Capitoliul nostru. Cu-asemenea clădiri Cretonius și-a împuținat averea, a cheltuit parale, nu fără a lăsa totuși o bună parte din ceea ce avusese: pe toată aceasta însă a prăpădit-o smintitul de fecioru-său, ridicând alte vile din marmură mai bună.

Unii, care-au avut parte de-un tată ce ține cu strictețe ziua sâmbetei, n-adoră decât norii și puterea divină-a cerului[771]; ei socotesc că nu-i deosebire între carnea de porc, de care tatăl lor nu s-a atins, și cea de om; îndată își taie și prepuțul. Obișnuind să disprețuiască legile romane, ei învață pe de rost dreptul iudaic: pe acesta îl țin și îl respectă precum și tot ce le-a transmis Moise într-o carte misterioasă, în care li se spune să nu arate drumul decât celor

---

767 Port în Lațiu la Marea Tireniană (azi Gaeta).

768 Azi Tivoli, unde se află un templu al lui Hercule.

769 Localitate la estul Romei (azi Palestrina), unde se află un templu al zeiței Fortuna.

770 Libert al împăratului Claudius, care se bucura de mare trecere pe lângă acesta.

771 Evreii.

ce practică același cult ca ei și să călăuzească la un izvor mult căutat numai pe circumciși. Iar cauză la toate astea este un tată care o zi din șapte[772] a stat degeaba și o parte a vieții lui nu a pus mâna pe nimic.

Dar celelalte vicii tinerii le imită de la sine; doar avariția sunt îndemnați s-o practice chiar fără voia lor. Căci viciul acesta îi înșală, fiindcă le pare că seamănă cu virtutea: figura mohorâtă, fața severă, la fel și-mbrăcămintea; nu-i de mirare că avarul e lăudat de parc-ar fi om cumsecade, cumpătat și-un păstrător al bunurilor sale mai sigur chiar decât dacă șarpele Hesperidelor[773] sau balaurul pontic[774] ar păzi aceleași avuții. Unde mai pui că insul de care îți vorbesc e lăudat de-o lume ca mare meșter în arta agoniselii: unor asemeni meșteri le cresc averile; dar ele cresc și se măresc întruna, căci ei bat neîncetat pe nicovală și focul în vatra lor nu se mai stinge. Un tată ce-admiră bogăția și gândește că nu există exemplu de sărac fericit, e-încredințat în sine c-adevărații fericiți sunt, așadar, avarii; îi îndeamnă pe tineri s-apuce pe-acest drum, să stăruie întruna pe aceeași cale în viață. Acest viciu își are câteva învățături de bază; pe-acestea mai întâi el li le vâră-n minte și-i silește să-nvețe pe de rost cele mai mici mizerii; apoi le insuflă tinerilor dorința nesătulă de-a aduna avere. Pune la post burțile sclavilor cu-o baniță mai mică, înșelătoare, și singur se chinuie de foame, căci niciodată nu se îndură să mănânce toate bucățile mucegăite de pâine înverzită; e-un obicei al lui să pună la păstrare, în mijloc de Septembrie, o tocătură de carne din ajun, ba chiar s-amâne, punând semn, pentru masa din

---

772 Ziua Sabatului.

773 Grădinile cu mere de aur ale nimfelor Hesperide, fiicele lui Atlas, situate în vestul îndepărtat și păzite de un balaur.

774 Balaurul care păzea berbecul cu lâna de aur din Colchida, ținut în estul îndepărtat la sud de munții Caucazului.

zilele următoare, o mâncare de bob de vară c-o bucățică de sardea alături sau c-o jumătate de somn putred și să încuie, după ce le-a numărat, firele de praz: un ins din cei care cerșesc la pod, de-ar fi poftit la masa lui, ar refuza. Dar la ce bun aceste averi cu chinuri adunate, când e curată nebunie, delir frenetic declarat, să trăiești ca un sărac oropsit de soartă, doar ca să mori bogat? În vremea asta, când punga i se tot umflă de dă pe dinafară, iubirea de argint îi crește, pe cât îi cresc și banii; un om lipsit cu totul nu i-ar dori atâta. Îți cauți prin urmare o altă fermă și, fiindcă nu-ți ajunge numai o proprietate și ai dori să-ți lărgești hotarele, iar pământul vecinului îți pare că este mai mare și mai bun, îl cumperi și pe-acesta, livada lui și coasta cu deși măslini ce-albesc când dau în floare. Iar dacă proprietarul nu e înduplecat, orișice preț i-ai da, vei băga în spicele verzi ale omului boii tăi jigăriți și caii hămesiți, cu grumazul lor frânt de oboseală: ei nu se întorc acasă până ce toată recolta nu trece în burta lor hainǎ, de-ai crede că ogoru-întreg a fost cosit. Cu greu se poate spune cât de mulți inși se plâng de fapte ca acestea și câte pământuri sunt scoase la vânzare de-asemenea năpastă. Dar câte vorbe-n lume și cât de urât sună buciumul faimei tale! „Ce-mi pasă de-asta", zice. „N-aș da nici o păstaie de lupin[775] pe lauda vecinilor din satu-întreg, văzându-mă cum tai pe-o palmă de pământ doar câteva spice de grâu."

Te pomenești că n-ai să știi de boli, de slăbiciune, că vei scăpa de jale și de griji și c-ai să ai o lungă· viață după asta și parte de-un destin mai bun, dacă vei stăpâni tu singur atât pământ bine lucrat, cât neamu-întreg roman ara sub Tatius[776]. Și chiar și mai încoace, celor frânți de greul anilor, care înfruntaseră luptele cu punii, pe

[775] Lupin sau nipralǎ, plantă leguminoasă; fructele ei sunt păstăi ale căror semințe mici și turtite serveau ca monede actorilor pe scenă.
[776] Titus Tatius, regele sabin, asociat la domnie de Romulus.

sălbaticul Pyrhus[777] și săbiile moloșilor li se dădea la urmă pentru multele răni primite câte două iugăre; răsplata aceasta a sângelui vărsat și-a trudei nici unuia nu i-a părut vreodată mai mică decât meritele, sau că patria ingrată nu și-a ținut cuvântul. O palmă de pământ, atâta cât era, hrănea un tată și laia întreagă a bordeiului, unde zăcea nevasta care de-abia născuse și se jucau cei patru prunci, unul făcut cu-o sclavă și trei de ai stăpânului. Frații lor, mai mari însă, când se-ntorceau de la săpatul vreunei gropi sau de pe brazdă, găseau o altă cină mai bogată: coleașă caldă aburind din niște oale mari. Azi, această bucată de pământ nici pentru o grădină de-a noastră n-ar ajunge. Dintr-asta vin aproape toate crimele: nici o stricare a minții omului n-a pregătit mai multe otrăvuri altora și nu pornește s-atace cu cuțitul atâta cât sălbateca dorință de-averi nemăsurate. Căci cel ce vrea s-ajungă a fi bogat, vrea repede s-ajungă. Dar ce respect al legilor, ce teamă sau rușine vezi vreodată la un avar ce se grăbește? „Trăiți și mulțumiți-vă cu bordeiele și colinele astea ale voastre, copii!”, zicea odinioară bătrânul marș, hernicul sau vestinul![778] „Să ne câștigăm cu plugul pâinea; pentru mesele noastre e de-ajuns. Zeilor câmpenești, cu-al căror sprijin și ajutor omul, după ce avu parte de spicele bogate, ajunge a se scârbi de vechea ghindă, le place și laudă aceasta. Un om căruia nu-i e rușine să încalțe ciubotele înalte, când afară e gheață, și să înfrunte vânturile cu blana lui mițoasă, va dori să nu facă nimic din ce-i oprit; pe noi purpura venită de aiurea, necunoscută nouă, oricum ar fi ea, ne împinge la crimă și la nelegiuire.”

---

777 Pyrrhus, regele Epirului, sări în ajutorul tarentinilor în luptă cu romanii (c. 282 î.e.n.); victorios mai întâi, fu însă până la urmă învins la Beneventum de Curius Dentatus; cucerind Tarentul, romanii devin stăpâni pe tot sudul Italiei (c. 272 î.e.n.); molossii sunt o populație din Epir.

778 Neamuri vechi din Italia, date ca exemplu pentru traiul lor modest.

Astfel de învățături dădeau bătrânii de-altădată celor tineri. Acum însă, după sfârșitul toamnei, tatăl strigând în gura mare-și trezește de la miezul nopții băiatul dormind cu fața-n sus: „Pune mâna pe tăblițe; scrie, băiete, și veghează, compune pledoarii, studiază legile strămoșilor scrise cu titlurile roșii. Sau fă o cerere, ca să obții varga de centurion[779]; dar vezi ca Laelius[780] să remarce chica ta, ce n-a cunoscut pieptene, și nările păroase și să se minuneze de-a tale subțiori flocoase; dărâma colibele maurilor și fortărețele briganților[781], pentru că al șaizecilea an al vieții să îți aducă gradul de primipil[782], apărător al acvilei care te procopsește. Sau dacă îți e greu a îndura lungile osteneli ale vieții într-un castru și cât ce auzi goarnele și trompeții te-apucă o forfoteală și te deșerți pe dată, procură-ți lucruri pe care să le poți vinde mai scump ca jumătate din prețul ce-au costat[783]; nu te apuce scârba de nici un fel de marfă ce trebuie ținută departe peste Tibru și nu crede că trebuie să faci vreo deosebire între parfumuri și piei netăbăcite; câștigul are miros frumos din orice-ar proveni. Să ai mereu pe limbă acea vorbă înțeleaptă, demnă de zei și chiar de Iupiter, de-ar face poezie: „De unde ai, nu te întreabă nimeni, dar trebuie să ai. Asta le-o spun copiilor ce merg în patru labe doicile lor bătrâne, asta învață fetele înainte de a ști de alfa și de beta[784]”. Părintelui, oricare ar fi acela, ce stăruie asupra copilului cu îndemnuri ca acestea, eu i-aș putea vorbi astfel: „Spune-mi, om fără cap, cine-ți impune să te grăbești? Elevul,

---

[779] Semnul rangului de centurion în armată.

[780] Comandant ce recruta soldați.

[781] Fapte de arme în ținuturile de graniță; maurii, neam în Africa; briganții, neam în Britania.

[782] Cel mai înalt în rang dintre centurioni, care era în același timp și purtătorul acvilei unei legiuni.

[783] Sens: făcându-te negustor speculant.

[784] Primele două litere ale alfabetului grecesc (a și b)

îți garantez, va fi mai bun decât maestrul lui. Lasă-l în pace, fără nici o grijă: el te va întrece, așa cum Aiax l-a depășit pe Telamon și Ahile pe Peleu[785]. Noi trebuie să cruțăm copiii: păcatele ticăloșiei celor mari nu le-au pătruns până în măduvă.

Când tânărul va fi început să-și pieptene barba și când, crescându-i mare, și-o va rade, va fi martor fals, va vinde o mărturie mincinoasă pe-o sumă de nimic, atingând cu mâna altarul și piciorul zeiței Ceres. Dacă vreo noră cu-o zestre de moarte-dătătoare îți va călca pragul, socoate-o ca și înmormântată. Ce degete-or mai sugruma-o în somn! Averile care, cum crezi tu, trebuiesc câștigate străbătând mări și țări, fiului tău i le va aduce o cale mult mai scurtă. Nu-i nici o greutate să faci o crimă mare. „- Eu nu i-am dat nicicând asemenea povețe", vei zice tu odată, „nici nu l-am îndemnat la fapte ca acestea!" - Totuși cauza rătăcirii minții și începutul de la tine vine. Căci cine predică iubirea de bogăție mare și prin îndemnuri blestemate îi face pe copii avari și cine le dă voie să-și îndoiască prin înșelătorii averea părintească înseamnă că lasă de tot slobode hățurile unui cal de curse: dacă încearcă să-l frâneze, nu-l mai poate opri; el o ia razna și, nemaiștiind de tine, trece de bornele traseului, lăsându-le departe. Nimeni nu se mulțumește să greșească doar atât cât îi dai voie. Într-atât fiecare-și îngăduie mai mult ca altora. Când tu spui unui tânăr că-i un prost, pentru că dăruiește ceva prietenului, că ușurează sărăcia aproapelui și că îl mai ajută, tu-l înveți să jefuiască, să înșele și să dobândească prin orice fel de crimă bogății; la care ții cu o iubire egală cu cea din pieptul Deciilor[786] pentru patrie, pe care le iubești cât a iubit, de Grecia nu minte,

[785] Aiax și Ahile au întrecut în vitejie pe tații lor Telamon și Peleu.

[786] Familie vestită: tatăl, fiul și nepotul s-au dat jertfă zeilor, ca să salveze cu viața lor patria.

Menoeceus[787] Teba, pe brazdele căreia se nasc legiuni cu scuturi cu tot din dinții unui șarpe[788] și îndată și pornesc la lupte groaznice, ca și cum odată cu ele ar fi apărut și trompetistul. Așadar focul, pe-ale cărui scântei tu însuți i le-ai dat, îl vei vedea arzând până departe și pustiind totul. Nici tu, nefericitule, nu ai să fii cruțat: leul crescut de tine va înhăța în cușcă, mugind sălbatec, dresorul ce tremură de frică. Astrologii îți cunosc sorocul, dar este greu ca fiul tău s-aștepte a se termina torsul încet din furca Parcelor; vei muri dar-nainte ca firul vieții să-ți fie rupt de ele; acum tu stai în calea tânărului și-i ții în loc dorințele; bătrânețea ta lungă, asemenea cu-a cerbului, îl chinuie. Caută-l mai repede pe Archigene[789] și cumpără-ți băutura pe care-a preparat-o Mitridate[790]; de vrei să mai culegi smochine și să mai miroși alți trandafiri[791], să ai cu tine leacul pe care e dator să-l bea înainte de masă orice părinte și-orice rege.

Îți ofer acum un spectacol din cale-afară de plăcut, cu care nici un teatru și nici o scenă a vreunui pretor[792] galanton n-ai putea compara: privește cu ce primejduire a capului se plătește sporirea locuinței, grămada de bani ce trebuie pusă în templul lui Castor veghetorul, de când Marte Răzbunătorul și-a pierdut chiar și coiful,

---

787 În timpul războiului „celor șapte contra Tebei“, Menoeceus, după îndemnul profetului Tiresias, s-a aruncat în peștera unde trăise balaurul consacrat zeului Marte, spre a-l îmblânzi si a salva astfel Teba.

788 Legenda spune că din dinții balaurului ucis de Cadmus și semănați pe ogoare au ieșit vitejii care s-au luptat între ei; supraviețuitorii ar fi fost strămoșii familiilor tebane.

789 Medic vestit pe vremea lui Traian, pomenit și altădată.

790 Antidotul în contra morții prin otrăvire, folosit de regele Mitridate: otravă în cantitate mică băută zilnic.

791 Sens: să mai apuci o toamnă și o vară.

792 Pretorul anului prezida jocurile publice, suportând cheltuielile.

neputându-și păstra nici lucrurile sale[793]. După asta te poți lipsi de toate spectacolele date în cinstea Florei, Cererii și Cybelii[794]: ocupațiile oamenilor sunt spectacole cu mult mai reușite. Oare-i mai distractiv să vadă lumea echilibriști făcând figuri pe-o roată sau pe unul coborând drept pe-o funie întinsă, decât pe tine care stârcești tot timpul pe-o pupă coriciană[795] și-acolo ți-e sălașul, expus să fii mereu luat pe sus de Sorus sau de Austru[796], negustor prăpădit ce vinde pe mai nimic un sac cu marfă care pute și care-i fericit s-aducă de pe țărmul străvechii Creta niște vin gras de stafide și câteva butelci, concetățene de ale lui Iupiter[797]? Cel care-și pune totuși piciorul cu talpa lui nesigură pe funie, cu prețul asta-și scoate hrana și se apără de foame și de frig cu-acea frânghie. Tu te primejduiești orbește, ca să ai o mie de talanți și o sută de vile. Privește porturile și marea plină de corăbii: mai mulți oameni sunt azi pe mare decât pe uscat. O flotă va porni oriunde-o cheamă speranța de câștig și nu va trece doar apele mării carpatiene[798] și getulice[799], ci, lăsând în urmă Calpe[800], va auzi soarele sfârâind, când se afundă-n vâltoarea lui

---

793 Templul lui Castor și Polux din forul roman, unde bogații își depuneau casetele de bani, spre a fi păstrate în siguranță. Tot în for se afla și forul lui Marte Răzbunătorul, pe care Augustus îl ridicase în amintirea victoriei sale de la Philippi. Se pare că în timpul lui Domițian sau Traian acesta a fost prădat, furându-se dintr-însul chiar și coiful de aur al zeului și alte însemne ale lui.

794 Jocurile zeiței Flora (*Floralia*) țineau de la 28 Aprilie la 3 Mai; ale zeiței Ceres (*Ceralia*) aveau loc la mijlocul lui Aprilie (12-19 Aprilie) și ale Cybelei (*Megalesia*), de asemenea în Aprilie.

795 Corycos, port în Cilicia (Asia Mică).

796 Corus, vânt de nord-vest; Auster vânt de sud.

797 După legendă, Iupiter copilărise în Creta.

798 Carpathos, insulă între Creta și Rhodos, într-o regiune bântuită de furtuni periculoase pentru navigatorii romani care mergeau în Bitinia.

799 Getulia, ținut din nord-vestul Africii, scăldat de apele Mediteranei.

800 Promontoriu din sudul Spaniei, aproape de Gibraltar.

Hercule[801]. Face, într-adevăr, să te obosești ca să te poți apoi întoarce acasă cu punga plină, mândru de teșchereaua ta umflată și c-ai văzut dihăniile Oceanului și tineretul mărilor[802]! Nu-i singura nebunie care muncește mințile. Unul, în brațele surorii lui, e îngrozit de fața Eumenidelor și de torțele lor[803]. Altul, când se jertfește un bou, crede că cel care mugește e Agamemnon și regele Itacăi[804]. Cel care-și umple corabia până sus cu mărfuri și nu e despărțit de apa mării decât de-o scândură - pricină a atâtor necazuri și-a unei astfel de primejdii fiind doar niște piese de argint cu titluri și mici figuri pe ele - acela are nevoie de-un curator, chiar dacă nu-și sfâșie tunica de pe el și pelerina. Se-adună nori pe cer și fulgeră: „Dezlegați odgonul”, strigă stăpânul încărcăturii de grâu și de piper, pe care-a dat parale; „culoarea asta a cerului, fâșia asta neagră nu-i o amenințare; tună, cum tună vara”. Nefericitul, poate că chiar în acea noapte, el se va prăvăli în mare, după ce scândurile navei se vor fi frânt, va fi acoperit de valuri și-și va ține chimirul cu stânga și cu dinții. Iar omul, căruia până atunci nu-i ajunsese, spre a-și împlini dorința, aurul pe care-l rostogolește Tagul și Pactolul[805] cu nisipul lui roșcat, se mulțumește acum cu niște zdrențe, ce-i acoperă goliciunea înghețată, și cu un pic de hrană; după scufundarea vasului, naufragiatul cerșește câte-un ban și își mai ține zilele cu

---

801 Strâmtoarea Gibraltar.

802 Zeitățile marine: Nereide și Tritoni.

803 Oreste, în brațele surorii sale, Electra, îngrozit de Furiile care-l chinuiau fiindcă-şi omorâse mama adulteră (Clitemnestra).

804 E vorba de Aiax, fiul lui Telamon, care și-a pierdut mințile de furie că Agamemnon și ceilalți fruntași ai grecilor atribuiseră lui Ulise, regele Itacăi, armele lui Ahile.

805 Tagul (Tago), fluviu în Spania; Pactolul, fluviu în Asia Mică: amândouă vestite prin nisipul lor aurifer.

tăblița pictată ce-nfățișează furtuna de pe mare[806].,

Cele dobândite cu-atât amar de chinuri sunt păstrate cu-o grijă și cu-o teamă și mai mare. Păzirea unei mari averi e o nenorocire. După ce gălețile cu apă sunt puse la locurile lor[807], bogătașul Licinus, chinuit de frică pentru chihlimbarul și statuile sale, pentru columnele frigiene, pentru fildeșul și încrustațiile late de bagă, poruncește cohortelor de sclavi să stea de veghe toată noaptea. Butoiul cinicului despuiat[808] nu arde niciodată; dacă-l vei sparge, o altă locuință a lui va fi chiar mâine gata; ba chiar același va rămâne și mai departe, dacă va fi cârpit cu plumb. Când Alexandru[809] văzu pe faimosul locuitor al acestui chiup de lut, și-a dat seama cu cât mai fericit era acela ce nu dorea nimic, față de el, care căuta să stăpânească lumea întreagă, chiar dacă avea să întâmpine primejdii tot atât de mari ca faptele de arme săvârșite. Tu, Soartă, n-ai nici o putere, dacă am fi înțelepți; noi, noi te facem zeitate. Dacă totuși m-ar întreba cineva, câtă avere îi este de-ajuns omului, eu i-aș răspunde: atâta cât să-și stâmpere foamea și setea și să se apere de ger, cât ți-a ajuns ție, Epicure, în mica ta grădină, și cât înaintea ta, se-afla în casa lui Socrate. Nicicând natura nu-ți va spune una și înțelepciunea altceva. Îți pare că te înfrânez cu prea aspre exemple? Mai potrivește-le, punând câte ceva din ale noastre obiceiuri; fă-ți

---

806 Naufragiatul, cerșetor, purta la gât sau pe spate o tăbliță pe care era pictat naufragiul lui.

807 Măsuri în contra incendiilor, atât de dese la Roma.

808 E vorba de Diogene din Sinope, filosoful cinic, care dormea, se zice, într-un butoi.

809 E vorba de Alexandru cel Mare, care venind să-l vadă pe Diogene la Corint și întrebându-l dacă are nevoie de ceva, acesta se ridică puțin și îi răspunse: „Da, dă-te puțin la o parte, că-mi iei lumina soarelui!“, povestește Plutarh.

suma pe care legea lui Otho[810] o socotește demnă de-a sta la teatru în primele patrusprezece rânduri. Dacă și asta te face să te-ncrunți și să-ți lași buza-n jos, adună avere cât doi cavaleri, ba fă chiar întreitul a 400.000 de sesterți. Dacă nu ți-am umplut încă sacul, dacă ți-e mai departe desfăcut, atunci nici bogățiile lui Croesus, nici regatele perșilor nu vor fi de-ajuns patimii tale și nici averile lui Narcissus[811], căruia împăratul Claudius îi făcea toate voile, de ordinele căruia a ascultat, chiar când primi porunca să își omoare soața.

---

[810] După legea propusă de tribunul L. Roscius Otho (67 î.e.n.), membrilor ordinului cavalerilor le erau rezervate primele paisprezece rânduri de bănci la spectacole. Ca să facă parte din acest ordin, cineva trebuia să aibă o avere de cel puțin 400.000 de sesterți.

[811] Puternicul și bogatul libert al împăratului Claudius, care făcu să fie ucisă Messalina.

SATIRA A XV-A

Cine nu știe, Volusius Bithinice[812], la ce dihănii ciudate se-închină nebunii de egipteni? Unii adoră crocodilul, alții tremură de frică în fața unui ibis ce s-a îndopat cu șerpi; prin locurile pe unde din statua trunchiată a lui Memnon[813] răsună acorduri magice și zace în ruină străvechea Tebă cu suta ei de porți, vezi strălucind chipul de aur al cecropitecului sacru[814]. Orașe întregi adoră într-o parte pisicile, într-alta peștii apelor și în cealaltă câinii, dar nimeni pe Diana. E păcat mare să pângărești prazul și ceapa, mușcând cumva din ele. Ce neamuri sfinte, cărora zeii li se nasc de-a dreptul prin grădini! De carnea purtătoarelor de lână[815] nu-i masă să se-atingă și-acolo a înjunghia un ied e o nelegiuire; carne de om în schimb au voie să mănânce. Atuncea când Ulise îi povestea la masă lui Alkinous[816] uimit astfel de grozăvie, poate că el stârnise unora râsul, altora

---

[812] Probabil, un prieten al lui Iuvenal.

[813] În urma unui cutremur, statuia colosală a lui Memnon care se afla la Teba, vechea capitală a Egiptului de sus, „orașul cu o sută de porți“, fusese în parte dărâmată. La schimbările de temperatură, de ex. ivirea soarelui fierbinte după o noapte rece, din resturile monumentului se auzeau vibrații, socotite ca sunete magice.

[814] Un soi de maimuță.

[815] Oile.

[816] Regele feacilor, Alkinous, găzduise pe Ulise în rătăcirile lui pe mare spre Itaca. La masa dată în cinstea lui, Ulise povestise peripețiile călătoriei sale, pățaniile cu ciclopul Polifem, mâncător de oameni, și cu neamul lestrigonilor, de asemenea antropofagi (*Odiseea*, IX).

indignarea, socotit un mincinos îndrugător de basme. „N-aruncă nimeni în mare pe-acest om ce-i vrednic de sălbatica de-adevărat Charibdă, cu scorniturile-i despre grozavii lestrigoni și de ciclopi? Aș crede mai degrabă ce spune el de Scylla, de stâncile care se izbesc cap în cap ale Cyanelor, despre burdufurile pline cu furtuni și de Elpenor cum că, lovit cu ușoara vargă a Circei, a grohăit cu toți vâslașii preschimbați în porci[817]. Atât de făr' de minte crezut-a el că e neamul feacilor?" Așa gândea, pe drept, unul din comeseni ce nu era beat încă: din urna de vin corcyrian[818] el prea puțin trăsese. De fapt, acestea toate le povestea Ulise singur, fără vreun martor care să le întărească. Eu vă voi povesti întâmplări uimitoare, e-adevărat, dar petrecute de curând, pe vremea consulului Iuncus[819], dincolo de zidurile fierbintelui oraș Coptos[820]: voi povesti de crima unui întreg popor, de fapte mai înfiorătoare ca-n toate tragediile, căci crimă ca aceasta, de-ai răscoli dramele toate pornind-o de la Pyrrha[821], n-a săvârșit nici un popor în operele tragicilor. Află acum ce exemplu de groaznică cruzime a dat epoca noastră.

Între Ombros și Tentyra[822], orașe învecinate, era de multă vreme o veche dușmănie, o ură fără moarte și-o rană ce arde încă și nu se

---

817 Scylla și Charybda, stâncile de la intrarea în strâmtoarea Messina, reprezentate ca monștri care răpeau pe navigatori și-i scufundau în mare; insulele Cyane, două stânci față în față la intrarea în Bosfor; regele vânturilor, Eol, dăduse lui Ulise un burduf în care închisese vânturile; Elpenor, cârmaciul corăbiei lui Ulise, preschimbat în porc de vrăjitoarea Circe: toate, aluzii la întâmplările din *Odiseea*.

818 Insula Corcyra (azi Corfu), reședința regelui Alkinous.

819 Lucius Aemilius Iuncus, consul în anul 127 e.n.

820 Oraș în Egipt, aproape de Teba.

821 Deucalion și Pyrrha, singurii oameni scăpați de la potopul lumii, dezlănțuit de zei, spre a pedepsi crimele oamenilor. Din pietrele aruncate apoi în urma lor se născură alți bărbați și alte femei: astfel pământul fu repopulat.

822 Localități in Egipt, pe malul Nilului; ombiții şi tentyriții sunt locuitorii lor.

mai închide. De-aici și marea, suprema nebunie a ambelor popoare: fiecare din ele urăște zeitățile vecinilor, căci fiecare crede că nu trebuie socotiți drept zei decât aceia la care el se închină. Astfel, la o sărbătoare a celuilalt popor, fruntașii toți și comandanții dușmanilor aceluia au socotit că trebuie să prindă prilej ca ceilalți să n-aibă parte de-o zi de bucurie și de înveselire, nici de plăcerile unui ospăț grozav; la temple și răspântii ei întinseseră mese și paturi să se tolănească zi și noapte, pe care uneori le găsește nestrânse chiar soarele din cea de-a șaptea zi. Egiptul e necioplit, de bună seamă, dar în destrăbălare mulțimea lui barbară, pe cât mi-am dat eu seama, nu-i mai prejos decât Canop-ul[823] faimos prin stricăciune. Mai pune că victoria asupra unor oameni beți, împleticindu-se la vorbă și clătinându-se de vinul ce-au băut, e destul de ușoară. Dintr-o parte, țopăielile bărbaților, dănțuind în ritmul flautului din care cânta un negru, parfumuri de tot felul și flori și multe cununi pe capetele lor; dintr-alta, ura unor lihniți de foame. În marea înfierbântare încep să se audă primele-njurături: acestea sunt trompeta, semnalul încăierării; apoi, răcnind la fel de tare, pornesc cu toți la luptă; în locul unor arme, prăpădu-l fac doar pumnii. În toată încăierarea puține fălci care să n-aibă o rană; doar câte unul își are nasul întreg, sau chiar nici unul. În orișice coloană de luptă ai să vezi tot chipuri mutilate, fețe de nerecunoscut, obrajii rupți cu oase dezgolite și pumnii plini de sângele din ochii scoși. Și totuși ei cred că asta-i doar o joacă, doar lupte de copii, de vreme ce nu calcă în picioare nici un leș. Într-adevăr, la ce bun atâtea mii de oameni ai gloatei ce se bate, dacă sunt toți în viață? Prin urmare, elanul e și mai avântat: cu mâinile pe jos ei caută acum pietre și încep să-și facă vânt și s-arunce cu ele: arme obișnuite la orișice răscoală, nu vreun pietroi de-acela pe care-l arunca Turnus și Aiax, sau de greutatea celuia cu

---

[823] Oraș la gurile Nilului, vestit prin viața de lux și de plăceri a locuitorilor.

care Tidide a izbit în coapsă pe Eneas[824], ci cum pot s-arunce brațe cu totul altfel, brațe din vremea noastră. De fapt rasa aceasta începu să decadă chiar de pe timpul când Homer era în viață; pământu-acum hrănește oameni răi și mărunți: când un zeu îi privește, râde și îi urăște.

Să reiau dar povestea de unde o lăsasem, făcând un mic ocol. După ce ombiții primiră întăriri, partea cealaltă cutează să scoată sabia și să reînceapă lupta cu săgeți blestemate. Cei care-și au sălașul în Tentyra vecină cu-umbroșii palmieri, dau dosul luând-o repede la fugă, fiindcă asupra lor din spate vin ombiții. Unul din ei alunecă, grăbind de mare frică fuga, și e prins. Pe-acela, deși tăiat în multe bucăți și bucățele, pentru ca un singur mort s-ajungă la atâția, mulțimea învingătoare îl mănâncă tot, rozându-i oasele, fără a-l mai frige într-o tingire mare sau în frigări; li s-a părut că e prea mult și că se-ntârzie s-aștepte pân' se încinge vatră; s-au mulțumit dar cu cadavrul crud. De asta cred c-ar trebui să ne bucurăm: leșul n-a mai pângărit focul pe care, răpindu-l din înaltul cerului, Prometeu l-a dăruit pământului. Te felicit, element al universului[825], și cred că și tu, Volusius, tresalți de bucurie. Dar cine a fost în stare să muște dintr-un cadavru, nu mănâncă niciodată mai cu plăcere decât astfel de carne. Nu cerceta și nu mai bănui că la o atât de mare crimă doar primul care a gustat a savurat plăcerea; ultimul care-a venit la rând, după ce întregul corp fusese consumat, dând cu degetele prin țărână gustă și el un pic de sânge.

---

[824] Amintiri din epopeile lui Homer și Vergiliu al căror stil e parodiat aici; Turnus împotriva lui Eneas (în *Eneida*), Aiax împotriva lui Hector (*Iliada*) și Diomede (*Tydide*) contra lui Aeneas (*Iliada*).

[825] Focul: Volusius este personajul căruia îi este adresată satiră.

Vasconii[826], așa se spune, și-au ținut cândva zilele cu o astfel de hrană. Dar situația era cu totul alta; e vorba acolo de vitregia soartei, de suferințele extreme ale războiului, de nenorociri fără seamăn, de-amarnicele lipsuri ale unui lung asediu. Un exemplu de astfel de mâncare de care acum e vorba, precum ne dară neamuri de care am vorbit mai adineauri, ar trebui să fie de plâns de orișicine. După ce consumară toate buruienile, toate vietățile și tot la ce-i silea pornirea nebună a stomacului gol, când chiar și dușmanilor le era milă de gălbejeala, de slăbiciunea, de membrele lor descărnate, au început să sfâșie cu dinții trupurile altora, gata să le mănânce și pe ale lor. Ce om, ce zeu ar refuza să dea iertare unor orașe ce înduraseră grozăvii fără seamăn? I-ar fi putut ierta chiar sufletele morților cu ale căror trupuri aceștia se hrăneau. Mai bune sunt, firește, învățăturile date nouă de Zenon[827]; unii filosofi cred că nu trebuie să facem orice, ca să trăim. Dar de unde un cantabru stoic[828], mai cu seamă pe vremea bătrânului Metellus[829]? Acum pământu-întreg are școli înalte de cultură grecească și de-a noastră. Galia, maestra elocinței, a fost învățătoarea avocaților britani; chiar Thule [830] vorbește acum să-și angajeze un retor.

---

826 Vasconii, popor din nord-vestul Spaniei, la sud de Pirinei (strămoșii bascilor de azi). Aliați cu Sertorius în timpul răscoalei împotriva Romei, ei fură învinși: capitala lor, Calagurris, fu asediată și cucerită, după ce suferiseră atât de foame, încât trebuiseră să se mănânce între ei.

827 Filosof, întemeietorul stoicismului, care în cazuri extreme recomanda sinuciderea.

828 Cantabrii, neam în nord-estul Spaniei Taraconeze.

829 Q. Caecilius Metellus Pius, consul, a condus războiul din Spania împotriva lui Sertorius între anii 79-72 î.e.n.

830 Insulă socotită ca marginea pământului (Shetland sau Islanda).

Nobilul popor de care am vorbit și tot așa Zachintul[831], de-o seamă prin vitejia lui și prin credință, dar și mai mare prin masacrul suferit, mai au totuși o scuză pentru astfel de faptă. Egiptul însă e mai crud decât altarul Meotidei[832]. Într-adevăr, Taurida ceea, născocitoarea nelegiuitei jertfe - de e să socoți ca vrednic de crezare ce ne transmit poeții - jertfește numai oamenii, iar după aceea victima nu are a se teme de nimic mai greu ca lovitura de cuțit. Pe aceștia însă ce nenorocire-i împingea? Ce foamete, ce-arme atâta de grozave pentru orașul lor i-a silit la o faptă atâta de ticăloasă? Dacă Nilul n-ar mai voi să se reverse peste pământul uscat al Memfisului[833], nu puteau oare să se răzbune pe zeii lor într-altfel? Nici fioroșii cimbri și nici măcar britanii, sarmații cei sălbateci sau cruzii agatârși[834] nu s-au pornit vreodată cu atâta turbare ca gloata asta netrebnică, ce de nimic nu-i bună; ea știe doar să întindă la luntrile de-argilă pânzele lor micuțe și să se aplece pe lopețile scurte ale unei copăi de lut ars zugrăvit. Nu poți găsi pedeapsă pentru astfel de crimă, nici chinuri potrivite cu aceste popoare, în mintea cărora mânia și dorința înfometată de a-și mânca semenii sunt una și-aceeași, fără deosebire. Dând oamenilor lacrămi, natura ne arată că ea le-a dat cele mai simțitoare inimi; aceasta este partea cea mai bună a ființei noastre. Ea ne face să plângem prietenul ce-n zdrențe își pledează cauza în fața tribunalului și pe minorul ce-și cheamă în

---

[831] Numele Saguntului, oraș în nordul Spaniei, aliat cu romanii în al doilea război punic, asediat și cucerit de Hannibal (219 î.e.n.)

[832] Lacul Maeotidei (meotic) este Marea de Azov, aci echivalent cu Taurida sau Chersonesul tauric, unde se afla un altar închinat zeiței Artemis, pe care se făceau sacrificii umane.

[833] Oraș în Egipt (la sud de Cairo), reședință a regilor egipteni, renumit pentru piramidele sale și pentru cultul zeului Apis.

[834] Populație scitică, amintită de Herodot ca locuind în secolul al VI-lea î.e.n. în regiunea cursului mijlociu al Mureșului.

judecată tutorele necinstit; părul lui de copil te face să nu știi dacă fața scăldată-n lacrămi nu-i, poate, a unei fete. Din porunca naturii plângem, când ne iese în cale cortegiul funebru al unei fete moarte în floarea tinereții, sau când un prunc este vârât în groapă, prea mic să aibă parte de focul rugului[835]. Căci ce om bun și vrednic să poarte făclia la misterii[836] - așa cum l-ar voi preotul Cererii - ar putea crede că nenorocirile altuia nu îl privesc pe el? Aceasta ne deosebește de turma necuvântătoarelor și tocmai de aceea noi singuri avurăm parte de nobila putere a spiritului, capabili de-a pricepe divinul și apți de-a practica și de-a inventa artele; noi singuri am sorbit și am adus cu noi din'nalta cetățuie a cerului, înțelegerea, de care sunt lipsite viețuitoarele cu fața-n jos care privesc pământul. La începutul lumii, Creatorul comun le dete numai viață, nouă și sufletul, pentru ca simțămintele mutuale să ne facă a cere ajutor și a-l da altora, a aduna pe cei risipiți, făcându-i un popor, a-i face să iasă din crângurile străvechi și-a părăsi pădurile locuite de strămoși, a clădi case, a uni căminul nostru cu o altă locuință, pentru ca vecinătatea pragurilor să ne dea unii altora încrederea într-un somn sigur, a ocroti cu arme concetățeanul căzut sau clătinându-se de rana lui cea mare, a da semnal de luptă cu aceeași trompetă, a ne-apăra cu aceleași turnuri și a fi păziți de porți închise cu aceeași cheie.

Acum însă și șerpii se înțeleg mai bine între ei; o fiară cruță pe alta când pielea ei este la fel pătată. Când oare leul mai puternic a luat viața altui leu? În ce pădure un mistreț și-a dat suflarea sub dinții unui alt mistreț mai mare? Un tigru indian trăiește cu tigrul furios în perpetuă pace; între urșii sălbatici e bună-nțelegere. Dar omului nu-i e de-ajuns că a făurit pe-o blestemată nicovală fierul

---

[835] Copiii morți înainte de a le fi ieșit primii dinți erau îngropați, nu arși.

[836] Numai cei cu sufletul curat erau admiși să poarte făcliile la misterele zeiței Ceres.

aducător de moarte, pe când cei dintâi făurari, obișnuiți să facă doar greble și săpăligi, trudind, din greu la cazmale și la fiare de plug, n-ar fi știut să bată săbii. Vedem astăzi popoare cărora nu le ajunge să-și verse furia ucigând un om, ci ajung să creadă că pieptul aceluia, brațele lui și fața sunt un fel de mâncare. Ce-ar zice oare, sau unde n-ar fugi, de ar vedea acum aceste grozăvii Pitagora[837], care nu s-a atins de carnea nici unui animal, de parcă ar fi fost carne de om, și nu i-a îngăduit stomacului orice fel de legumă?

---

[837] Pitagora și adepții lui, crezând în metempsihoză, nu mâncau nici un fel de carne; chiar şi de la unele legume se abțineau, de ex. nu mâncau bob.

SATIRA A XVI-A

Cine-ar putea înșira, Gallus[838], privilegiile slujbei mănoase de ostaș? Dacă ajung într-un castru norocos, fie ca poarta lui să mă primească, recrut sfios, sub zodia cea bună. Căci ceasul bun al soartei face mai mult ca o scrisoare de recomandare de-a Venerei[839] către Marte sau a mamei acestuia[840], zeița ce îndrăgit-a nisipul de la Samos.

Să vedem mai întâi foloasele de care au parte militarii; dintr-astea în primul rând acela că un civil nu îndrăznește să te bată, ba chiar, dacă bătutul este el, are s-ascundă treaba și n-are să îndrăznească s-arate pretorului nici dinții scoși, nici boboșeala neagră de pe fața cu vinețeli umflate, nici ochiul ce-i rămase, de care medicul de loc nu garantează. Celui ce vrea să ceară ca fapta să fie pedepsită i se dă drept judecător o ciubotă bardaică[841] și niște pulpe groase urcate pe o tribună mare, după vechile rânduieli de castru și după regula, păstrată din vremea lui Camillus[842], ca ostașul să nu se judece în afară de întăritura lagărului, departe de stindarde. „Cercetarea

---

838 Necunoscut.

839 Vezi sat. X, nota 63.

840 Iunona, sora și soția lui Iupiter, care avea un templu celebru în insula Samos.

841 Așa cum purtau bardeii, popor din Iliria; sens figurat; un centurion încălțat cu ciubote grosolane, cum poartă bardeii cu pulpe groase etc.

842 M. Furius Camillus, legendarul învingător al veilor (sec. IV î.e.n.), dictator de mai multe ori și consul, cel care a eliberat Roma de dominația galilor; trecea drept organizatorul armatei romane și autorul regulamentelor militare.

soldatului de către centurioni e, deci, perfect îndreptățită și dacă plângerea îmi este întemeiată mi se va da deplină satisfacție". Toată cohorta însă e pornită contra mea și manipulele[843] toate în deplină înțelegere fac ca pedeapsa aplicată să fie ușor de suportat, iar pentru tine mai grea decât năpasta suferită. A încasa atâtea botine soldățești și-atâtea mii de cuie, când n-ai decât două picioare, e-o treabă potrivită cu încăpățânarea de catâr a lui Vagellius, declamatorul. Și-apoi cine s-ar depărta atât de Roma[844] și ce prieten atât de bun, un alt Pylade[845], ar trece dincolo de parapetul castrului? Să ne ștergem îndată lacrămile și să nu plictisim prietenii care vor căuta să se scuze în tot felul. Când judecătorul va zice „adu martor", îndrăznească cutare, care a văzut pumnii, să zică „am văzut", și-atunci am să-l cred vrednic de strămoșii noștri cu barbă și cu chică. Mai iute poți aduce un martor mincinos contra unui civil, decât unul ce spune adevărul contra intereselor și-onoarei unui militar.

Să amintim acum alte și alte avantaje a celor angajați prin jurământ la oaste. Un ticălos de vecin mi-a luat o vâlcea din pământul moștenit de la bătrâni, sau o fâșie de teren, și mi-a scos din pământ piatra cea sfântă, despărțitoare de hotar, pe care o cinsteam în fiecare an cu o fiertură și cu-o turtă mare[846]; sau un datornic se îndârjește să nu-mi dea înapoi banii împrumutați, zicând că semnătura lui pe tăblița de lemn n-are valoare; ei bine, va trebui s-aștept epoca anului când se judecă procesele tuturor oamenilor de

---

843 Mică unitate militară: a treizecea parte dintr-o legiune.

844 Sens: toată lumea dorește să locuiască tot timpul în Capitală; nimeni n-ar părăsi-o, venind să te apere într-un lagăr militar.

845 Prietenul lui Oreste, simbol al desăvârșitei prietenii.

846 Ofrandă în cinstea lui Terminus, zeul hotarului, care se făcea în fiecare an la 23 Februarie.

rând. Dar și atunci trebuie să îndur o mie de necazuri, o mie de-amânări; de-atâtea ori numai s-așază băncile și, tocmai când elocventul Caedicius își lasă pelerina, iar Fuscus își descarcă bešica[847], fiind astfel gata să ne judecăm, iată că suntem amânați, plecând care încotro. Lupta pe care-o dăm e pe nisipul ce ne ține în loc al forului. Pe când acelora ce poartă arme și au pe umeri o leduncă li se acordă termenul de judecată ce le place și nici nu-și prăpădesc averea cu amânarea nesfârșită a procesului.

Pe lângă asta, numai soldaților li se acordă dreptul de-a face testament când tatăl lor e-n viață. Căci după lege, averea dobândită de soldat în vreme ce-i la oaste nu-i socotită-n corpul bunurilor de care părintele dispune în întregime. De aceea pe Coranus, care e sub drapel și are solda ostașului în castru, umblă să-l prindă-n plasă, ca să-l moștenească, chiar taică-său ce bâțâie din toate încheieturile. O cinstită favoare îl face pe Coranus să-nainteze-n slujbă și-i răsplătește bine efortul lăudabil. Se pare că e, desigur, și interesul comandantului ca cel care-i viteaz să fie în același timp și cel mai mulțumit, ca toți să fie bucuroși de falere și colane[848], toți...

847 Caedicius și Fuscus, avocați; ultimul, probabil, mare bețiv.

848 Falerele sunt plăci metalice de argint sau de aur cu care se decorau fapte de arme deosebite; colanul este un lanț de metal prețios, purtat la gât sau servind ca brățară.

CUPRINS

Lector: RADU SANDULESCU
Tehnoredactor: ELENA DINULESCU

Bun de tipar 25 ianuarie 1986.
Coli tipar 11,25.

Tiparul executat sub comanda nr 629 la
Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918”,
str. Grigore Alexandrescu nr. 89-97
București,
Republica Socialistă România